

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

Матеріали

*XVI Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців*

«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»

17 листопада 2023 року, м. Київ

РМВ

Факультет соціології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

**Факультет соціології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Рада молодих вчених
Наукове товариство студентів**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

**Матеріали
XVI Міжнародної конференції студентів,
аспірантів і молодих учених
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(17 листопада 2023 року, м. Київ)**

2024

**Faculty of Sociology
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Council of Junior Scholars
Learned Society of Students**

SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

**Proceedings
of the 16th International Conference of Students
and Junior Scholars
“Sociology and Contemporary Social Transformations”
*Kyiv, November 17, 2023***

Kyiv 2024

**Факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Рада молодих вчених
Наукове товариство студентів**

СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

**Матеріали
XVI Міжнародної конференції студентів,
аспірантів і молодих учених
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
*17 листопада 2023 року, м. Київ***

Київ 2024

УДК 316.4(082)
С69

Учасники конференції:
молоді науковці

Схвалено до публікації
вченою радою факультету соціології
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка
(протокол №12 від 24 квітня 2024 року)

С69 **Соціологія та сучасні соціальні трансформації:** Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року) / За ред. к. соц. н. Євгенії Мороз, Ph.D. Руслани Москотіної, к. соц. н. Ольги Федоренко, к. соц. н. Геннадія Черниха, к. соц. н. Володимира Шелухіна, – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

ISBN 978-617-7649-90-7

Відповідальний за випуск – к. соц. н. *Артемій Дейнека*

У збірнику представлено наукові доповіді студентів, аспірантів і молодих науковців – учасників XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (м. Київ, 17 листопада 2023 року).

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів і студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціологія», а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку сучасної соціологічної науки.

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2024

ISBN 978-617-7649-90-7

ЗМІСТ | CONTENT

SECTION 1: SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

Dudarko Yaroslav

Perception of frame images in the post-occupation city (on the example of Banksy's graffiti in Borodianka)..... 10

Vasheniuk Olha

Language as a bonding element in shaping a worldview and as a projection of social integration. Analysis of Durkheim's and Smith's concepts 14

Sichkar Vita

Populism in the post-Soviet society (case of Ukraine) 18

Yurina Mariana

Conspiracy theories as manifestations of populism through the Covid pandemic in Ukraine 22

Sobolevska Daryna

Spatial patterns of excess mortality in the 1848 cholera epidemic in Ukraine 26

Muhammed EK

Mapping Philanthropy in Digital Spaces: Politics of Visibility and Trust 34

Oliinyk Maksym

Case study. Qualitative analysis of Anatoliy Shariy, Oleksiy Arestovych and Volodymyr Zelenskyy as populist figures of the post "2019 election" period. Finding their features and changes caused by full-scale invasion..... 38

СЕКЦІЯ 2: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кутюк Володимир

Проблема розділеності сучасного українського суспільства і шляхи її подолання..... 43

Костенко Марія

Музичний контент України під час війни 47

Цуканова Дарина

Підготовка фахівців для роботи з національними меншинами в призмі освітніх практик..... 49

Клименко Валерія

Критика додатків для знайомств з соціологічної точки зору 53

Березненко Марія	
Соціокультурна трансформація українського суспільства на шляху до членства в Європейському Союзі	56
Красников Максим	
Гендерна нерівність у кіберспортивному просторі	58
Берека Марія, Ремпен Марія	
Конструювання фемінності і маскулінності в медіа на прикладі реаліті-шоу «ПоLOVEинки»	62
Дурнів Олександр, Кондратенко Лариса	
Фразеологізм як інструментальне відтворення міфологем	66
Бартосик Анна, Бородай Ксенія	
Сюжети муралів за кордоном, створених на підтримку України	69
Єременко Андрій	
Фактори розвитку волонтерства в умовах трансформації українського суспільства під час війни	74
Лавренюк Софія, Одусанво Вікторія	
Стратегії повсякденності українців/-ок з інвалідністю у період повномасштабного вторгнення Росії в Україну	78
Федоренко Ольга	
Феномен затяжного/тривалого внутрішнього переміщення.....	81
Гречихіна Соф'я	
Обмеженість вільного часу у жінок як прояв гендерної нерівності	84
 СЕКЦІЯ 3: КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
Нехаєнко Оксана, Литовченко Артем	
Концепт «винайденої традиції» Хобсбаума-Рейнджера в соціологічному аналізі освіти	87
Присяжнюк Олександр	
Поняття образу, бренду та репутації територій: спільні та відмінні характеристики.....	90
Ганна Самчук	
Соціологічна інтерпретація терміну «геноцид»	93
Хаврюченко Наталія	
Соціальне конструювання тварин	96
Макар Марія	
Суспільство постправди: погляд на проблему	98

Дримлюга Вікторія

Проблеми та перешкоди волонтерського руху в умовах повномасштабного вторгнення100

Бойко Орина

Мистецтво під час війни 103

Анікеєв Володимир

Трансформація світогляду української нації в мистецтві воєнної доби 105

Ткаченко Маргарита

Постання нео-расизму як наслідок розбіжності принципів організації демократичних суспільств із політикою сучасного капіталізму 110

Кузнецова Ірина

Зміна пізнавальних установок у ресоціалізації113

Гацко Валентин, Плахотник Анастасія

Переміщена демократія: розуміння демократичних перетворень серед внутрішньо переміщеного населення114

СЕКЦІЯ 4: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Каракай Антоній

Репрезентативність та теоретичний розподіл в Україні.....118

Володіна Марія

Використання методів психосемантики в дослідженні соціальних стереотипів української молоді 122

Бурдін Ярослав

Машинне навчання у соціологічних дослідженнях..... 129

Максимчук Дарина, Шевченко Артем

Валідизація індексу ситуативної тривожності: опитування мешканців Києва 132

Пересунько Тетяна, Сердюк Яна

Зв'язок парадигмальної оптики й соціологічного дослідження 139

Бондаренко Микола

Плани на майбутнє, або Для чого соціологам знати стратегію 142

СЕКЦІЯ 5: СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Кирилова Анастасія

Феномен дигітальної революції: український контекст 144

Нечипоренко Марта

Образ ветеранів в сучасному українському суспільстві: за результатами соціологічних досліджень..... 146

Дьяченко Іван, Марочканич Софія

Способи подолання кризи ідентичності ВПО в Україні 149

Шклярук Аліна

Тероризм у контексті сучасних соціально-політичних трансформацій 152

Антонець Катерина, Смаглій Марія, Фоміна Лада

Гендерована зумовленість одягу 155

Кравцова Анастасія

Драматургічний Підхід І. Гоффмана у сучасному світі медіа на прикладі Instagram..... 158

Цілінченко Кіра

Суспільна думка про смертну кару: історія та сучасність.....161

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

MATERIALS OF PRESENTATIONS AND SPEECHES OF THE CONFERENCE PARTICIPANTS

SECTION 1: SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

Dudarko Yaroslav¹

Email: *yaroslav.dudarko@knu.ua*

Perception of frame images in the post- occupation city (on the example of Banksy's graffiti in Borodianka)

Sociology and Contemporary Social
Transformations: Proceedings of
16th International Conference
of Students and Young Scholars
(Kyiv, Taras Shevchenko National
University of Kyiv, November, 17,
2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia,
2024. – 166 p.

As a local resident of Borodianka I am a part of the local virtual communities where discourses are formed. I noticed the ambiguous reaction of Borodianka residents to the events that were covered by the media as positive. Such events as the arrival of domestic and foreign politicians and media personalities to the town, the «museumization» of the ruins, and the use of the image of Borodianka in pessimistic connotations were perceived by residents as alienating and created the impression of a lack of hope and future. The reaction of local residents was also very mixed after Borodianka was visited by street artist Banksy, who painted some of the ruins. While Borodianka has become a powerful place for shaping the meaning of the war (for both Ukrainian and Western audiences), the interests of the residents themselves are becoming marginalized, as observed in several cases. Therefore, I decided to analyze what meanings are created around the post-war Borodianka, how the perception of the urban image is formed by local residents, how it was affected by the war, and the difference in local and non-local perceptions of the city.

To analyze the graffiti, I decided to look on them from the frame images theory perspective. Frame images are pictorial representations that organize the understanding of present events by relating them to well-understood and influential events of the past. These images are among the most common in popular art [Schwartz, 1998]. In essence, it is an effective way to culturally comprehend crisis phenomena using well-known images and ideas. Thus, by appealing to the collective memory of society, the authors of frame images try to help it react to a new, hitherto unknown event, interpret it correctly (in their opinion) and form their attitude.

Hayden White argues, that it is possible to create an imaginary discourse about real events that cannot be any less «true» because it is «imaginary» [White,

¹ 1st year master's student at the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

1984]. Thus, the interpretation of crisis situations in narrative terms reveals the role of artistry in the production of historical meaning. Frame images are involved in this process on three levels: they simultaneously clarify the nature of the emergency, provide a model for confronting it, and serve as a screen on which the values being defended converge and reinforce each other [Schwartz, 1998].

Picture 1,2. Appearance of graffiti «David and Goliath» and «The gymnast»

Therefore, I argue that the graffiti left by the anonymous artist in Borodianka, like most his works, fits the definition of a frame image, because:

- their subjects are figures and events of the present;
- they exploit the struggles and achievements of the past, linking them to critical events of the present;
- their narrative is explicit, deliberately presenting contemporary events as consequences, repetitions or preventions of past events;
- frame images appeal to universal values within the specifics of current situations;
- the creators of frame images conceive their works as temporary (one-time) reactions to emergency situations [Schwartz, 1998].

Based on this, we can see that the artist constructs narratives around Borodianka in his work, which, in his opinion, form a certain impression on his audience. Another important concept is collective memory – a common fund of memories that exists, is replenished and transmitted in a family, generation, community, nation. For a community, its past is never actually transitory, and is perceived directly as a precondition for the present and a lesson for the future, and therefore continues to influence the choices and views of individuals and, in doing so, bind them in some way [Halbwachs, 2020].

Therefore, in my research I tried to establish and explain the difference in the interpretation of the city by local residents and the national/world community. I personally assume that it will be appropriate to use a conditional division of the process of forming an image of the city into three stages.

1. «Living city»	the stage until 23/02/2022, the city during its peaceful existence, before hostilities;
2. «Dying city»	transitional stage from 24/02/2022 to 4/04/2022, during the mass exodus of people, the destruction of infrastructure and its occupation by enemy troops;
3. «City after death»	the stage after 04/05/2022, a destroyed city after deoccupation in which the destruction and death stopped, but their consequences remained.

Table 1. Stages experienced by Borodianka

According to this, a local resident will experience the city differently, since the majority of non-locals did not go through the first stage. He was not familiar with the city before the war, did not live in it, and did not see the city in its heyday. Consequently, his image of the city, formed during its death and decay, will differ from that of the locals.

To test these theories, I decided to conduct a discourse analysis of social networks. The aim is to analyze views and attitudes towards Banksy and his graffiti by analyzing comments from local virtual communities, and compare them with comments from all-Ukrainian news communities.

As a result, I have identified 9 key categories of views that people may lean towards regarding the case:

1. <i>Trauma</i>	the ethics of graffiti and on desecration of the memory of the dead
2. <i>Aestheticism</i>	the aesthetics of graffiti and on their improvement and revitalization of the city
3. <i>Appreciation</i>	the cultural value of graffiti and on their preservation
4. <i>Influence</i>	the attracting attention and global support
5. <i>Materialism</i>	the material value of graffiti and on their sale
6. <i>Skepticism</i>	the self-promotion of the author and on the overestimation of graffiti
7. <i>Performance</i>	the meaning embedded in graffiti and on their inviolability
8. <i>Contextualism</i>	the context of the appearance of graffiti and importance to protect them
9. <i>Renovation</i>	the uncomfortable placement of graffiti and their obstruction to reconstruction

Table 2. Categories of views

There was also observed at least 5 preferred scenarios for further actions with graffiti, such as protection, sale, non-interference, taking away and even destruction. And finally, I was able to draw the difference in their manifestations between local and all-Ukrainian audiences and changes over time.

Categories \ Date	Local									All-Ukrainian								
	Trauma	Aesthet.	Apprec.	Influen.	Material.	Skeptic.	Perform.	Context.	Renovat.	Trauma	Aesthet.	Apprec.	Influen.	Material.	Skeptic.	Perform.	Context.	Renovat.
11/ 11/ 2022	0	4	2	3	2	1	0	1	3	19	11	46	27	22	35	5	4	11
18 /11 /2022	0	3	3	0	2	2	1	0	2	0	1	11	0	8	1	4	7	4
2/ 12/ 2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0	17	2	15	20	10	8	0
8 /12/ 2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	10	2	6	13	8	3	3
9 /12/ 2022	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	1	6	0	10	0	0	0
17/12/ 2022	3	0	3	1	2	3	0	0	8	0	0	2	0	1	0	0	0	1
1 /1 /2023	0	2	6	2	7	6	3	1	5	0	0	17	1	13	42	1	0	5
18 /2 /2023	2	0	2	0	1	0	0	0	8	0	1	3	0	1	1	0	0	0
20 /2 /2023	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	15	2	3	23	9	8	1
18 /3 /2023	0	0	0	0	3	5	0	0	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25/ 4 /2023	5	14	4	4	0	4	0	0	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-
29 /4 /2023	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	1	5	3	1	1	1	2	4
10/ 5 /2023	0	0	5	2	0	10	0	0	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11 /5 /2023	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0	4	0	0	5	0	2	3

Table 3. The difference in the manifestations of views between local and all-Ukrainian audiences and its changes over time

It is obvious, that if in all-Ukrainian communities the peak of discussions and debates fell on the first period and gradually faded over time, then in local communities it was the opposite. The first events caused a small sensation, while

with each subsequent event related to graffiti, the debate only heated up, due to which the representation of "Renovation" and "Skepticism" categories grew.

This makes it possible to assert that the collective memory of the city's residents and the collective identity formed on its basis determine the specifics of perception and attitude to frame images (Banksy's graffiti).

To explore more deeply the peculiarities of the perception and attitude to Banksy's graffiti and the influence on it of the collective memory of the residents of the city of Borodianka, I also made 7 in-depth semi-formalized interviews with the next results:

The connection with the city in all respondents was strong. All of them spent a significant part of their lives in the city, managed to form their picture of the city before the full-scale invasion, for most of them it was important to remember that Borodianka was and is, or became their home.

Most of the respondents had not heard of Banksy before his visit to Borodianka, so the respondents cannot be suspected of fanatical involvement. However, the majority of respondents learned about the appearance of graffiti through social networks and news communities, which could influence the formation of the graffiti assessment.

Respondents interpreted «David and Goliath» graffiti more or less similarly, compared to «The gymnast», which may be related to the fact that the former contains a certain plot and references to previously known models and plots. «The gymnast» is a more general image and lacks certain obvious specifics. The projections of what «the artist himself wanted to say» or «what most people think» are also interesting, as they show the images of the author/society in the imagination of the respondents, at the same time each has its own and often mutually exclusive, as well as the frames they use to explain to yourself and others the events around you.

All respondents have an interdependent attitude towards graffiti and Banksy after his visit to Borodianka. Everyone equally notes the benefits of drawing attention to the city. Also, the attitude towards graffiti correlates with whether the respondent sees a connection between slow reconstruction and graffiti on buildings. In general, the expectations regarding graffiti among respondents not involved in the authorities converge on the need for their relocation. All respondents were in favor of rebuilding the city, but some considered the possibility of turning certain parts of it into a memorial, with the consent of the residents.

As a conclusion of the interview analysis it is possible to find out that the connection between the collective memory of the citizens of Borodianka and their special perception of Banksy's graffiti really exists.

To summarize this research, I am able to come to the following conclusions. First of all, graffiti in Borodianka fit into the definition of frame images. I found out that collective memory of citizens plays obvious role in the formation of their views. There are at least 9 main categories of views and attitudes towards Banksy and his graffiti, as well as 5 possible scenarios of their future. Views and attitudes towards Banksy's graffiti differs from a local and all-Ukrainian perspective, as well as local views are making growing emphasis on the dislocation of graffiti and the reconstruction of cities. And finally, I've discovered at least three negativity reasons

for local perception: the local government, which is not (or not enough) engaged in reconstruction; local residents who disrespect graffiti, authorities, and each other; and Banksy, who «irresponsibly» painted graffiti on buildings to be demolished.

REFERENCES:

1. Schwartz, B. (1998). Frame images: Towards a semiotics of collective memory.
2. White, H. (1984). The question of narrative in contemporary historical theory. *History and theory*, 23(1), 1-33.
3. Halbwachs, M. (2020). *On collective memory*. University of Chicago press.
4. Wilson, R. A. (2005). Collective memory, group minds, and the extended mind thesis. *Cognitive processing*, 6(4), 227-236.
5. Boyer, M. C. (1994). *The city of collective memory: its historical imagery and architectural entertainments*. Mit Press.
6. Lak, A., & Hakimian, P. (2019). Collective memory and urban regeneration in urban spaces: Reproducing memories in Baharestan Square, city of Tehran, Iran. *City, Culture and Society*, 18, 10029

Vasheniuk Olha¹

Email: *olya.andersona@gmail.com*

Language as a bonding element in shaping a worldview and as a projection of social integration. Analysis of Durkheim's and Smith's concepts

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia, 2024. – 166 p.

Introduction

From a sociological perspective, this paper aims to explore the value of language in shaping the worldview and a projection of social integration. The specific objectives of the research are to examine how language influences the worldview and in which ways; and how it is further projected on the social integration. The article is presented in the following manner: First, it reviews the theoretical basis of the concepts' *worldview*, Durkheim's *collective consciousness* and *social integration*. Secondly, it connects the mentioned theoretical framework with Anthony Smith's idea of *nationalism* that ethnic ties and national sentiments stem from a wide range of factors, where language plays an essential role. Finally, the research discusses the limitations of the reliance solely on language as an essential element in shaping a worldview and in projecting social integration.

Theoretical framework

One's native language or languages can be a key player in constructing how we see and perceive the world. If this is true, there is a high chance that different languages create different visions of the same world (language relativity) [Fantini, 1989]. The term *language relativity* (linguistic relativity) became a serious topic of discussion in the late eighteenth and nineteenth centuries, especially developed by Johann Georg Hamann in his "Writings on Philosophy and Language" [1760]. The

¹ 4th year student of the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

author suggests that people's language affects their worldview. *Linguistic relativity* tends to assert a certain correlation between language and thinking due to the specifics of each [Stam, 1980].

Furthermore, there were some attempts to investigate the linguistic abilities to shape our thoughts. For example, according to a study, language has an impact on the way we experience time [Athanasopoulos, Bylund, 2017]. Languages can also affect our sense of time and space and shape our innermost thoughts. Hence, language is viewed as a “symbolic guide to culture” [Sapir, 1961, p.70].

Different languages represent different systems for classifying, segmenting, and categorizing one's experiences [Fantini, 1989]. Consequently, a combination of words and a word itself might have a huge impact on one's worldview by mediating thoughts and sayings. Sociologists Cosner, Nock, Steffan and Rhea [1987] define worldview as a definition of reality, whereas anthropologists Spradley and McCurdy [1980] explain it as how individuals typically perceive the universe.

Transitioning from the discussion on the impact of language on worldview, we can delve into Emile Durkheim's concept of *collective consciousness* because Durkheim's works are particularly valuable in showcasing language as a mediator in transmitting collective ideas. To begin, the term *collective consciousness* was introduced in the late 19th century to better comprehend how an unknown group of people are likely to interact with each other. One can admit that such a set of shared beliefs, ideas, attitudes, and knowledge that are familiar to a certain group might explain how unique individuals are bound together into collective units – social groups and societies [Cole, 2019]. Following this line, Durkheim claims that not only collective consciousness bounds individuals, but also fosters *social integration* – a set of principles that explain relationships between people and groups in larger societies. For him, collective consciousness is vital in holding people together, but at the same time, individuals are the ones, who produce collective consciousness through their actions and interactions.

Merging Durkheim's concept of *collective consciousness* with language, one can say that language is the primary means by which people communicate and convey their beliefs or values, therefore, language can reinforce the *collective consciousness* by transmitting collective ideas. To illustrate, language is viewed as a “social thing to the highest degree” for Durkheim, enabling general ideas to spread within a community [Tada, 2020]. Language is also a *social fact* – a type of acting, thinking, and feeling external to an individual and vested with binding force [Durkheim,1956], as well as a mediator between human beings and their sociocultural history [Luckmann, 1983]. Tada [2020] adds, that with the “linguistic turn” in sociology, language was deemed the collective macro-foundation for individuals' mutual understanding.

From the concept of *linguistic relativity* to Durkheim's theory of *collective consciousness* and *social integration*, there is a noticeable recognition that language contributes to shaping worldviews and fostering social integration.

Therefore, collective ideas are better disseminated and shared within a community that speaks a common language.

Language as an element of shaping national sentiments and ethnic ties

Shifting our attention to Anthony Smith's works, where the prominent British sociologist shed light on the role of myths, memories, and symbols while reflecting on national identities — the sense of belonging within a community — it is interesting to understand the role of language in Smith's theories. His significant contributions provide a basis for examining how language serves as a foundational element in shaping national sentiments and ethnic identities. To provide a background, Cojanu [2014] discusses Anthony Smith's perspective on belonging to the ethnic group, emphasizing that it is not only linked to a primordial attachment and the in-out symbolism of identification but also attachments to the neighbourhood or territoriality, with the attachment to the common language, customs and symbols of common ancestry that have played a substantial role in shaping the sense of belonging.

To illustrate, based on Smith's perspective, an ethnic group is defined as “a type of cultural collectivity, one that emphasizes the role of myths of descent and historical memories, and that is recognized by one or more cultural differences like religion, customs, language or institutions.” [Smith, 1991]. Furthermore, the nation is viewed as 'a named human population sharing a historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members' [Smith 1991: 14]., therefore national sentiments might be considered as the emotional and psychological attachment that citizens overcome towards their nation.

Ostensibly, Anthony Smith's works are intertwined with the value of language as an integral element in shaping national identities. However, one should not overlook that ethnic ties and national sentiments are shaped by various factors. Among them are ecological, social, and especially cultural and symbolic, such as religion, language and the arts [Llobera, 1994]. According to Smith's viewpoint [1992], languages, customs, religions and rituals can foster the reconnection of people's revival with their native folk culture. Hence, language is a marker of ethnicity or a fundamental element in shaping ethnic ties. Consequently, a *sense of solidarity* is shaped through a language, leading to the development of a distinct ethnic identity. Delving, the term '*sense of solidarity*' implies the deep feelings of commitment to the group expressed through values and altruistic actions [Cojanu, 2014]. Since this *sense of solidarity* is strengthened by a common language, one can admit that the adoption or revival of a language can become a powerful choice in the process of nation-building.

Limitations of considering language as a bonding element in shaping a worldview and as a projection of social integration

It is mandatory to be cautious that language is not the only component that influences worldview formation. For example, As Bendiksen [2013] claims, things such as personal experiences, genes and environment, personal reflections, the kinds of cultural influences we are subjected to and a lot of other aspects play an integral role in shaping our worldview, which further can be used as a projection of the social integration within a particular community. Hence, language might be an additional tool for the integration of the worldview, which further is embedded into the *collective consciousness* and used as a reflection of *social integration*. Moreover, although language can be viewed as a foundational element in shaping

ethnic ties and national identities, it works in conjunction with various factors such as ecological, social, and cultural influences. Customs, religion, and the arts should not be neglected when the term worldview is dropped in conversation.

Conclusions

In this paper, I attempted to trace the role of language in renowned concepts from Durkheim and Smith and present their view on language as a bonding element in shaping worldview and projecting social integration. To provide an introduction to their theories, concepts such as language relativity or linguistic relativity were presented to engage attention to the essential part of language in shaping individual perceptions and collective ideas. Both sociologists agreed on the pivotal role of language that not only reinforces collective consciousness but also fosters social integration; thus, the social integration can be studied via language in a way that it reflects shared beliefs and core values. Nevertheless, recognition should be taken in assuming that worldview formation and social integration's projection are not solely based on language. Personal experiences, cultural influences, genes and environment can also play pivotal roles. That makes language an additional tool to explore the whole complexity of projecting social integration or understanding national identities.

REFERENCES

1. Fantini, E. (1989). Language and Worldview. *Bahá'í Studies*, 2(2). <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=998c20c4ee7b37376a2446fcd54995c3cc9bff28>
2. Haynes, K. (2007). Essay on an Academic Question (1760). In K. Haynes (Ed.), *Hamann: Writings on Philosophy and Language* (Cambridge Texts in the History of Philosophy, pp. 9-19). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511807886.007
3. Stam, J. H. (1980). An Historical Perspective on 'Linguistic Relativity.' In Springer eBooks (pp. 239–262). https://doi.org/10.1007/978-1-4684-3644-0_11
4. Athanasopoulos, P. (n.d.). How the language you speak changes your view of the world. *The Conversation*. Retrieved April 5, 2023, from <https://theconversation.com/how-the-language-you-speak-changes-your-view-of-the-world-40721>
5. Sapir, Edward. (1961 [1929]). Status of linguistics as a science. In Edward Sapir, *Culture, Language and Personality. Selected Essays* (pp. 65-77). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
6. Cosner, L., Nock, S., Steffan, P., & Rhea, B. (1987). *Introduction to Sociology* (2nd ed.). San Diego, CA: Harcourt Brace.
7. Spradley, J. P., & McCurdy, U. W. (1980). *Anthropology: The cultural perspective* (2nd ed.). Prospect Heights, IL: Waveland.
8. Cole, N. L., PhD. (2019, January 16). The concept of collective consciousness. ThoughtCo. <https://www.thoughtco.com/collective-consciousness-definition-3026118>
9. Tada, M. (2020). Language and imagined Gesellschaft: Émile Durkheim's civil-linguistic nationalism and the consequences of universal human ideals. *Theory and Society*, 49(4), 597–630. <https://doi.org/10.1007/s11186-020-09394-1>
10. Durkheim, É. (1956). *Les règles de la méthode sociologique*, 13th edition. Paris: Presses Universitaires de France. (= The rules of sociological method. In *The rules of sociological method and selected texts on sociology and its method* (pp. 31–163). Edited, with an introduction, by S. Lukes; translated by W. D. Halls (1982). New York: Free press).
11. Luckmann, T. (1983). Elements of a social theory of communication. In *Life-world and social realities* (pp. 68–91). London: Heinemann Educational Books 1983.
12. Smith, A. (1991). *National Identity*. London: Penguin.

13. Llobera, J. R. (1994). The God of Modernity: The development of nationalism in Western Europe. <https://doi.org/10.5040/9781474215695>
14. Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European unity. *International Affairs*, 68(1), 55–76. <https://doi.org/10.2307/2620461>
15. Cojanu, D. (2014). Ethnicity as social fact and symbolic construction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 149, 217–221. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.2>
16. Bendiksen, I. K. (2013, July 21). Worldviews shape personality. *ScienceNordic*. Retrieved May 2, 2023, from <https://www.sciencenordic.com/forskningno-psychology-society/worldviews-shape-personality/1388730>

Sichkar Vita¹

Email: vitaliyaschk@knu.ua

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia, 2024. – 166 p.

Populism in the post-Soviet society (case of Ukraine)

“Eastern populism”. When considering populism, we are accustomed to believe that it is a purely Western phenomenon, which directly affects only Western Europe and America, and extends to Eastern Europe and the states of the post-Soviet space only to a small extent. This statement is completely inaccurate, because to a large extent the birth and formation of new countries on the territory of the former Soviet Union is often accompanied by politicization and extreme populism [Demyanenko, 2021: p. 57].

But it is worth starting from afar and understanding what populism is and what forms of it can be extrapolated to post-Soviet countries and Ukraine as a country with a post-Soviet past in general. Let us take as a basis Mudde's definition that populism is «a narrow-minded ideology that considers society to be ultimately divided into two homogeneous and antagonistic camps: 'pure people' against a 'corrupt elite', and which asserts that politics should be an expression of general will of the people». Further research by other authors, such as Stanley, Albertazzi and McDonnell, and Rooduijn – even if they do not call populism «thin», they say that it is always mixed with other ideologies, not a separate one [Moffitt, 2020: p. 23]. In my opinion, this combination of populism with some other ideologies is a pretty good description for populism in the post-Soviet space. It is this «formula» that forms the phenomenon of «populism» in the formation of subsequent independent states.

Let's move on to the actual definition of populism in the territories and in the consciousness of the post-Soviet society. In the case of Russia, it is obvious that this country has a long tradition of populism, it is better to say anarchist, which, on the contrary, has evolved into a kind of nationalist pseudo-Marxist-Leninist political concept. This latter trend has taken root in countries whose political systems are still in a vernacular state, after which they lived under the sovereignty of an undemocratic nation-state: the USSR [Araujo, 2019: p. 8]. At first glance, it seems that almost every political force in the post-Soviet space is populist. But if you delve deeper into the study of this phenomenon in the Eastern context, it turns out that

¹3rd year student of the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko Kyiv National University.

very often researchers do not even give a clear definition of populism. They usually give definitions from the vernacular, or use borrowings, and very often ignore concepts altogether [Kaltwasser, 2017]. Such uncertainty with the term leads to the fact that very often populism is exaggerated in the countries that were part of the USSR, some politicians are mistakenly considered populists, and others, who really are, are defined as good leaders.

As I have already mentioned, scientists pay very little attention to the study of Eastern populism, but they clearly distinguish it from West European and American populism. Therefore, populism on the territory of the former Soviet Union is often defined, devoured and limited to marginal political systems within societies.

The fact is that populism became more popular and widespread after the fall of regimes and the struggle of elites, where pluralism gained significant importance. But in most of these cases, pluralist mobilization is temporary, as former populists become post-populist authoritarians. They do everything so that real populism is not a threat to their rule. In the post-Soviet era, «populism» just as often remains a general insult for «bad» political opponents. An example of this is the statement of Viktor Yanukovich, the former vice-president of Ukraine (who, by the way, is also considered a rather strong populist, but this will be discussed later). With his statement, he created the archetype of his national-liberal opponents as populists. And the statement was as follows: «Total populism and a bunch of lies – this is their essence» [Kaltwasser, 2017].

Much can be said about the specifics of the development of populist ideas in the USSR and after its collapse, such as the fact that David Brandenburger even claims that Stalin was an «authoritarian populist» because he led a Soviet populism designed to mobilize society «at the mass level» and form a new national identity based not on the proletarian past, but Nikita Khrushchev's 1961 formulation of the «nationwide state» testified that proletarianism had become populism [Kaltwasser, 2017]. It is important to say that the dismal status of pluralism and democracy in the region limits populism. Populism needs at least a little of both to thrive. He has an ambiguous relationship with democracy and can be semi-authoritarian, not respecting liberal-democratic subtleties. First of all, if an authoritarian state has no concept of demos, and power is legitimized solely through power, populism cannot take root. Moldova, Ukraine and Georgia are examples of «helpless pluralism».

But I want to narrow the consideration of this issue to the example of Ukraine, as a country that «sprouted» on the territory of the former Soviet Union, and how this affected its political formation as an independent state.

The case of Ukraine. Looking at the beginning of the 90s, when Ukraine gained independence, we can say that the country was very «weak» in the political, social, and economic arenas. The process of becoming an independent state on the territory of the former USSR is difficult and painful, due to overestimation of one's capabilities and exaggerated optimism. In such processes, the irresponsibility of national elites is often manifested, which can split society in their own interests along national, religious, political, and linguistic lines, which very often leads to the polarization of society, manifestations of separatism, etc. The more than thirty-year experience of Ukraine's independence is a good example for this. This experience shows how the processes of democratic transformations, the formation of elites of

various kinds (such as patriotic, national, political and economic elites) that are able to take responsibility and make rational decisions contribute to formation. But in our case, these changes happened so quickly that the human mind did not have time to adapt to the changes, but needed simple and clear explanations, ways to solve problems and challenges, therefore society gravitates towards populism, which «explains everything simply». This process is especially relevant in countries that were born after the collapse of the USSR.

It is worth saying that the growth of populism and nationalism (the terms populism and nationalism are often used side by side in the East-European context) very often occurs against the background of the economic and financial crisis that took place in Ukraine, often accompanied by the disillusionment of the population with liberal institutions of power. Polarization and declining living standards are linked to three economic problems of the current stage of modernization – rising inequality, slow economic growth and structural changes in the labor market. These processes are especially visible in Ukraine. But it is important to note that the coming to power of populist leaders of political forces who falsely blame the country's problems on external factors and enemies of the nation, thereby gaining the support of the voters, ultimately does not solve these problems, but can, on the contrary, worsen the situation even more.

The background of Ukraine's stay in the Soviet Union leads to the fact that the reason for the slow democratic transformation and the formation of a clan-oligarchic model of political power is the simple infantile nature of society, which does not want to take responsibility, and according to a habit rooted in Soviet times, translates the solution not only into national, but and their own problems on politicians, who, in turn, widely using the rhetoric and practice of populism, continue to cultivate these qualities of mass political consciousness. If in Western countries, populism is characteristic mainly of opposition political forces, then in Ukraine it is equally strongly expressed both in the activities of the opposition and the government.

As we can see, the vestiges and stereotypes of Sovietness in the political culture of Ukrainian society are still felt in Ukraine to this day, because the process of changing generations has not yet ended – the active life or worldview formation of a significant part of the politically active population fell on the period of the existence of the USSR and its destruction. At the same time, the lack of effective reform of the post-Soviet system inhibits the formation of democratic features of the political culture of society [Demyanenko, 2021: p. 51].

In this context, we can talk about prejudices regarding political and social values that date back to the USSR, and about the influence of political populist forces on mass media, which also have their roots in the Soviet past.

As I indicated earlier, Russia, which exerts a direct influence on its neighboring states, is an important factor and promoter of «norms» in the post-Soviet countries. This phenomenon can be called the «Neighborhood Effect», which is widely studied in the social sciences, where the characteristics of neighbors (for individuals) or regions (for countries) influence a wide range of outcomes [Grechyna, 2022]. Thus, Becker says that for countries the neighborhood with a corrupt or politically unstable country increases the probability of a higher level of

corruption, according to Grechyna, such neighborhood increases the risk of political arms. After the collapse of the USSR in the political sphere of Ukraine, there is a fierce struggle between pro–Western (pro–European) and pro–Russian political subjects (the latter are persistently pushed and supported in every possible way by Russia), which led to political uncertainty and a slow pace of implementation of economic reforms. Also, another consequence of this is the growth of political polarization regarding what policy the government should pursue. In wealthy and politically stable countries, political polarization worsens economic performance and leads to lower investment and significant macroeconomic volatility [Azzimonti, 2011; Azzimonti and Talbert, 2014]. In countries building their way to democracy, political polarization fueled by another state threatens to slide into authoritarianism supported by that state [Svolik, 2019].

Returning to the thesis that the struggle between pro–Western and pro–Russian political subjects continues in the political sphere, we can briefly consider populism in Ukraine in its manifestations and personalities. Ukrainian politicians use the term «populist» as a means of negative criticism, but without understanding its Europe–wide meaning. As I mentioned earlier, the leader of the opposition Party of Regions, Viktor Yanukovich, regularly called all his Orange opponents populists [Kuzio, 2010]. Populism in Ukraine is also characterized by the fact that most political parties are to some extent «chameleons» and ideologically empty, and more importantly, there is little connection between their pre–election platforms and post–election politics. These double factors can explain why the political parties of Ukraine are not trusted by 70 percent of the population.

An important factor in the concept is the fight against populist anti–elitist/anti–oligarchic rhetoric on behalf of the people who have watched the corrupt elite steal their votes through election fraud (which continues to this day). In annual polls by the National Academy of Sciences, Ukrainians were asked which group they thought had the most influence in Ukrainian society, and the top answer until 2004 was always «organized crime and the mafia» [Kuzio, 2010]. I think it is appropriate to compare this crime and the mafia, which originates from the USSR, and the processes of party leadership can be compared with the nomenclature in the USSR, which played a significant role in the formation of the ruling privileged class. Ukrainian parties often call themselves political outsiders who protect ordinary people from the corrupt elite. Therefore, many Ukrainian parties claim to represent the people and use the word «people's» in their names.

Conclusions. Summarizing, it is worth saying that Ukraine's experience of being part of the USSR certainly affected its path to the formation of its own independence. Moreover, even after more than thirty years, the prejudices, stereotypes and values that took root in the Soviet Union have a place in modern Ukrainian history. There are still politicians who are guided by Soviet rules, and there are still people who gravitate to the thesis that «before, in the union, it was better», but, fortunately, there are still a few of them, given the challenges of today. Populism in Ukraine has its own characteristics and can be hidden and latent, but one way or another it can be present in any political party, not only in the opposition or marginal ones. In general, one gets the impression that the study of populism in

the post–Soviet space has not been given as much attention as populism in Europe and America (and especially in Latin America).

REFERENCES:

1. Demyanenko, V (2021). Populism in the countries of the post–troductory space: features and manifestations. Mode of access to the resource: Demianenko_Populizm_u_krainakh_postradianskoho_prostoru.pdf
2. Moffitt, B. (2020) What Is Populism?, in Populism. Cambridge: Polity
3. Araujo, J (2019). Uprising and Development of Populism in the Post–Soviet Space; Three Specific Cases (Azerbaijan, Georgia and Uzbekistan). Mode of access to the resource: <https://repositorio.comillas.edu/xmlui/bitstream/handle/11531/28045/TFG%2C%20Bueno%20Araujo%2C%20Javier.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Kaltwasser, C., R., Taggart, P., Ostiguy, P (2017). The Oxford Handbook of Populism. Oxford: Oxford University Press.
5. Grechyna, D (2022). «Curse of the neighborhood»? Political struggle in post–Soviet countries. Mode of access to the resource: <https://voxukraine.org/proklyattya-susidstva-politychna-borotba-v-postradyanskyh-krayinah>.
6. Azzimonti, M. (2011). Barriers to investment in polarized societies. *American Economic Review*, 101(5), 2182–2204.
7. Azzimonti, M., Talbert, M. (2014). Polarized business cycles. *Journal of Monetary Economics*, 67, 47–61.
8. Svolik, Milan W. (2019). Polarization versus democracy. *Journal of Democracy*, 30, no. 3: 20–32.
9. Kuzio, T (2010). Populism in Ukraine in a Comparative European Context. *Problems of Post–Communism*, №57, pp. 3–18.

Yurina Mariana¹

Email: yurina.maryana@gmail.com

Conspiracy theories as manifestations of populism through the Covid pandemic in Ukraine

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia, 2024. – 166 p.

In today's world, populism manifests itself in many areas, but mostly in the media. It becomes a particularly powerful tool during critical moments of society's development, which makes it relevant even today. One of the vivid manifestations of populism and polarization are conspiracy theories, which spread through society very quickly and influence people's feelings and thoughts. As Michael Barkun said, conspiracy theories exist as long as there are no persuasive and unequivocal answers in official sources. Then more radical theories appear, which become an alternative to official data [Asprem, 2019]. Aupers said in his work that *conspiracy theories* in their fundamental meaning are a set of beliefs that somewhere outside society, evil, malicious groups influence individuals and rule societies [Aupers, 2012]. This type of thinking and societal strategy works in situations that are difficult to explain and that do not offer other acceptable solutions to an unusual situation in everyday life. These theories offer an illusory perspective and false

¹3rd year student of the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko Kyiv National University.

claims and ideas that silence uncertainty by placing the blame for the situation on influential people who secretly conspire to achieve their own personal or malicious goals [Bale, 2007]. The reasons for the spread of conspiracy theories are also the challenges of time, many different global processes as globalization, individualization, and secularization in the modern world take away people's sense of safety and security, and therefore people try to find at least some quality of meaning in what is happening around them, in order to regain this sense of security. And another reason is that people stop believing and trusting institutions, politics, science, mass media and the judicial system, they start relying only on themselves and their knowledge to find out the truth and explain to themselves what is happening [Aupers, 2012].

Muirhead and Rosenblum in their work «A lot of people are saying» describe new conspiracy theories and give various examples of the influence of these theories on the development of historical events in different societies. The authors say that conspiracism has changed our perception of the world and the meanings in it. It is not something new today, but conspiracy theories can change and acquire new properties. We can say that conspiracism is a certain tactic of managing society, which has its own approaches and strategies. Conspiracism aims to explain and bring clarity to a complex and disordered world by suggesting that people in power control the world [Muirhead and Rosenblom, 2019]. This suggests that people are afraid of the unknown and complex, so they turn to such theories that could bring clarity and regain control of the situation or give the appearance of this control. Unlike classic conspiracy theories, now it is not necessary to have any evidence to spread information and make society believe in it. Now the driving force of conspiracy ideas is not the truth of the statements, but the amount of repetition of this ideas in various sources. This creates an effect of veracity due to the fact that many people are talking about it and the same information sounds repeatedly from different sources. And this is the danger of conspiracy theories, because they take advantage of society's propensity for manipulation and blind faith in these manipulations. There are also certain consequences of conspiracism: it weakens democracy and spreads distrust of institutions in society. Conspiracy theories suggest that political agents, governance, and the system are malevolent, but offer nothing to replace them.

This creates fear and distrust of the laws of society as a whole and destroys social ties. But, despite the strong negative impact of conspiracy theories on society, they can also lead to positive consequences. Conspiracy theories themselves resort to certain detectiveism, and sometimes they can reveal real hidden information that the government or other nefarious agents have withheld. And then conspiracism becomes a tool for reforming democratic politics. There are various strategies of modern conspiracy: bare assertions, malicious questions, and insinuations. That is, the information is not specially embellished in any way, but is simply distributed as fake news, fake statistics and fake reports. And this makes conspiracy theories strong, due to the fact that people react better to specially created negativity and spread it more on the network.

Achterberg's article «Covid-Spiracy: Old Wine in New Barrels? The New Common» shows us examples of conspiracy theories during the coronavirus

pandemic in a global context. It is said that there were opinions that the coronavirus infection appeared because the elites tried to fight the overpopulation of the planet with the help of the introduction of 5G. This led to people trying to destroy 5G technology and prevent it from spreading in the Netherlands [Achterberg, 2021]. The coronavirus was new to people and they did not know how to explain the emergence of a global infection and precisely because of this, to gain control over the unknown and uncertain, conspiracy theories began to appear all over the world and put a global society into a state of anomie. In such a state, society is very difficult to manage, because of mistrust and fear, it does not agree to interact and follow instructions.

Ukraine, as a post-Soviet country, in which certain beliefs and concepts have long been fixed and imposed, is an interesting example for considering the modern development of conspiracy theories. Based on the authors described above, we can say that after the collapse of the Soviet Union, a period of uncertainty came for all its countries and societies, people ceased to be sure of the future. This led to the loss of a sense of security and control over the situation, which in turn became a good basis for the spread of conspiracy theories. A bright period in Ukraine was the outbreak of the coronavirus pandemic in 2019-2020, which led to similar consequences as after the collapse of the Soviet Union. That is why conspiracy theories about the emergence of the virus and the fight against it began to emerge. And also for a long period of time in Ukrainian society there is distrust of the government and all its structures and institutions, which is also a significant factor for the emergence of conspiracy theories.

Conspiracy theories about the coronavirus vaccine have become the most widespread in Ukraine. They began to appear from the moment of the appearance of the vaccine itself and spread almost the entire period of the pandemic. It was important that people get vaccinated and the government had to somehow force society to do it, but it turned out to be not so easy to do, because in Ukraine for about 15 years there have been conspiracy theories about any kind of vaccinations and a very large proportion of the population is against vaccination. According to data for 2021 in Ukraine, only 53% of children were vaccinated for polio, and similar percentages for diphtheria and measles [Odarchenko, 2021]. Protests against vaccination during the coronavirus period were all over the world, but it was in Ukraine that it acquired one of the largest manifestations, because in this country there was already a long-term tendency to avoid vaccination. And it was this trend and anti-vaccination campaigns that created misinformation and various theories that created anxiety and fear among people to get vaccinated against Covid-19. In a UNICEF survey, 42% of Ukrainians said that they are afraid to vaccinate precisely because of gossip and various theories [UNICEF, 2021]. Conspiracy theories in Ukrainian society are becoming a strong alternative to the authorities, because ideas about the harm of vaccination have been imprinted in the collective consciousness of Ukrainians for more than 10 years, and it is difficult to change the opinion of the majority. Governmental institutions lose their power in such a situation, because people do not trust the governing bodies and therefore choose other options for obtaining information. The situation of mistrust of the authorities and institutions in Ukraine has also existed for many years, because corruption and anti-democratic

politics are present in the country, and conspiracy theories only weaken the already weak democracy.

An example of such theories in Ukraine can be called the fact that there were rumors that through a vaccine, the authorities would implant chips in people and be able to control them and turn them into zombies. This is probably the most common theory, because all people spread it on their pages in social networks, as if to protect their loved ones from disaster. And this had its negative consequences, because such theories generated distrust in the health care system and, because of this, a refusal to protect oneself from the virus. This has led to a very low vaccination rating for Ukraine compared to other countries in the world. Another study conducted for the United Nations Development Program (UNDP) and the United Nations Children's Fund (UNICEF), in which researchers monitored more than 30 million messages on social networks between March and November 2020, found that more than 250,000 messages contained disinformation narratives, related to COVID-19 in Ukrainian online media, forums, blogs, messengers and social networks. The study found that false narratives and different theories made people less willing to follow public health advice on how to protect themselves from the virus and made them less likely to recommend vaccination to vulnerable people in their social circle [UNICEF, 2021]. As a result, this led to an increase in the risk of infection with the virus and a general worsening of the public health situation.

To sum up, we can say that this is a very broad area to study and there are many aspects that affect both the theories themselves and the effects that these theories spread in society. The topic of conspiracy theories can be considered in many ways, and they are still most widespread in the media space of modern society. The emotional component plays a very important role and conspiracists rely on it in order to spread their own ideas. Society is easily manipulated and can believe in certain even unproven theories in order to gain an imaginary control over the situation and a sense of security. The example of Ukraine and the development of conspiracy theories in it is quite extraordinary, because in this country the ground for the spread of conspiracy theories was already created, which facilitated their development during the pandemic and subsequently caused negative trends in Ukrainian society. I think that this topic needs further research and consideration of how conspiracy theories can be managed to the maximum benefit of the people and democracy.

REFERENCES

1. Asprem, Egil et al. (2019). *Handbook of Conspiracy Theory and Contemporary Religion*. Leiden: Brill.
2. Aupers S. (2012). 'Trust no one': modernization, paranoia and conspiracy culture. *European Journal of Communication*, 7(1), pp. 22–23.
3. Bale, Jeffrey. (2007). Political Paranoia Versus Political Realism: On Distinguishing between Bogus 'Conspiracy Theories' and Genuine Conspiratorial Politics. *Patterns of Prejudice*, 41, pp.45-60.
4. Rosenblum, N. L., Muirhead, R. (2019). *A lot of people are saying: The new conspiracism and the assault on democracy*. Princeton: Princeton University Press.
5. Achterberg P. (2021). Covid-Spiracy: Old Wine in New Barrels? *The New Common*, pp. 17–22.

6. Odarchenko, K (2021). Vaccine Hesitancy in Ukraine: The Sign of a Crisis in Governance?. Wilson Center. Mode of access to the resource: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/vaccine-hesitancy-ukraine-sign-crisis-governance>

7. UNICEF. (2021). 42 percent of unvaccinated Ukrainians are ready to get vaccinated against COVID-19, UNICEF study says. UNISEF. Mode of access to the resource: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/42-percent-unvaccinated-ukrainians-are-ready-get-vaccinated-against-covid-19-unicef>

8. UNICEF. (2021). 'Infodemic' of COVID-19 disinformation bad for Ukrainians health, study for UN finds. UNISEF. Mode of access to the resource: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/infodemic-covid-19-disinformation-bad-ukrainians-health-study-un-finds>

Sobolevska Daryna¹

Email: darysiko3@gmail.com

Spatial patterns of excess mortality in the 1848 cholera epidemic in Ukraine

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia, 2024. – 166 p.

COVID19 pandemic has re-sparked interdisciplinary interest in epidemics as both challenges to societies and catalysts of their further development [Patterson, McIntyre, Clough, Rushton, 2021; Mamelund, 2021; Vögele, Rittershaus, Schuler, 2021]. Both contemporary and historical epidemics came under closer scrutiny in search for better understanding of their interactions with societies, environments, economies, and cultures [Liczbińska, 2021; Galanaud: 2015]. Exploration into the COVID19 pandemic has benefited from the plethora of relevant data collected and generated in abundance at different levels, being the first pandemic that took place in the age of big data. The combination of computational power and good administration of data collection has opened gates for a flood of pioneering data-driven research, which was previously constrained by fragmented data and limited computational capacities. The new insights, gained thereby, necessitate retrospective application of similar approaches to historical epidemics in order to produce comparable findings and conclusions.

The application of new methods to historical epidemics is plagued by a number of issues related to survival and quality of vital records and statistics. The epidemic which we investigate took place in 1848 in Ukraine at the time when state statistical service was in its nascency. To apply contemporary quantitative analysis to this epidemic we had to embark on our own data collection, which was spelled out in our previous publication [Sobolevska, 2022: pp. 291-297]. Since then, the dataset was expanded. Now it encompasses 168 observations (locations, i.e. church parishes) from 58 counties (*povity*) belonging to 10 governorates (*hubernii*). At this stage, our goal was to cover as many counties as possible regardless of the number of observations within them (Figure 1). In the mid-19th century Ukrainian lands of the Russian Empire were organized into 9 predominantly Ukrainian governorates (Chernihiv, Katerynoslav, Kharkiv, Kherson, Kyiv, Podillia, Poltava, Tavriia, and Volhynia) with some parts of the present-day Ukrainian territory belonging to

¹3rd year student of the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Bessarabia, Kursk, Minsk and Mohyliv governorates as well as the Don Host oblast. In total, within these first-level administrative units there were 99 counties which fully or largely remain within the present-day borders of Ukraine.

Even with our best efforts to build a robust dataset, it still suffers from a number of limitations inherent in historical data collection. Ideally, the dataset should be designed in such a way that it meets the requirements of a spatially organized sample, i.e., that each cell of a regularly gridded geographical area has an observation. In our dataset, however, the number of observations is insufficient within some counties, while only 58 counties out of 99 were covered from the archival documents available online, some of them being isolated from others and therefore had to be excluded from the spatial analysis.

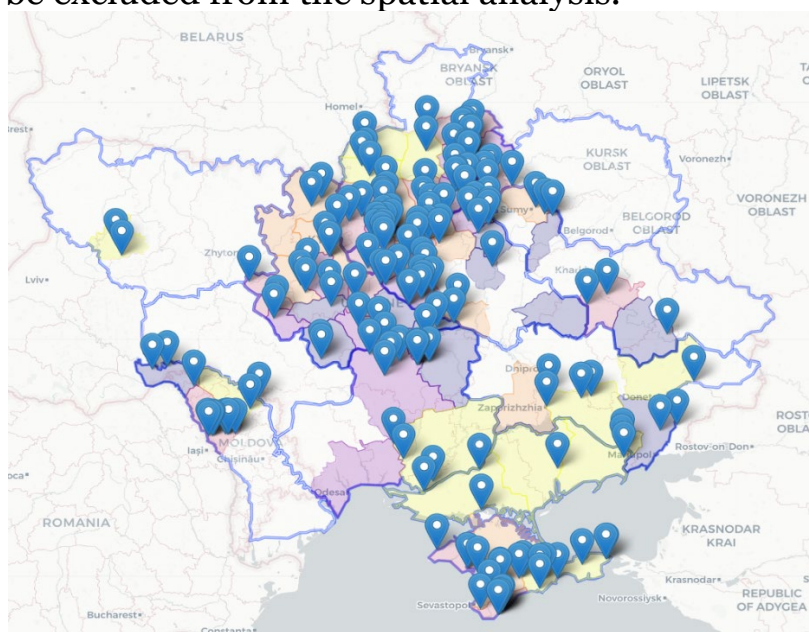

Figure 1. Locations of 168 observations covered by the dataset

Observations within some counties aren't evenly distributed across their territory. This is often due to the fact that we had access to the historical records only from the part of a county which falls into the bounds of a present-day administrative unit from which the archival records are available online. Complete lack of observations from Podillia governorate and lack of contiguous observations from Volhynia and Bessarabia governorates, as well as geographical gaps in Poltava and Kharkiv governorates limit our analysis and will be in the focus of our further data collection effort. On top of that, only vital records of Orthodox population were sampled, while other denominations, such as Greek Catholicism, Roman Catholicism, Judaism and Protestantism remain out of scope of this study.

To control for population size of parishes, which is unknown to us, we calculated a P-score of excess mortality, which is essentially a percentage increase in the observed mortality rate of a given year in relation to the expected mortality, which is calculated as an average mortality for a series of up to six previous years [Sobolevska, 2023: pp. 293-295; Giattino et al., 2020]. This indicator allows us to compare different observations and, accordingly, different administrative-territorial units and regions of Ukraine.

The goal of our analysis was to test the hypothesis that the cholera mortality rates were spatially patterned. To this end, we applied Moran's index of spatial

autocorrelation which measures the correlation of a variable with its own spatially lagged version. Moran's I ranges from -1 to 1, just like the usual Pearson's correlation coefficient. It approaches 1 when observations are spatially ordered in such a way that similar observations are closer to each other (perfect clustering). The opposite of it is the perfect scattering, when opposite values tend to be adjacent to each other. In this case, the index approximates -1. Finally, with values close to 0 the index indicates purely random distribution. At first, we will employ Moran's I to detect presence of any spatial patterns in our data, and then we will explore possible factors that bring these patterns about. All data-wrangling and statistical operations will be conducted in RStudio with functions from *spdep* package [Bivand Roger et al., 2023].

Excess mortality (in %) by counties

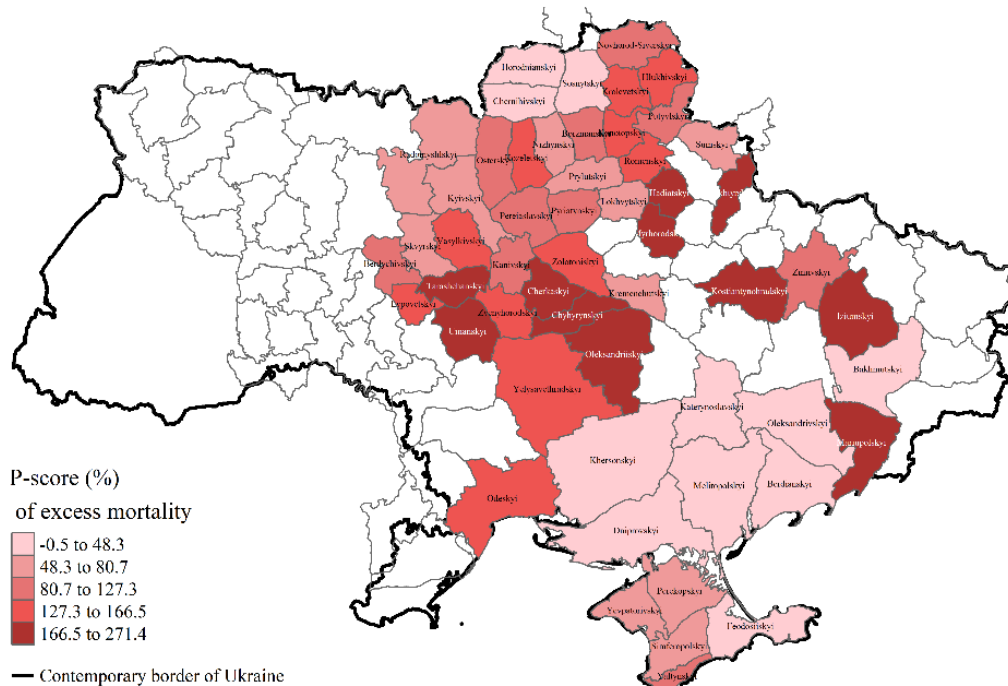

Figure 2. Excess mortality (P-score) in 54 counties (1848)

To begin with, isolated counties, namely Khotynskyi, Sorotskyi, Biltskyi, and Dubenskyi, were excluded from the analysis as they have no geographical contiguity with all other counties. We aggregated mortality rates to the county level by calculating average P-score of excess mortality for all observations within a county. Figure 2 shows that despite the complexity of studying the epidemic, some socio-spatial patterns of the 1848 cholera epidemic in Ukraine can already be detected at this stage. Visual examination of the map suggests that the epidemic affected regions with different intensity, lending grounds for a confident conclusion that during the 1848 cholera epidemic mortality rates were unevenly distributed across geographical space.

Calculation of spatial weights to produce a spatially lagged version of our variable is the most sensitive step in autocorrelation analysis. A standard approach assigns equal weights to all neighbors of a given polygon (county). This approach is implemented in *poly2nb()* and *nb2listw()* functions of the *spdep* package in R, which convert a spatial object into a neighborhood matrix and a matrix of weights

correspondingly (Bivand et al., 2023: pp. 114, 130). By equalizing all neighbors, it ignores a commonsensical expectation that the longer a shared border is, the higher is the likelihood of mutual influence. Therefore, in addition to the standard approach, we decided to resort to a differentiated weighting approach, assigning each neighbouring county a weight value calculated as a fraction of the total borderline of a given county shared with it. That is, under this approach, a neighbouring county with a shorter border shared with a given county is assigned a lower weight value, while a neighbouring county with a longer shared border obtains a higher one. Since this weighting approach isn't implemented in *spdep* package, we modified a workaround developed by Lacko [Lacko, nd].

The first run of Moran's test with equal weights yielded a low and insignificant index of 0.11 (Figure 3).

```
> moran.test(povity1$mean_excess_mort_1848_pscore, pw, na.action=na.exclude)
```

```
Moran I test under randomisation
```

```
data: povity1$mean_excess_mort_1848_pscore
```

```
weights: pw
```

```
Moran I statistic standard deviate = 1.2951, p-value = 0.09765
```

```
alternative hypothesis: greater
```

```
sample estimates:
```

Moran I statistic	Expectation	Variance
0.110131067	-0.018867925	0.009921806

Figure 3. Moran's test results (complete dataset, $n=54$, equal spatial weights)

The scatter plot of the variable and its spatially lagged version (Figure 4, left) indicate that the regression line was affected by two outliers – observations that fall out of the trend and substantially weaken it. These two observations, which correspond to Bakhmut'skyi and Mariupol'skyi counties, should be removed from a new iteration of the test.

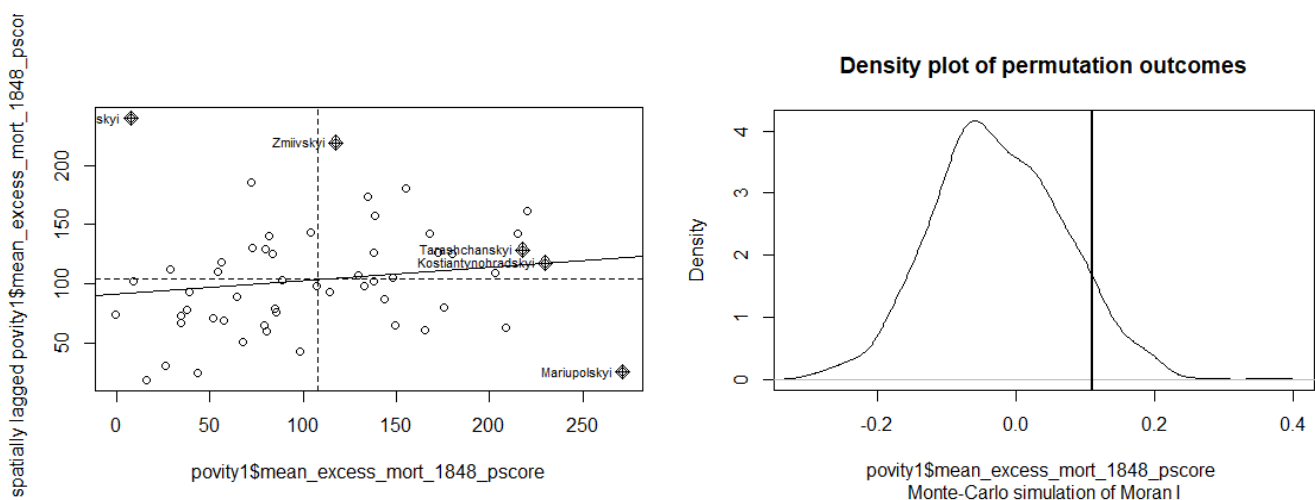

Figure 4. Scatter plot of the P-score of excess mortality and its spatially lagged version (left) and density plot of permutation outcomes in Monte-Carlo test (right) from the test run 1. Equal spatial weights assigned to all neighbors, $n=54$

We also conducted Monte Carlo test as another way of estimating statistical significance of autocorrelation. This test randomly re-shuffles our observations a number of times (in our case 999 times) by disconnecting values from counties and then randomly reconnecting them in order to compare the real value of Moran's I with the distribution of values of this index, obtained from the re-shuffled datasets. It also produced a p-value of just over 0.08, thereby validating our previous conclusion. The density plot shows our real Moran's I value as a vertical line compared to random permutations of data, showing that it doesn't differ significantly from the bulk of values calculated through random reshuffling of observations (Figure 4, right).

A test re-take on the same dataset with the differentiated approach to spatial weights produced a stronger Moran's statistic of 0.16 with significant p-value of 0.05, convincing us that our data is sensitive to weighting approach and that we should abandon equal weighting in favor of the differentiated one. Comparison of z-scores, which are reported in *spdep*'s `moran.test()` function as standard deviates and which are considered more reliable in comparisons of two tests with different weights, solidified this conviction (z-scores were 1.3 and 1.61 respectively). Further comparison of the two approaches on the dataset without outliers and orphaned polygons corroborated this conclusion. Therefore, all subsequent tests will be conducted with the differentiated weighting approach.

Having removed Bakhmut'skyi and Mariupol'skyi counties, we re-run the test. This time we obtained a p-value far below 0.001, which indicated that the calculated index is strongly significant. Its z-score also increased to 3.73. The index itself equaled 0.40, suggesting that a significant share of variation of excess mortality is associated with the surroundings of the observation units. As a result of the removal of statistical outliers, however, three orphaned counties emerged, which have to be excluded from further analysis (Figure 5).

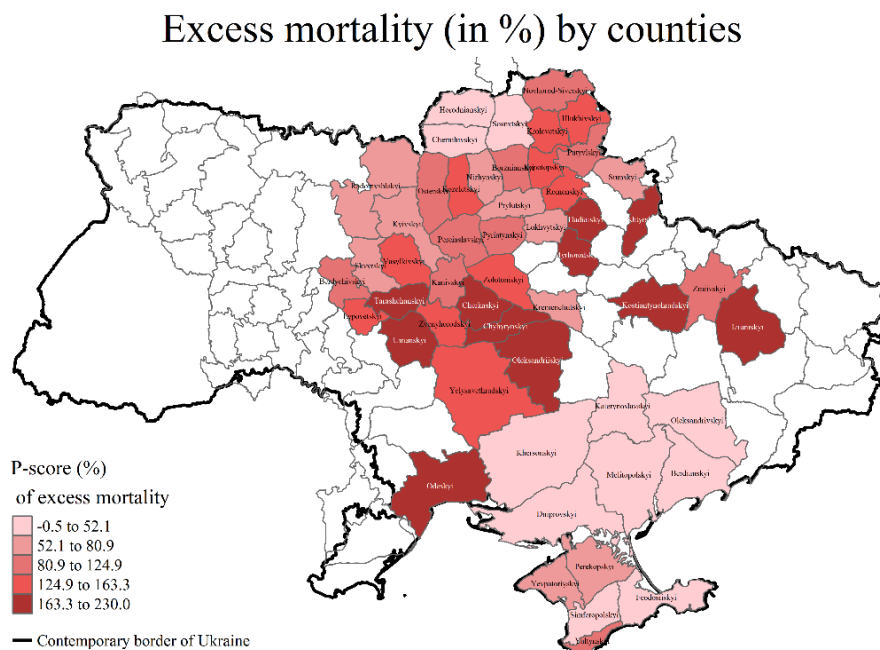

Figure 5. Excess mortality (P-score) without two outliers (Bakhmut'skyi and Mariupol'skyi counties, $n=52$)

The Monte Carlo test shows that the null hypothesis can be rejected outright, which means that there is indeed a spatial clustering pattern in the data. The density plot of permutations clearly shows how different is the real Moran's I from its randomly simulated counterparts (Figure 6, right).

In addition to the three orphaned counties (Kostiantynohradskyi, Iziurnskyi, Zmiivskyi), the second run of the test produced two new outliers (Kremenchutskyi and Odeskyi counties) (Figure 6, left).

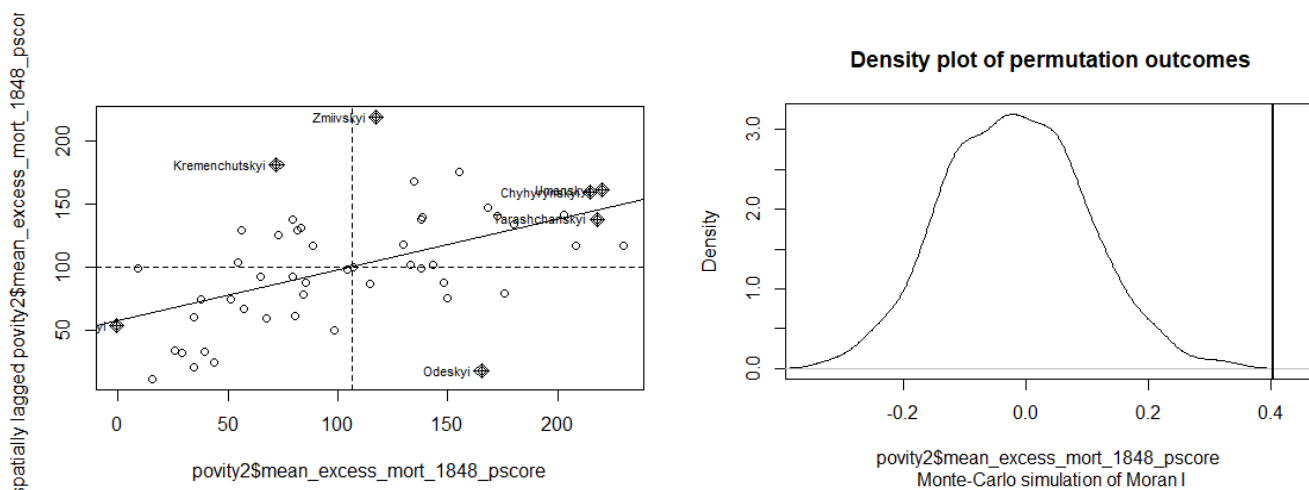

Figure 6. Scatter plot of the P-score of excess mortality and its spatially lagged version (left) and density plot of permutation outcomes in Monte-Carlo test (right) from the test run 2. Spatial weights proportional to the length of shared border, $n=52$

Having removed 5 orphaned and outlying counties, we obtained another significant result with p-value below 0.001 and increased z-score of 4.68 in the third run of the test. Moran's I has increased slightly to 0.52. This indicates that spatial proximity does matter in the distribution of mortality. As we can see from the scatter plot, there are no outliers anymore, while Monte-Carlo test's permutation density plot clearly shows how significantly different this statistic is from randomness (Figure 7).

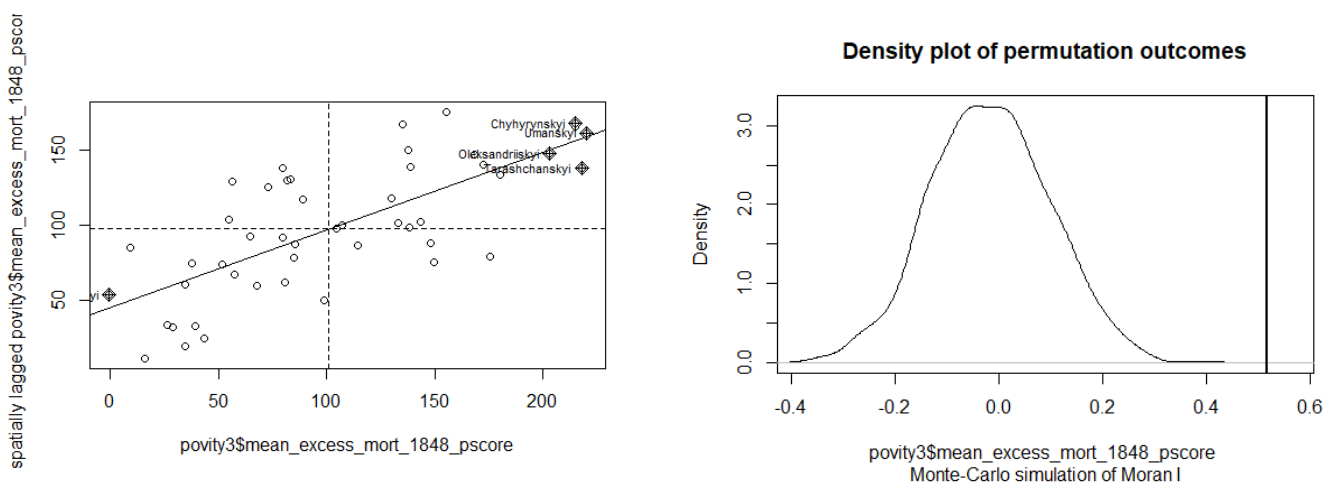

Figure 7. Scatter plot of the P-score of excess mortality and its spatially lagged version (left) and density plot of permutation outcomes in Monte-Carlo test (right) from the test run 3 (without outliers and orphaned polygons). Spatial weights proportional to the length of shared border, $n=47$

As a result, after all the improvements, the distribution of excess mortality is as follows (Figure 8).

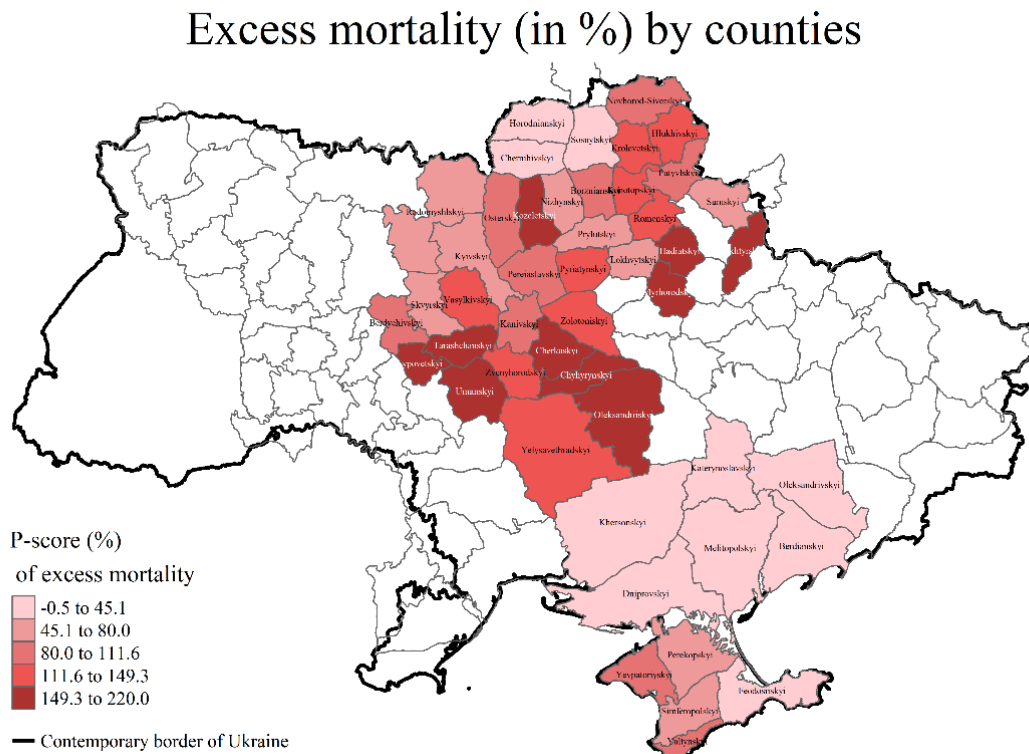

Figure 8. Excess mortality (P-score) without all outliers (n=47)

Having established that excess mortality rates in the epidemic are subject to spatial clustering, we tried to explore the reasons for this spatial pattern with the scarce data available. One of the expected reasons, which is commonly cited in literature, is population density, which affects transmission of any epidemic disease [Pilkington et al., 2021; Ramírez-Aldana et al., 2021]. Luckily, we have county-level data on population density from 1897, when the first modern census was conducted in the Russian Empire. The 1897 census is offset by 50 years from the 1848 epidemic, but there are no other better sources of simultaneous data on the population counts in all counties. Important changes in the economy and demography over the 50 years degrade the ability of 1897 census data to represent correctly population distributions of 1848. Most likely, however, this shortcoming reduces rather than inflates the correlation coefficient. Arguably, 1848 population density data would result in a stronger correlation coefficient.

Indeed, excess mortality (P-score) in the 1848 cholera epidemic proved to correlate positively and significantly with the 1897 population density data by counties. With Pearson's correlation coefficient equaling 0.46 and 0.001 significance level, the correlation analysis suggests a moderate-level correlation between the variables (Figure 9). No correlation was detected between excess mortality in 1848 and the share of urban, Orthodox or Jewish population in 1897, casting strong doubts on the assumption that ethnic and religious makeup of population, as well as urbanization level played a role in the 1848 epidemic drama.

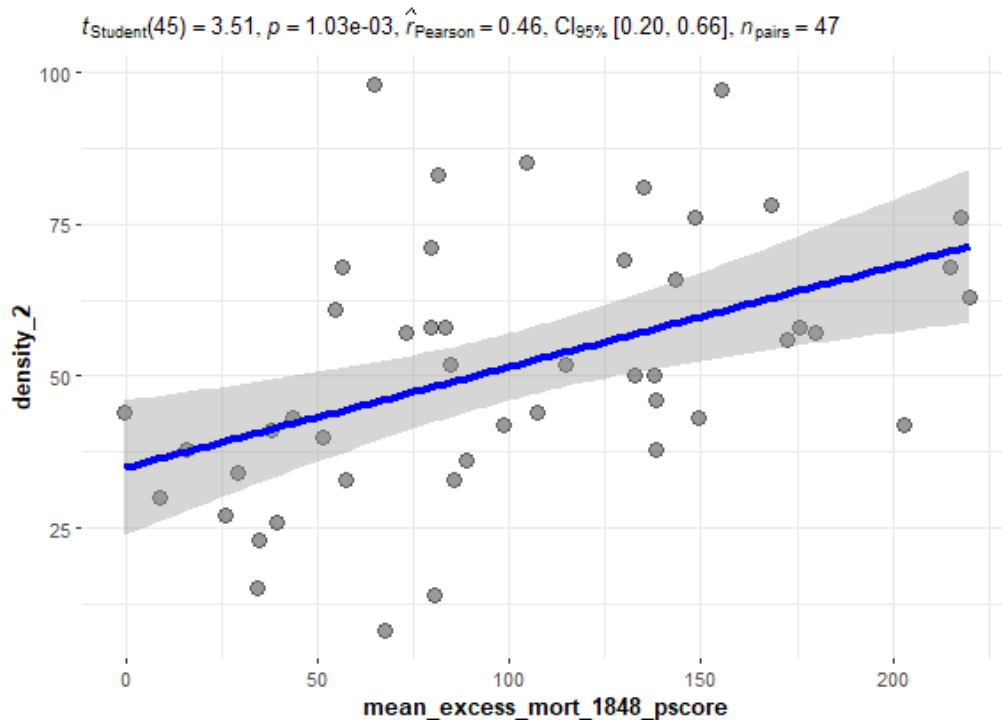

Figure 9. Scatter plot of Pearson's product-moment correlation between excess mortality (P-score) and population density

In conclusion, the dataset we have compiled needs to be improved, namely, to cover more counties, to distribute observations more evenly in geographical space, and to include more observations from within the counties. In this study, we have arrived at a significant outcome indicating modest spatial autocorrelation only after removing a total of 11 observations (counties), reducing their count from 58 to 47. Of these, 7 counties were lost to our analysis as isolates, while only 4 were excluded as statistical outliers. It is noteworthy that two of the outliers had only one observation location (parish) each, the other two had two observations each, which may mean these were the most inadequately sampled counties. Despite these limitations, even the available dataset demonstrates the non-random nature of spatial distribution of excess mortality in the 1848 cholera epidemic. The factors that determine the presence of patterns in the distribution require further investigation with an improved dataset. Our preliminary analysis detected a significant correlation with population density.

REFERENCES

1. Bivand, R. et al (2023). Package 'spdep'. Available at <https://cran.r-project.org/web/packages/spdep/spdep.pdf/> Retrieved on 2023.11.30
2. Galanaud, P (2015). Historical Epidemics Cartography Generated by Spatial Analysis: Mapping the Heterogeneity of Three Medieval "Plagues" in Dijon. / P. Galanaud, A. Galanaud, P. Giraudoux. //PLoS ONE 10(12). Available at: <https://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0143866&type=printable>
3. Giattino, C. et al. (2020). Excess mortality during the Coronavirus pandemic (COVID-19). Available at <https://ourworldindata.org/excess-mortality-covid>.
4. Lacko, J (2023). Spatial Neighborhoods: Contiguity and Weight Matrices in R Using a {spdep} Approach, no date, online source: <https://www.jla-data.net/eng/2023-05-10-spatial-neighborhoods-in-r/> Retrieved on 2023.11.30

5. Liczbińska, G (2021). Spatial and Social Inequalities in the Face of Death: Pilot Research on Cholera Epidemics in Poznań of the Second Half of the 19th Century. *Historical Social Research, Supplement*, 33, pp. 37-55. – Available at <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/76391>
6. Mamelund, S-E (2021). COVID-19: the power of historical lessons. *American Journal of Public Health*, 111(3), pp. 405–406. – Available at <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7893351/>
7. Patterson Grace, E. et al (2021). Societal Impacts of Pandemics: Comparing COVID-19 With History to Focus Our Response. *Department of Livestock and One Health, Institute of Infection, Veterinary and Ecological Sciences, University of Liverpool, Liverpool, United Kingdom*. Available at <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpubh.2021.630449/full>
8. Pilkington, H. et al (2021). Spatial determinants of excess all-cause mortality during the first wave of the COVID-19 epidemic in France. *BMC Public Health*, 21, pp. 2157. Available at: <https://bmcpublichealth.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/s12889-021-12203-8.pdf>
9. Ramírez-Aldana, R. et al (2021). Spatial epidemiological study of the distribution, clustering, and risk factors associated with early COVID-19 mortality in Mexico. *PLoS ONE*, 16(7). Available at: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0254884>
10. Sobolevska, D (2023). Epidemiiakholyery 1848 roku v Ukraini: osoblyvosti vyvchennia sotsialno-prostorovykh zakonoprirnostei (The Cholera Epidemic of 1848 in Ukraine: Insights on Data Collection and Indicators for Studying Socio-Spatial Patterns) // *Shevchenkiyska vesna – 2023: Materialy Mizhnarodnoi konferentsii studentiv I molodykh uchenykh*, Kyiv: Kyiv University, p. 291-297. Available at <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/shv2023-final.pdf>
11. Vögele, J. et al (2021). Epidemics and Pandemics – the Historical Perspective. *Historical Social Research*, 33, pp. 7-33. – Available at <https://www.jstor.org/stable/10.2307/2708727>

Muhammed EK^I

Email: muhammedeknkt@gmail.com

Mapping Philanthropy in Digital Spaces: Politics of Visibility and Trust

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolytsia, 2024. – 166 p.

Charity and philanthropy have been considered essential components of invigorating the developmental schemas of society. Its relationship to the overall structures of society in terms of motivation and objective is not very easy to carve out, although it is viewed prima facie as an economic behavior or phenomenon. Restricting charitable giving to economic terms, needless to mention, obscures the far more imbricated implications of socio-political-cultural agents. ‘On an individual level, philanthropy is driven by social, cultural, and historical structures as well as lifestyles, values, attitudes, and orientations’ (Schervish et al., 1986: 11). In traditional settings where collective consciousness is firmly rooted, giving serves as a binding force and is often incumbent on rich people. This was most apparent during situations of scarcity and crop failure, when states and local elites would distribute grain and set up free kitchens providing cooked food (Sharma, 2001: 182).

^I Phd Candidate, Department of Sociology, University of Hyderabad, India.

Although charity is primarily understood as an appendix to humanistic notions of empathy and caring for others, the political economy of giving will elucidate instances of entangled patterns of dominance and hegemony. Exploring historical makeshifts of philanthropy, Cunningham shows that philanthropy is closely associated with the history of capitalism (2015: 20). Being aware of the symbolic power of charitable engagements (Bourdieu, 1979), individual capitalists and private corporations have been active in philanthropy, often through the establishment of foundations aimed at reducing social problems such as poverty, disease, and food security. These new structures of philanthropy are regarded as pivotal in translating business principles into the nonprofit sector to support social transformation. Popular phrases such as ‘entrepreneurial philanthropy’ (Harvey et al., 2011), ‘strategic philanthropy’ (Sandfort, 2008), and ‘philanthrocapitalism’ (Bishop & Green, 2008) are nothing but reflecting this incorporation of charity into the playground of the market.

There is no doubt that philanthropy itself evolves throughout time, mixing the modern and traditional practices of a country (Copeman, 2011: 1052). Particularly, digital platforms have drastically redefined, reshaped, and, in many ways, altered traditional forms of charity and philanthropy. It goes without saying that the period of the COVID pandemic witnessed the overwhelming participation of digital charities. The report ‘Digital for Good: A Global Study on Emerging Ways of Giving’ (2022), drawing on the experiences of eight countries, has shown that technological innovations and emerging donation initiatives possess the capacity to significantly influence the perspectives and actions of ordinary donors, thereby enhancing philanthropic endeavors on a global scale. Statistically speaking, it analyzes the growing engagement of online donations, which is reflected in shrinking cash transactions. Incorporating into the general objectives and modalities of digital space, charitable practices can be extended to many areas and groups that have been hitherto found unknown and inaccessible to mainstream attention and support. This global activism is highly important because it can easily surpass the limitations of ascribed status, which serves as a prominent benchmark in localized charity. It is also worth registering that the anonymity of digital charity poses a critical standpoint against pervasive discriminatory patterns of giving that are orchestrated on proximity and familiarity.

There are many ways that digital philanthropy ostensibly holds a difference from traditional giving systems. Firstly, since digital platforms showcase a plethora of high-quality visuals and audios, they can more powerfully persuade and convince donors by instigating empathy and compassion. Secondly, as just indicated earlier, the digital world enables reaching out to many people within a very short span of time without incurring much expense. Thirdly, credibility, flexibility, and accountability are relatively strong in digital philanthropy, as there are options for cross-checking, monitoring, and updating of funds. The more flexible and credible a charitable firm becomes, the easier it is to earn the trust of donors and activists. Finally, through crowdfunding, it tries to maximize democratization and inclusiveness. By opening up a chance to donate as much money as possible, everybody can be part of charities, thus unsettling the power of those rich people who are involved in order to maintain social reputation and status.

The problem of visibility is a contested theme in social media, as it causes malign dignity and low self-esteem in recipients. The ideal form of charity, especially religious giving, has been to uphold the values of anonymity and altruism. On digital platforms, the material situations of recipients and their faces are constantly screened, despite ensuring the trust and honesty of charity. Some would argue that online charity exploits the emotions of recipients to convey agony and misery, which, in turn, boosts fundraising. Acknowledging its dehumanizing aspect, fundraisers, while sharing videos and photos, have in some cases blurred their faces or avoided them altogether from the content. The issue at hand is an unending enigma. It is about the question of human dignity and respect.

It is well known that charities in the digital space are collected and distributed for various purposes, including immediate effects and planned projects. To cite a few renowned online campaigns: Save the Children, dedicated to the protection of child rights; Cool Earth, for environmental protection; Wings of Rescue, for pet nurturing; and Omaha Gives. Non-profit organizations are heavily depending on several presentational styles on digital media to convince and connect with global audiences. In the case of the Save the Children campaign, they have used a video clip of a girl living in a war zone, thereby capturing social realities and conditions more closely and profoundly. These all leverage the trust of society in fundraisers and prompt people to feel that their money has been put to use to feed deserving communities. As is explicit from the aforementioned campaigns, charity becomes a kind of activism and helps form an identity. It is through digital space that diversified modalities of giving practices are effectively consolidated and conjoined. This diversity and difference can be understood as a significant strategy of social media influencers who are very keen to increase the number of viewers and subscribers. Charity for them is at once content and a social reputation. There is a high chance of securing a fan base if they indulge in philanthropy. Besides, by uploading videos of charity, they can expect higher engagements on the channel, thus leading to a revenue hike.

Although it can be argued that they are fulfilling social responsibility and commitment, the dimensions of popularity growth and economic interest will have a huge impact on the overall structures of charity in digital spaces. As with campaigns, their mode of operation is varied and different. Take the example of Tyler Blevins, popularly known as Ninja, who organized an online charity and donated the funds to a wildlife sanctuary, a children's research hospital, and suicide prevention. At the same time, Tyler Oakley promised a dinner feast for subscribers who participated in crowd funding that was used for LGBTQ rights and progress. It is of special interest to point out that there are influencers collaborating with already-functioning non-profit organizations such as Pew Die Pie and Judy Travis, who both handed over the collected money to Cry India and Convoy of Hope, respectively. What it underlines is that digital philanthropy is not diluting the presence of older forms of voluntary and charitable entities but simultaneously working with and supporting each other.

Alongside, it must be noted that the private economy's taking care of essential sectors raises questions pertaining to the role of the state. Morvaridi elaborates, citing the examples of philanthropic activities of many business persons, that

'private aid and philanthropic charities are often considered an integral part of a neoliberal strategy to reduce state responsibility for the provision of many services considered essential to securing social rights' (2015: 2). In a way, the state too encourages charities by allowing tax exemption for the organization as well as individuals. Therefore, it is hardly easy to look straightforwardly at the relationship between social influencers and government agencies. The participation of digital creators certainly strengthens the foundation of civil society in ever-changing globalizing moments and spaces. Unbound to national territory, it paves a way to form a globalized identity based on charitable practices.

Though digital space facilitates numerous advantages and benefits for charity, it is not without pressing problems. The rapid dissemination of information is a double-edged sword. When the conveyed information is inaccurate or deceptive, the reputation of charity will indeed be depleted, thereby casting doubt on its commitment and credibility. The most appropriate evidence is the case of the British Red Cross following the 2010 Haiti earthquake. A false message spread immediately that they had misallocated funds collected through an online campaign for disaster relief. Despite the organization's efforts to refute these assertions with factual evidence, the reputational harm had already taken its toll. Digital philanthropists, therefore, have to maintain an acute vigilance on social media to effectively address the spread of misinformation. Unlike traditional giving, the element of potential risk, as Ulrich Beck shows in the context of modernity (1985), must be the major concern for fostering charities in the future.

REFERENCES

1. Schervish, P, Andrew, H. (1986). Towards a General Theory of the Philanthropic Activities of the Wealthy. In Boston College Social Welfare Research Institute. Boston College.
2. Sharma, S. (2001). *Famine, philanthropy and the colonial state: North India in the early nineteenth century*. Oxford University Press.
3. Cunningham, H. (2016). *Philanthropy and its critics: A history*. In Morvaridi, B (Ed), *New philanthropy and social justice*. Policy Press.
4. Bourdieu, P. (1979). Symbolic power. *Critique of Anthropology*, 4(13-14),77-85. <https://doi.org/10.1177/0308275X7900401307>
5. Harvey, C., Maclean, M., Gordon, J., & Shaw, E. (2011). Andrew Carnegie and the foundations of contemporary entrepreneurial philanthropy. *Business History*, 53(3), 425–450. <https://doi.org/10.1080/00076791.2011.565516>
6. Sandfort, J. (2008). Using lessons from public affairs to inform strategic philanthropy, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. 37(3), 537-52.
7. Bishop, M and Green, M. (2008). *Philanthro-capitalism: how the rich can save the world*. Bloomsbury Press.
8. Copeman, J. (2011). The Gift and Its Forms of Life in Contemporary India. *Modern Asian Studies*, 45 (5): 1051–94.
9. Jones C, Lima L, & Horvath K. (2022). Digital for good: A global study on emerging ways of giving. The Indiana University Lilly Family School of Philanthropy.
10. Morvaridi, B. (2016). *New philanthropy and social justice*. Policy Press.
11. Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.

Oliinyk Maksym¹

Email: *oliinykmax@knu.ua*

Case study. Qualitative analysis of Anatoliy Shariy, Oleksiy Arestovych and Volodymyr Zelenskyy as populist figures of the post “2019 election” period. Finding their features and changes caused by full-scale invasion

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of 16th International Conference of Students and Young Scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November, 17, 2023). – Kyiv: Naukova Stolitsia, 2024. – 166 p.

1. *Introduction:*

Ukraine's socio-political landscape differs significantly from the EU and the US. Unlike these regions, which have long-established political parties, Ukraine boasts a multi-party system with 365 registered parties as of January 1, 2021, although about two-thirds are inactive. Voters in Ukraine tend to follow leaders rather than party ideologies, a trend that dates back to the 1994 parliamentary elections, where 40.2% of elected deputies were independent [Koshel, 2021] [Bojcun, 1995: p.12].

Given this context, analyzing individuals becomes crucial in understanding populism in Ukraine. The post-COVID, or rather «prewar and war» period is particularly intriguing as the concept of an external enemy gains prominence. This lasting context prompts a focus on individual cases during this period, examining populism and polarization. Therefore, the research question is formulated as follows: «How did individuals perform populism in the post-2019 elections period, and what are their defining features?»

2. *Main part:*

I want to start by outlining the main aspects of the objects of my case study. I wasn't aiming at a specific area, instead, I had taken pretty different influencers that are not working in one direction. Volodymyr Zelenskyy, the current president, lacked political experience before his election but holds a majority in the current parliament. As a showman, he is the most influential figure in Ukrainian politics. Analyzing his case is valuable due to the uncertainty of a long term in office and the low chances of holding presidential elections during the war. Oleksii Arestovych, a blogger, actor, and political-military columnist, gained prominence during the Russian invasion. Formerly the Strategic Communications Advisor of the President's Office, he was fired for false claims about Russian rocket attacks. Arestovych's media impact is significant in the Russian-speaking audience, spanning countries like Belarus, Russia, and Kazakhstan.

Anatoly Shariy, a journalist and blogger, operates in exile in Spain due to ongoing investigations in Ukraine and personal conflicts. He leans towards euro-skepticism, supports pro-Russian views, and aligns with separatists while claiming a neutral and people-oriented stance. With 2.88 million subscribers and 4.8 billion views on YouTube as of October 29, 2023, a significant portion of these numbers is

¹ 3rd year student of the Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

attributed to Russia. This is evident in the low voter turnout for his political party in the 2019 parliamentary election, preventing the party from securing parliamentary representation.

Later, I will reference them using distinct and memorable surnames. I'll proceed by summarizing scholars' findings and opinions on these figures as media personalities, limited to available materials. This section will encompass more pre-war timeline works, given its significance for discussion and the abundance of accessible materials.

Later I will refer to them by using second names, which are different and memorable in all senses.

Zelenskyy:

[Rogozha, 2020: p.5] supports the notion that the «victory of a populist leader transforms him into an authoritarian one.» The pre-electoral phase, heavily influenced by the TV series character «Holoborodko» from «Servant of The People,» created a lack of transparency and speculative voter expectations. Zelenskyy's initial role-playing, appealing to the electorate, led to success, marking the first populist power to achieve such prominence.

In regional research, [Bevz, 2019: p.2] notes that all 2019 presidential candidates, including Zelensky, exhibited populist tendencies. Specifically, in Sumy oblast, populist social technologies were deemed ineffective, with voters developing immunity.

[Butsko, 2022: p.15–25], comparing Trump and Zelenskyy's presidencies, observes:

Democracy indexes slightly declined in both the USA and Ukraine during their terms, indicating norm-breaking. The authoritarian tendencies model flags concern about the abuse of power by both leaders.

Safeguards to defend democracy do not exist or are very undeveloped in Ukraine, but a lot of speakers believe in Ukrainian civil society as a safety system in that case.

Zelenskyy met three out of four criteria for authoritarian behavior, raising concerns about his understanding of democracy.

The full-scale war poses a significant challenge to security and democracy, a point to be further explored. In conclusion, scholars recognize Zelenskyy as a populist, with his 2019 victory marking a success for populist political forces. However, regional research suggests voter immunity to populism. Comparative research in 2022 confirms early points and reveals potential future challenges for democracy in Ukraine.

Arestovych:

Despite receiving significantly less attention from both the media and scholars compared to Zelensky, I aim to construct an overall image of Arestovych beyond the context of populism [Yekelchyk, 2022]. In «Geopolitics of the Russia-Ukraine War and Russian Cyber Attacks on Ukraine-Georgia and Expected Threats» [Gochua, 2022: p.6], he is described as someone who went to extremes by calling members of the Georgian government «bunnies,» threatening the electoral prospects of the «Georgian Dream,» and advising Zelenskyy not to trust him. Arestovych, along with another populist figure Arakhamia, is labeled a propagandist, employing loud words in inappropriate contexts.

Additionally, Arestovych's 2009 live-journal entries revealed a narrative aligning with Russian propaganda, portraying the West as Anglo-Saxon and advocating for a union between Ukraine and Russia [Arestovych, 2009].

In conclusion, Arestovych's media presence as an actor, psychologist, and self-proclaimed expert on various subjects suggests a charismatic potential populist. However, there is insufficient information to confirm the presence of populism before the full-scale war.

Shariy:

In addition to individual pages on various social networks, Shariy's wife, Olha Shariy, aligns with and represents his views. Therefore, analyses of the two in tandem are relevant for this study.

[Zamkovyi, Gusak, 2019] acknowledges Shariy as the creator of the «Ask the President a Question» flash mob, advocating for asking the president why Anatoliy Shariy is being persecuted. Shariy criticized Poroshenko's political failures and endorsed the idea that Poroshenko should lose the election. This may stem from a perceived greater tolerance, in line with Shariy's views, toward Russia compared to other candidates. Olha Shariy's blog is seen as an attempt to attract a female audience.

[Manzyk, 2020: p.2], in analyzing the 2019 election, includes Shariy in leadership-based parties, highlighting Ukrainians' focus on leaders rather than party programs. The election showcased a new wave of populism, with Shariy's pro-Russian party as a prominent example, supporting earlier conclusions about Zelensky's role.

[Strykalova, Gudoshnik, 2020] notes Shariy's aggressive communication style, provoking conflicts to grab attention [Horbyk et al., 2021: p.16] describe Shariy as a former petty criminal turned blogger and politician, producing fake investigations and opinionated content. His freestyle, distinct from mainstream journalism, adds to his authority.

In conclusion, scholars characterize Shariy as a populist, emphasizing his complexity, penchant for hype, and general inclination to destabilize society as distinctive features.

2.1 Now, focusing on the changes brought about by the full-scale war, often referred to as the «Big War» by some Ukrainians, I'll explore how the described individuals behave in the media, with a specific emphasis on populism, using the Ideational Approach as defined by [Moffitt, 2020: p.10].

Starting with Zelensky, one prominent feature, as some papers have predicted, is the emergence of autocracy. This is illustrated through two concepts—president's duplicity and autocracy—highlighted on the Ukrainian Twitter and Telegram channel «Archipelag 95» [Telegram, 2021]:

«Archipelag 95» was created ironically, aiming to showcase the growing autocracy in the president's policy. The channel's content, initially sarcastic posts about Zelensky's perceived autocracy, gained new significance with the onset of war. Some posts mirrored the president's speeches and decisions, reflecting the new context involving external threats and necessitating stronger measures against Russian influence.

The concept of Zelenskyy's political duplicity describes his inconsistency, where good and detrimental decisions for the country alternate. Users humorously coined it as «Mr. Zelupa» (a play on words for somebody bad) and «Volodymyr Oleksandrovysh» (a respectful form of the name in Ukrainian), suggesting a constant struggle for control within Zelenskyy's decision-making.

“He died for me as Zelupa and was born as the President of Ukraine, Zelenskyy Volodymyr Oleksandrovysh” – twitter, 25.02.2022.

In essence, these phenomena indicate that Zelenskyy's political decisions during the war can be categorized into three types: those boosting his popularity (often populist), those objectively beneficial for the country, and those serving his interests. While the proportions may vary, the increased presidential power during the war allows for a more overt expression of populism.

2.2 In the case of Arestovych, his existing background has positioned him as an ideologically popular media figure. I would delineate his performance into two periods—the «first year of the war» and the current «opposition» phase.

During 2022, he focused on the theme of victory, promising its imminent arrival and portraying the war only in a positive light. Phrases like «it will all be over in 2-3 weeks» and «orcs do not know how to fight» had significant propaganda impact, but as the lies in these statements were exposed, his rating notably declined.

In his current opposition phase, Arestovych adopts an «us and them» approach, critiquing popular narratives from the perspective of a morally upright individual, often positioning himself against his past views. His «us» audience comprises liberal Russians, euro-skeptical Ukrainians, and Russian-speaking Ukrainians, while «them» includes Ukrainian nationalists (not necessarily right-wing), the strictly Ukrainian-speaking population, and recently, the top political leadership of Ukraine. This shift is seen as an attempt to gain support from the former pro-Russian electoral base and preemptively address potential challenges in upcoming elections.

2.3 Shariy has undergone minimal changes in his rhetoric. The notable shifts include a slight distancing from Russia, unexpected acknowledgment of past ideas as incorrect, and an active pursuit of a new audience, with increased engagement on platforms like TikTok and Telegram.

3. *Conclusion:* Previous studies successfully identified the populism and distinctive features of the mentioned media figures. However, the landscape shifted with the onset of war, prompting changes in their approaches and strategies. Zelenskyy's populism became more pronounced alongside a growing autocracy, prompting questions about its impact on democratic foundations. Oleksii Arestovych exhibited a nuanced populist approach, strategically adapting his messaging in response to the evolving dynamics of the conflict. Shariy, while making some adjustments to his ideas and audience, did not undergo significant changes in his populist stance. Further research should expand the scope to include additional individuals and generalize their characteristics into distinct groups.

REFERENCES:

1. Koshel, O. (2021). CVU: 365 parties are registered in Ukraine, most of them are dormant.

2. Bojcun, M. (1995). The Ukrainian parliamentary elections in March-April 1994. *Europe-Asia Studies*, 47(2), pp.229–249.
3. Rogozha, M. (2020). Populism in Ukrainian Political Culture. *Ukrainski kulturolohichni studii*, 2(7), 50-60 [in Ukrainian].
4. Bevz, T. (2019). ‘Testing the Electorate with Populism during the 2019 Presidential Election Campaign (on the Example of Sumy region)’. Riabivski reading. Mode of access to the resource: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/856862c6-7ecf-4b54-aofd-2b35d4364389/content> [in Ukrainian].
5. Butsko, D. (2022). Populism and democracy: a comparative analysis of populism and democracy: a comparative analysis of Trump’s and Zelenskyy’s presidencies. Mode of access to the resource: https://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2455&context=gs_rp
6. Yekelchik, S. (2022). Naming the war: Russian aggression in Ukrainian official discourse and mass culture. *Canadian Slavonic Papers*, 64(2-3), pp.232–246.
7. Gochua, A., Zedelashvili, T., Giorgadze, G. (2022). Geopolitics of the Russia-Ukraine War and Russian Cyber Attacks on Ukraine-Georgia and Expected Threats. *Ukrainian Policymaker*, 10. Mode of access to the resource: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1054174>
8. Arestovych, O. (2009). Anglo-Saxons impose on Russia a new Crimean war - as another round of dismantling of the Russian branch of civilization development. Mode of access to the resource: <https://alex-ars.livejournal.com/34642.html> [Accessed 29 Oct. 2023].
9. Zamkovyi, A., Gusak, N. (2019). Mass Communication in the global and national dimensions, 11. Mode of access to the resource: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fszmk/program_5ce7c7953e4a2.pdf
10. Manzyk, O (2020). Parliamentary Elections 2019: Analysis of Party Programs and Results. *Master's Scientific Bulletin of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*, 34, pp. 100-103 [in Ukrainian].
11. Strykalova, T., Gudoshnik, O. (2020). Viral Communication as a Means of Disseminating Conflict Discourse (Experience of Creating a Terminology Index). *Mass Communication in Global and National Dimensions*. Dnipro: DNU O. Honchar [in Ukrainian].
12. Horbyk, R., Löfgren, I., Prymachenko, Y., Soriano, C. (2021). Fake news as meta-mimesis: imitative genres and storytelling in the Philipines, Brazil, russia and Ukraine. *The Journal of Kitsch, Camp and Mas Culture The Journal of Kitsch, Camp and Mass Culture*, 1. pp. 30-54.
13. Moffitt, B. (2020). *Populism*. London: Polity.
14. Telegram. (2021). Archipelag 95. Mode of access to resource: <https://t.me/Totalitarianism95> [Accessed 29 Oct. 2023].

СЕКЦІЯ 2: СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Кутюк Володимир¹
Email: kutiuk.soc@knu.ua

Проблема розділеності сучасного українського суспільства і шляхи її подолання

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Питання «розділеності українського суспільства», на перший погляд, не стоїть під час війни, тому що в медіадискурсі часто можна почути тези про «небувалу єдність», які підкріплюються ілюстрацією відсотків відповідей на якісь окремо-взяті питання (вступ до ЄС тощо). Проте такі ілюстрації не враховують низки структурних та інформаційних чинників, зауваження яких є суттєвим для раціонального сприйняття поточного стану справ в українському суспільстві і можливого рівня оцінками соціальної напруженості. Так, публічна комунікація журналістами єдності, ймовірно, важлива як елемент дискурсу під час війни, проте не може бути перейнята науковцями як безальтернативна точка зору на перебіг подій з огляду на низку соціально-структурних, культурних та інформаційних факторів. До таких факторів належать, зокрема, розкручування спіралі мовчання, що притаманне українському суспільству на нинішньому етапі його існування під час війни; особливості гендерного режиму в Україні та різні правові режими до чоловічої та жіночої статей в Україні, що підкріплюються різними культурними практиками; процеси складної кластеризації суспільства з опорою на проживання значних груп українців в умовах різних правових режимів, дистанції від участі в бойових діях (географічної, культурної, соціальної, когнітивної) тощо. Наявність серед суспільства груп з таким різним досвідом, їхня соціальна і культурна відокремленість та різність можуть призвести до виключення низки цих груп із «нормального» соціального життя, наростання напруження і фрустрації, ізолюваності і, як наслідок, викриватись у вигляді соціальних непорозумінь, напруженості, конфліктів (у тому числі насильницьких).

Соціальна кластеризація, сегрегація, про яку ведемо мову, тобто розділеність, відокремленість різних груп в їхньому соціальному житті, реалізації прав тощо – може розглядатися як «різність вподобань»[Vasconcelos, 2021], що тягне за собою утворення ізолюваних соціальних мереж в суспільстві. Такий процес, під час якого особи зі схожими біографіями, соціальними умовами, віддають вподобання комунікації з особами із подібними біографіями, можна назвати соціальною

¹ Студент 2 курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

кластеризацією [Ehlert, 2020]. Утворені мережі слабо комунікують між собою і комунікація між собою членів різних мереж може призводити до культурних шоків. Шок і несприйняття інших поглядів можуть призводити до зростання напруженості, непорозумінь, почуття ізольованості серед різних соціальних груп, зростання відчуття маргіналізації по відношенню груп одна до одної або до власної групи і, як наслідок, зростання конфліктності. Ключовою в цьому процесі є не різність вподобань, плюралізм думок, а їхня ізольованість – відсутність культури відкритого висловлення протилежних, або просто різних думок, без можливості настання негативних соціальних санкцій і різких реакцій з боку реципієнтів комунікації, що може ціннісно, або ж смислово відрізнятись від звичної інформації, що циркулює серед певної соціальної мережі.

Така розділеність може носити більш структурний характер, виступати як певні закріплені законодавством «норми», які відрізняються для різних груп. Таким чином виникає певна правова розділеність до тих груп, права яких мають забезпечуватися однаковою мірою і нерозподілено. Наслідком такої політики закріплення у законодавстві різних правових режимів може слугувати поява і поширення, закріплення в суспільстві стереотипів, неможливість реалізувати свої права представниками тих чи інших груп, як наслідок – також може зростати відчуття соціальної несправедливості, напруженості, знервованості, фрустрації, набувати поширення форми неправової поведінки.

Одним із глибоких джерел зростання числа різних ізольованих культурних груп сучасного українського суспільства на нинішньому етапі його розвитку є проживання під час періоду війни у різних правових режимах і різних варіантах їх комбінацій, що призводить до глибоко різного особистого досвіду і можливості непорозумінь. Також це стосується питання участі у війні. Так, абсолютно різний досвід, різне ставлення до українців, що проживають на окупованих територіях, в Україні, в Європі та інших юрисдикціях. Цим юрисдикціям притаманне різне ставлення до прав і свобод людини, а також різний ступінь небезпеки перебування в них українців. Так, найнебезпечніше і найгостріше небезпека відчувається на прифронтових територіях, хоча особи що там проживають часто звикають до цієї ситуації. Зовсім по-іншому війна торкнулася тих людей, хто опинився за кордоном ще до її початку. Такі люди, попри культурну спільність із українцями, можуть не розуміти гостроти пережитого особами, яких питання і втрати війни торкнулися безпосередньо. Можна виділити багато груп українців, залежно від попереднього культурного і політичного досвіду, досвіду участі в бойових діях, статі, місця проживання тощо, які по-різному переживають війну та іноді мають полярні погляди на ті чи інші події, і можуть не хотіти приймати важливість точки зору одне одного.

Значну роль в цьому відіграє застосування розкручування спіралі мовчання. Таким чином часто можна стикнутися з різними альтернативними точками зору у персональних розмовах між особами, але відсутні можливості альтернативних дискурсів в публічному інформаційному полі. Таким чином,

значна частина громадян, як на неконтрольованій українською владою території, так і на контрольованій, не можуть вільно висловлювати свої погляди з метою уникнення щонайменше соціального осуду, щонайбільше – юридичного, або протиправного переслідування різної форми.

Прикладами застосування такої спіралі мовчання різними інститутами українського суспільства можуть бути: використання особистої думки, власних переконань щодо тих чи інших особливостей ходу війни і правильності тих чи інших дій, висловленої в персональній розмові депутатом, як підстави до застосування тих чи інших засобів забезпечення кримінального провадження, висловлення оцінки особистості підозрюваного на основі цих висловлювань і висловлення риторичної підозри у вчиненні депутатом інших кримінальних правопорушень [Останній Bastion, 2023], або риторичний дискурс називати осіб, які намагаються перетнути адміністративний кордон України поза межами пунктів пропуску «ухилянтами», хоча «ухилення від...» це злочин, передбачений конкретною статтею кримінального кодексу, і ніхто не може бути названий злочинцем окрім як конкретна особа і тільки за вмотивованим законним рішенням суду, в той час як перетин кордону в такий спосіб не є злочином, а є адміністративним правопорушенням згідно із чинним законодавством України, і не пов'язаний жодним чином із складом злочину, визначеним статтею КК.

Також часто в медіадискурсі слово «ухилянт» можна почути по відношенню до студентів чоловіків, число яких зросло після початку війни, хоча знову ж таки, їх дії не передбачені досить комплексним складом цього кримінального правопорушення. В цьому випадку ми бачимо чіткі приклади маргіналізації соціальних суб'єктів (індивідів і груп) з боку інституту держави, а також інституту медіа, з метою не допустити поширення певних практик в умовах неможливості реалізувати свої особисті права і бажання або ж в умовах загрози щодо можливості реалізації цих прав і бажань (право на безпеку, право на вільне пересування, вільний вибір місця перебування тощо).

Подібна політика в першу чергу стала наслідком застосування різних правових режимів для чоловіків та жінок в Україні. Нинішній гендерний режим характеризується різним ставленням до культури маскулінності й фемінності в Україні, різними культурними практиками нормування поведінки чоловіків та жінок. Це гостре питання, яке призводить до виникнення почуття фрустрації в чоловіків та жінок, зокрема чоловіків внаслідок незаконного, культурно мотивованого обмеження їхніх прав і свобод.

Також варто зауважити про зростання фрустрації серед значної кількості солдатів, які, повертаючись із війни, від пережитого стресу відчувають напруженість, важкість у поверненні до повсякденних практик довоєнного досвіду. Крім того, значущим в цьому питанні є роль певної соціальної ексклюзії. Наприклад, видання «Букви» опублікувало ілюстрацію того, як можуть відбуватися процеси ексклюзії певних соціальних груп із участі у важливих для цих групах соціальних процесах на прикладі прохання до

припинення участі у бізнес-форумі військових, які «формою лякали гостей» [Толкачова, 2023]. В цьому прикладі ілюстративним є виключення із контакту з бізнес-спільнотою військових за наявністю семіотичного елементу трансляції соціального статусу – військової форми. Це також є проявом непорозуміння між різними соціальними групами, і навіть більше – класовими групами, що призводить до зростання соціального напруження, фрустрації серед виключених груп і можливості порушення прав громадян за тими чи іншими ознаками.

Задля зниження потенційного рівня конфліктності усі стейкхолдери, науковці, громадські організації, освітяни повинні акцентувати увагу на неухильному та всеосяжному дотриманні трудових, громадянських, політичних, і, в першу чергу – особистих немайнових і майнових прав кожного члена суспільства; поширенні свободи думки, слова, совісті; боротьбі з корупцією; включення в публічну дискусію інтересів якнайширшого числа представників суспільства; усталенню в суспільстві гендерної рівності та свободи від гендерних стереотипів; залученню молоді у соціально-політичні процеси [UNDP, 2016].

Підсумовуючи все вищесказане – потребують глибокого дослідження процеси фрагментації українського суспільства – географічної, гендерної, культурної. Відповіддю на виклик внаслідок такої фрагментації зростання відчуття маргіналізованості серед соціальних груп – має стати домінація дискурсу всеосяжного, неухильного забезпечення всіма соціальними інститутами прав і свобод людини, утвердження на всіх рівнях рівності серед усіх суспільних і гендерних груп, постійний відкритий соціальний діалог та культура відкритості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vasconcelos V. and others Segregation and clustering of preferences erode socially beneficial coordination [Електронний ресурс] / колектив авторів // PNAS. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2102153118>
2. Ehlert A. and others Human social preferences cluster and spread in the field [Електронний ресурс] / колектив авторів // PNAS. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2000824117>
3. Прокурори зачитали запис прослуховування розмови нардепа-"слуги народу" Одарченка [Електронний ресурс] / Останній Bastion// Youtube. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=DjR8q_zG9o&list=Wl&index=1
4. «Очільницю патронатної служби «Азову» попросили покинути бізнес-форум, бо «бізнесменів лякає військова форма» [Електронний ресурс] / Олена Толкачова// bukvi. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.instagram.com/reel/Cy3-IYVgmOo/?igshid=MzRlODBiNWFlZA==>
5. PREVENTING VIOLENT EXTREMISM THROUGH PROMOTING INCLUSIVE DEVELOPMENT, TOLERANCE AND RESPECT FOR DIVERSITY[Електронний ресурс] / United Nations Development Programme // 2016 . – Режим доступу до ресурсу: <https://www.undp.org/publications/preventing-violent-extremism-through-inclusive-development-and-promotion-tolerance-and-respect-diversity>

Костенко Марія¹Email: kostenkomaria2206@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

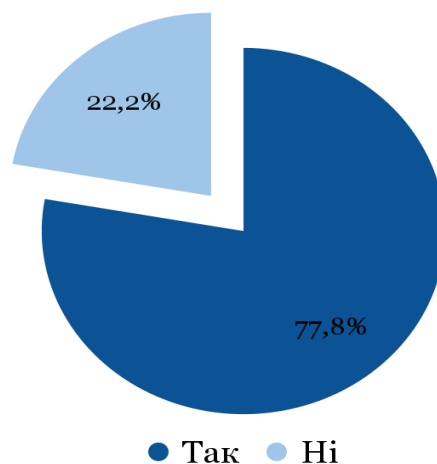
Музичний контент України під час війни

Після початку повномасштабного вторгнення сприйняття творчого контенту — зокрема, музики — зазнало змін. До початку війни чимало українців споживали російський музичний контент у режимі нон-стоп. Музиканти з РФ лідирували за кількістю прослуховувань на стримінгових платформах, часто залишаючи позаду в рейтингах українських. Частка російськомовних треків становила 75% [Дячкіна, 2023].

Російські виконавці також часто давали концерти в Україні — навіть ті, які відверто демонстрували свою антиукраїнську позицію. Гастролям росіян змогла завадити лише повномасштабна війна.

За даними дослідження незалежного медіа «Люк» після початку повномасштабного вторгнення майже 78% опитаних українців повністю відмовилися від музики окупантів. Водночас 22% так і не змогли очистити від неї свої списки відтворення та, на жаль, не зовсім усвідомлюють складність та загрозу від споживання російського контенту [Як змінилися музичні вподобання, 2022]

Чи відмовились ви від прослуховування російської музики (117 від.)

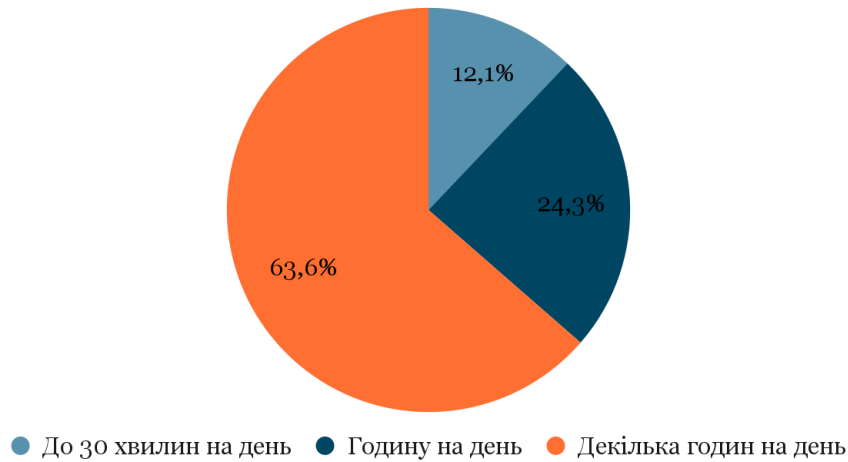
Діаграма 1. [Як змінилися музичні вподобання..., 2022]

Також за даними дослідження Юрія Берези після 24 лютого 2022 року слухачі зменшили частку прослуховування музики. Якщо до початку війни 63 відсотки українців слухали музику по декілька годин на добу, то наразі цифра

¹ Студентка 1 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

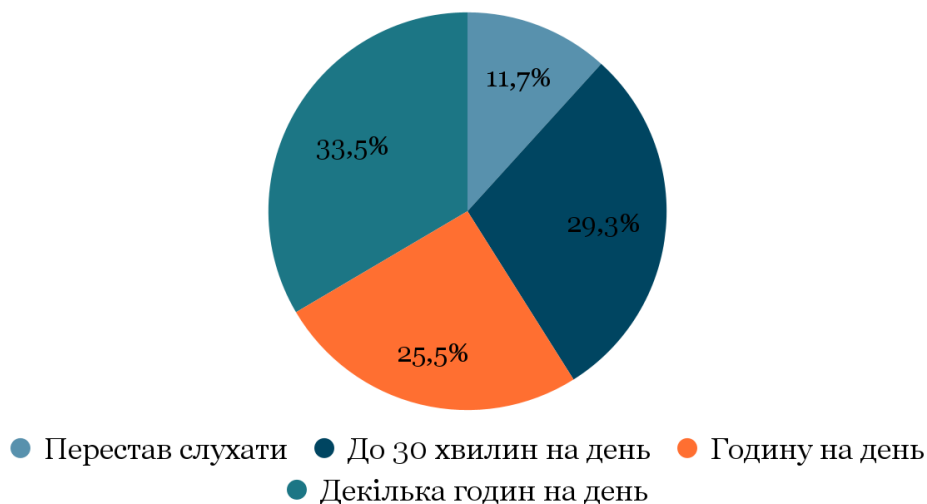
знизилась до 24 відсотків, а 13 відсотків зовсім перестали її слухати [Береза, 2022].

Скільки музики ви слухали до 24 лютого?

Діаграма 2. [Береза, 2022]

Скільки музики ви стали слухати після 24 лютого?

Діаграма 3. [Береза, 2022]

Для українських музикантів з'явилась велика пустота, яку можна і потрібно було заповнювати. Сценарій розвитку став таким: потрібно робити багато контенту, і зі 100 зроблених треків вийде 10 хороших і 1 супер крутий. В одному з інтерв'ю Святослав Вакарчук сказав, що для нас це поганий розвиток подій, проте потім змінив свою думку.

З початком війни українці почали більше звертатись до свого минулого, komponувати в музичних композиціях і слухати народні мотиви, створювати нове, особливе звучання старим музичним мотивам. В українському суспільстві відбулась трансформація щодо сприйняття виконавців та музики взагалі: молоді українці та українки стали звертати більше уваги змісту текстів, громадянській позиції музикантів та волонтерській активності. Деякі слухачі також приділяють час на пошук бекграунду виконавця з 2014 року, перш ніж додати трек у свій список відтворення.

В перший час після початку повномасштабного вторгнення всі переживали великий емоційний стрес, це вплинуло не тільки на аудиторію, але й на музикантів, які створюють музику. Перед ними постали запитання: Що далі? Чи потрібно зараз творити? Як творити?

Виходячи із власного досвіду, ми впевнено можемо сказати, що війна все змінила, і протягом перших місяців музиканти не могли грати, були сильні переживання, стрес, та безкінечна стрічка новин. І, на жаль, після початку повномасштабної війни музикантам важко повернутись до музики, деякі були змушені покинути навчання.

На нашу думку – українській музичній спільноті потрібно продовжувати створювати музичний контент, організовувати концерти. Життя не зупиняється та завжди має продовження. Хочемо навести одну аналогію: будь-який музикант і майстер, який виготовляє інструменти, скаже вам: «Якщо не грати на інструменті то він “помирає”». Ми не можемо втрачати наших музичних талантів та дорогоцінних слухачів, і маємо підтримувати культуру. Як роблять висновки автори дослідження медіа «Люк»: «Підтримати нових українських музикантів та згадати забутих — те, що може зробити кожен, бо культура — найсильніша броня» [Як змінилися музичні вподобання..., 2022].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дячкіна А. Геть від Москви. Як змінилися музичні вподобання українців у YouTube / Анастасія Дячкіна. Економічна правда. 2023. - Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/weeklycharts/2023/09/7/704048/>
2. Як змінилися музичні вподобання українців після 24 лютого? Дослідження незалежного медіа «Люк». 2022. - Режим доступу до ресурсу: <https://lyuk.media/behind-city/musical-tastes-in-wartime/>
3. Береза Ю. Як українці слухають музику під час війни? / Юрій Береза. Лірум. 2022. - Режим доступу до ресурсу: <https://liroom.com.ua/articles/music-during-the-war>

Цуканова Дарина¹

Email: dasha932015@gmail.com

Підготовка фахівців для роботи з національними меншинами в призмі освітніх практик

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Освіта – це один із ключових елементів розвитку будь-якого індивіда та суспільства в цілому. Вона є потужним інструментом поширення знань, норм поведінки та культури. В навчальному процесі педагог часто займає роль

¹ Аспірантка факультету соціально-політичних наук Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

наставника, який направляє свого підопічного (того, хто навчається), контролює освітню діяльність та фіксує його успішність. Для роботи з національними меншинами педагог повинен мати дещо специфічні навички та вміння, адже він матиме справу з носіями інших культур та світоглядів.

Отже, *об'єкт дослідження* – національні меншини України, *предметом дослідження* є вивчення особливостей підготовки фахівців до роботи з нацменшинами. *Методами дослідження* даної теми є аналіз документів, метод спостереження, аналіз та синтез. Нагадаємо, що в Україні національною меншиною (спільнотою) вважається група індивідів, які не є етнічними українцями та які мають громадянство України. Представників меншин об'єднує між собою спільне походження, мова, культура, релігія, традиції, побут та інші атрибути [Стаття 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», 2022].

В нашій державі національні меншини захищені законом та мають право на отримання якісної освіти як і інші громадяни. В рамках вітчизняної системи освіти, на нашу думку, часто використовують саме традиційні освітні практики. Зазначимо, що освітні практики – це контрольований процес, під час якого відбувається практично-пізнавальна діяльність індивіда, яка керується педагогом. Освітні практики бувають традиційними або інформаційними (передбачають передачу соціального досвіду, норм поведінки, знань та культури). При проведенні такого типу освітніх практик індивід повинен по виходу з навчального закладу володіти вже визначеними характеристиками та властивостями.

Іншим видом освітніх практик є практики, які направлені на розвиток особистості студента або учня. Характерним для них є орієнтація на всебічний розвиток особистості. Тут, як і в традиційних практиках, не враховуються можливості того, хто навчається. Метою таких освітніх практик є робота над можливістю запам'ятовувати інформацію студентом або учнем, його мисленням та увагою (тобто, розвиваючи освітні практики направлені на розвиток інтелекту індивіда). Здобувач знань при цьому самостійно займається навчально-пізнавальною діяльністю. Проте, подібно до традиційних освітніх практик, провідну роль тут займає викладач, хоча він тут значно менше фігурує.

Найбільш ефективними освітніми практиками, зокрема і для національних меншин, на нашу думку, є практики, орієнтація яких направлена на саму особистість (особистісно-зорієнтовані освітні практики). В рамках даних освітніх практик прийнято найбільшу частину уваги приділяти цінностям кожного конкретного індивіда, його досвіду, світогляду та іншим установкам. Враховуючи всі освітні потреби людини та її можливості, створюється гнучка навчальна система, де надаються різноманітні й актуальні знання, які будуть в нагоді в повсякденному житті.

В основі даних освітніх практик лежить гуманістична психологія. Тут індивід виступає вільним творчим творінням, яке має унікальні можливості, а отже і потреби. Основний зміст навчального процесу формується здобувачем разом з викладачем з врахуванням його можливостей. Реалізація

особистісно-зорієнтованих освітніх практик відбувається за рахунок налаштування жорсткої технологічної освітньої схеми та внесення необхідних змін відповідно до індивідуальних потреб того, хто навчається [Молчанюк, 2018: с.276-281].

Однією із найважливіших задач, які лежать на вітчизняній освітній системі – це адаптація національних меншин до соціокультурного середовища. Проте, не зважаючи на доступність освіти, розвиток освітніх практик та їх активну апробацію, ми виокремлюємо три фактори, які негативно впливають на адаптацію меншин та їх функціонування у суспільстві. Перший фактор – низький соціально-економічний статус сімей національних або етнічних меншин, що обмежує їх доступ до якісної освіти. Другий фактор – наявність мовного бар'єру (це значно ускладнює навчальний процес меншин). Третій фактор – це відокремленість батьків від навчання їх дітей та не бажання спілкуватися з викладачами.

Не аби яке значення має вплив педагога на підопічного-носія іншої культури. Зокрема, упереджене ставлення до інакшості та низькі оцінки можуть сприяти формуванню негативного досвіду, який індивід отримує в навчальному закладі. Подібна модель поведінки вчителя може бути наслідком його неготовності до роботи з меншинами та неадекватними очікуваннями. В призмі підготовки викладачів до роботи з національними меншинами ми не будемо розглядати підготовку, яка надається в рамках навчання даних фахівців, натомість ми розглянемо саме внутрішню індивідуальну готовність особистості педагога до зустрічі та взаємодії з носієм іншої культури.

Отже, на роботу педагога з національними меншинами можуть негативно впливати не тільки його слабка підготовка як професіонала, а й його особисте ставлення до інакших людей, носіїв інших культур та поглядів. Ставленням можна назвати процес оцінювання певної сутності, когось або чогось з певним ступенем прихильності або навпаки, ворожості до об'єкту ставлення. Це цілком абстрактне поняття, проте, ставлення як психологічна тенденція, розвивається у індивіда впродовж життя під час соціалізації та під впливом референтних груп.

Для утворення так званого «набору ставлень» не потрібний прямий контакт з самою цільовою групою (етнонаціональною меншиною). Достатньо впливу близького оточення та ЗМІ. Ставлення відображається в кількох аспектах, це - когнітивний аспект (відображає загальноприйняті знання та переконання щодо того чи іншого об'єкту), афективний аспект (емоції й переживання, викликані об'єктом у індивіда) та афективний аспект (стереотипи та упередження щодо об'єкта оцінювання). Аспекти ставлення, як вже зазначалося, здебільшого сформовані соціумом.

Механізм спрацьовує наступним чином: під впливом суспільних стереотипів, той чи інший педагог може мати уявлення «що представники національних меншин не старанні у навчанні». Під дією афективного аспекту ставлення, воно може сформуватися як «я не люблю цим займатися» (тобто, навчати представників меншин). При цьому включається поведінковий

компонент оцінки (він відноситься до когнітивного та афективного компонентів) який є своєрідним зв'язком між переконаннями, почуттями та поведінкою, яку відображає індивід при взаємодії з меншинами. Найскладніше, це те, що при формуванні ставлення індивіда присутніми є імпліцитні (приховані) установки. Це оцінки, які виробляються автоматично. Явним ставленням же вважається установка, яка виробляється в процесі прямого обдумування та обговорення. Тож, важливо враховувати, що саме імпліцитні установки передбачають та формують неконтрольовану з боку індивіда поведінку.

Для боротьби з імпліцитними установками педагогу необхідно навчитись розпізнавати та критично оцінювати свої переконання і погляди зважаючи на потенційні наслідки, які може принести його поведінка, а також він повинен працювати над власними очікуваннями та судженнями щодо навчання меншин. Вони повинні бути адекватними. Важливе значення має робота з педагогічним колективом з боку адміністрації навчального закладу в призмі створення толерантного та доброзичливого освітнього середовища. В нагоді може стати розробка статуту навчального закладу, де будуть зафіксовані правила поведінки всіх учасників освітнього процесу. Особливої уваги потребує трансформація суспільних поглядів та привнесення плюралістичних настроїв щодо національно-культурного розмаїття сучасної громади [Costa, 2021: с. 7-9]. Саме на це повинна бути направлена соціальна політика держави.

Висновки. Таким чином, національні меншини України як повноправні громадяни, потребують якісної освіти. Проте, наразі необхідно надати відповідної гнучкості вітчизняній освітній системі в призмі освітніх практик для меншин. Як вже зазначалось, освітні практики, які направлені на особистість (особистісно-зорієнтовані) будуть, на наше переконання, найбільш ефективними в навчанні носіїв інших культур та мов, адже тут враховуватимуться індивідуальні можливості та потреби.

Важливо також враховувати стереотипи й можливі упереджені ставлення педагогів щодо можливостей національних меншин, їх вплив на поведінку викладача та успішність представників інших національностей. Майбутні фахівці потребують не лише специфічних знань в мовах, культурах та нормах поведінки меншин, з якими працюватимуть, а й вміння боротися з власними імпліцитними установками. Врешті ррешт, саме відмова від негативних суджень та установок допоможе фахівцеві створити дружню атмосферу та сформувані толерантне ставлення підопічних до інакшості. На рівні суспільства важливим є насадження плюралістичного толерантного ставлення до інших національностей, яке необхідно здійснювати в школах та в інших інституціях держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Законодавство України. – 1312. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>.

2. Молчанюк О. В. Аналіз сутності, структури та функцій освітнього процесу в сучасній педагогічній практиці закладу вищої освіти / О. В. Молчанюк, О. Б. Борзик. //

3. Наукові записки кафедри педагогіки. Харківська гуманітарно-педагогічна академія. – 2018. – №43. – С. 276–290.

4. Costa S. Teachers' Implicit Attitudes Toward Ethnic Minority Students: A Systematic Review / S. Costa. // *Frontiers in Psychology*. – 2021. – №12. – С. 12.

Клименко Валерія¹

Email: valery197508@gmail.com

Критика додатків для знайомств з соціологічної точки зору

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Наразі діджитал ринок заповнила чимала кількість додатків для знайомств, найпопулярнішими з яких є Tinder, Badoo та Bumble. Філософія кожного сервісу є загалом однаковою, не зважаючи на певні індивідуальні особливості. Всі вони проголошують про свої переваги, до яких зазвичай відносять можливість познайомитись з людьми, які мають схожі інтереси, які вдало підбираються за допомогою алгоритмів. Також всі додатки зі свого боку гарантують толерантність та безпеку, наприклад, користувачі мають проходити верифікацію особистості, у деяких сервісах заборонено надсилання фотоматеріалів.

Згідно з даними соціологічного дослідження, проведеного Pew Research Center на початку цього року, 90% жінок і 87% чоловіків кажуть, що вони розчаровані додатками для знайомств [CNBC, 2023]. Тож, нами виокремлено як позитивні аспекти додатків, адже етимологічно слово “критика” має грецьке походження від слова “критікос” (kritikos), що означає “здатний робити висновки”, так і негативні аспекти, про які у суспільстві, на нашу думку, недостатньо говорять. Також нами аргументовано принципи роботи даних платформ соціологічними концепціями та теоріями, що становить наукову новизну, адже наразі, в соціології наявно дуже мало робіт у такому напрямку, загалом роботи присвячені аналізу додатків для знайомств здебільшого пов'язані з психологією.

З соціологічної точки зору, зростання додатків для знайомств слід розуміти як частину культурної логіки, згідно з якою любов більше не організовується переважно соціальними та економічними інститутами, а радше залишається на вільний вибір індивідів. Таким чином, «правильний вибір» стає центральним у навігації тим, що можна розглядати як дерегульований ринок романтики, де стабільні та загальноприйняті соціальні норми замінені здатністю людини інтерпретувати особисті емоції [Bandinelli, 2022].

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дослідження показало, що багато хто вирішує залишатися активним у додатках для знайомств, навіть якщо вони не шукають побачень або зустрічей з тих самих причин, з яких вони використовують соціальні мережі. Платформи стали подібними джерелами розваг і соціальних зв'язків, водночас забезпечуючи користувачам підвищення впевненості, яке приносить збір лайків і збігів [NBS NEWS, 2023].

Реєструючись у попередньо згаданих додатках для знайомств, індивід має створити анкету, яка найповніше буде відображати його внутрішній світ, його особистість, мотиви реєстрації тощо. Кожен юзер прагне справити враження на інших, щоб отримати якнайбільше лайків, збігів тощо. Всі ці дії можна пояснити драматургічним підходом до вивчення соціальних взаємодій Ірвінга Гофмана.

Анкета є таким собі інструментом вираження індивіда, його виставою. Основу цієї вистави складають фотографії людини, її опис, відповіді на питання від додатку. Навіть у найменші деталі на фотографіях індивідом вкладається важливий сенс, який він хоче, щоб потенційний партнер вловив та зчитав. Це прямим чином відносить нас до П'єра Бурдьє та його символічного капіталу.

Говорячи про П'єра Бурдьє, важливо згадати про соціальний капітал. Додатки для знайомств можуть слугувати дуже корисним інструментом набуття знайомств та збільшення соціальних мереж індивіда. Таким чином, він може завести собі друзів, корисні знайомства та навіть знайти роботу.

Аналізуючи додаток Bumble, варто зауважити, що у своєму тексті "Про себе", розробники зазначають, що одним з основних принципів для них є толерантність. Проте, ми можемо бачити, що у цьому додатку існують такі фільтри для пошуку як: зріст, освіта, раса чи релігія. Звісно, для кожної особистості ті, чи інші характеристики можуть бути визначальними при виборі партнера, але така атмосфера не сприяє толерантності, а лише може породжувати стигматизацію різних меншин, або людей, які відрізняються від більшості своїми характеристиками, які не визначають їхню особистість та є речами природними, на які вони не можуть повпливати, наприклад, зріст.

Проте варто зазначити, що Bumble також певним чином сприяє руйнуванню гендерних стереотипів стосовно «типової» поведінки для чоловіків та жінок. У цьому додатку саме жінки зобов'язані писати першими у разі збігу. Така політика платформи сприяє гендерній рівності та руйнуванню застарілої патріархальної свідомості суспільства.

У «Liquid Love» Зигмунт Бауман стверджує, що подвійна сила індивідуалізації та соціальних змін «зріднила» міцність і безпеку, які колись забезпечували романтичні партнерства та сімейні структури. Бауман конкретно визначає, так звані, «комп'ютерні побачення» як симптом того, що він називає «рідким коханням», стверджуючи, що це перетворило романтику та залицяння на тип розваги, коли користувачі можуть зустрічатися і бути впевнені, що вони завжди можуть повернутися на «ринок» для ще одного «шопінгу». В ідеях Баумана присутнє припущення про те, що моногамне

партнерство протягом усього життя руйнується поширенням розгалужених «мереж» романтичних можливостей [Hobbs, 2016].

Аналізуючи сучасне суспільство, ми можемо спостерігати процес макдональдизації, який проникає у всі сфери суспільного життя: релігія, сім'я тощо. До факторів макдональдизації відноситься ефективність, обчислюваність, контроль та передбачуваність. Ці принципи спрямовані на оптимізацію та спрощення складних завдань, роблячи їх більш ефективними та легко відтворюваними.

Процес онлайн-знайомств не є виключенням. Кохання у сучасному цифровому суспільстві сповідує всі 4 принципи макдональдизації.

Ефективність платформ для онлайн-знайомств полягає у тому, що вони мають на меті зробити процес пошуку потенційного партнера ефективнішим. Користувачі можуть швидко переглядати профілі, фільтрувати збіги за певними критеріями та спілкуватися з кількома людьми одночасно.

Процес пошуку побудований на високоточних алгоритмах, як заявляють самі додатки. Наголос на кількісно вимірюваних аспектах, таких як кількість збігів, лайків або повідомлень, відображає обчислюваність.

Платформи онлайн-знайомств забезпечують структуроване та передбачуване середовище. Користувачі дотримуються встановленого процесу створення профілів, завантаження зображень і залучення до попередньо визначених моделей спілкування. Ця передбачуваність може зменшити невизначеність, але також може обмежити спонтанність людських взаємодій.

Ці додатки здійснюють певний рівень контролю над процесом знайомств. Алгоритми та системи зіставлення використовують дані, щоб пропонувати потенційні збіги, спрямовуючи користувачів у прийнятті рішень. Також, коли відбувається метч, користувачу пропонується надіслати повідомлення з низки вже сформованих та підготовлених варіантів.

Додатки часто заохочують користувачів дотримуватись певних стандартів презентації себе та поведінки. Профілі, як правило, дотримуються стандартизованого формату, і користувачі можуть бути схильні представляти себе у спосіб, який узгоджується з очікуваннями суспільства, що потенційно може призвести до гомогенізації індивідуального вираження.

Підсумовуючи, варто зазначити, що процес знайомств у додатках приніс у суспільство як низку переваг, наприклад сприяння руйнуванню гендерних стереотипів, розширення соціального капіталу, індивідуалізація вибору партнера, так і сприяв «спотворенню» кохання, перетворив процес знайомств на шопінг. У суспільстві наразі панує багато занепокоєнь стосовно поширенню “товарного” підходу до стосунків, дегуманізації, втрати автентичності, раціоналізації процесу знайомств та інколи стигматизації певних категорій населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. 42% of daters think apps like Tinder and Bumble make it easier to find a long-term partner, 2023. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.cnn.com/2023/02/07/new-study-dating-apps-make-it-easier-to-find-a-partner.html>

2. Bandinelli C. Dating Apps: The Uncertainty of Marketised Love [Електронний ресурс] / C. Bandinelli, A. Gandini // SAGE, 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/17499755211051559>

3. Many on dating apps are already in relationships or aren't seeking actual dates, new study finds [Електронний ресурс] // NBS NEWS, 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nbcnews.com/pop-culture/lifestyle/many-online-daters-arent-seeking-actual-dates-rcna94163>.

4. Hobbs M. Liquid love? Dating apps, sex, relationships and the digital transformation of intimacy [Електронний ресурс] / M. Hobbs, S. Owen, L. Gerber, 2016. – Режим доступу до ресурсу:

https://www.researchgate.net/publication/307862744_Liquid_love_Dating_apps_sex_relationships_and_the_digital_transformation_of_intimacy

5. Ritzer G. The McDonaldisation of Society / George Ritzer., 2018.

Березненко Марія ¹

Email: mashabereznenko00@gmail.com

Соціокультурна трансформація українського суспільства на шляху до членства в Європейському Союзі

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

На початку листопада 2023 року був день, який історія точно буде пам'ятати – рекомендація від Єврокомісії почати переговори щодо членства України в Європейському Союзі. Це те, чого чекала наша країна і на що точно заслуговує. З набуттям незалежності України поступово визначився вектор її розвитку — інтеграція до європейського співтовариства. Але українське суспільство опинилася в епіцентрі двох інтеграційних хвиль — європейської і євразійської, кардинально різних за цілями, умовами і природою. До 2014 року на орієнтацію українського суспільства щодо членства в ЄС позначалися як інерція радянської спадщини так і потужні зовнішні впливи. За таких умов в українському суспільстві поступово формувалося і зміцнювалося ядро прихильників євроінтеграційного курсу.

Національно-державне відродження України, укорінення в ній демократичних цінностей відбуваються не просто в складних умовах, а в умовах війни. Війни, яка відбувається за часів існування інтернету, мобільних телефонів, супутників, з яких видно все на землі, атомних електростанцій та інших технологічних складових сучасної цивілізації. Фактично це війна між демократичним цивілізованим суспільством і режимом тероризму, який намагається створити свій вплив в усіх куточках світу через своїх прибічників. І якщо раніше і навіть після 2014 року світоглядні, ціннісні координати-регулятори людської поведінки, взаємин між людьми були досить різними, то з 24 лютого 2022 року українське суспільство продемонструвало масштабні

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

зміни у соціумі – весь світ був вражений феноменом згуртованості і стійкості українців.

Росія активно нав'язує стереотип хронічної неуспішності членства України в Європейському союзі, крім того, дії країни-агресора спрямовані на руйнування української ідентичності як такої. В цих умовах перед соціо-гуманітарними науками з особливою гостротою постають питання переоцінки звичної шкали оціночних критеріїв не лише нашого минулого, а й майбутнього. Не в останню чергу це стосується соціокультурних трансформацій українського суспільства, яке ще тісно пов'язане з тоталітарним минулим.

Питання трансформації українського суспільства стали предметом дослідження українських науковців з 1990-х рр., коли Україна почала свій шлях суверенної держави, тоді почалось формування нового напрямку соціокультурних досліджень. Варто зазначити, що на думку відомого українського історика Я. Грицака, в «модернізаційних підходах означилася нова хвиля – відхід від соціально-економічних до культурологічно зорієнтованих інтерпретацій» [Грицак, 2011: с. 60].

Безумовно, не менше значення у суспільно-трансформаційних процесах мають чинники соціокультурні, поряд з економічними, технологічними і матеріальними. Зміна духовно-ціннісних орієнтацій, поява нових стилів у мистецтві, зародження і створення нових суспільних ідеалів та моральних норм значною мірою впливають на суспільні процеси. Крім того, останні майже два роки яскраво демонструють сукупний вплив духовно-ціннісних складників людського буття на хід історичних подій у сучасному світі.

Український соціолог С. Катаєв в своїх роботах дав можливість подивитися на реальний стан трансформаційних процесів в Україні і ставлення до них пересічних українців. Він вважає, що трансформація передбачає співіснування одночасно процесів модернізації, постмодернізації і традиціоналістського відступу і в сучасній Україні «найсуттєвіші зміни відбуваються у соціокультурній сфері: у нормах, цінностях, уявленнях». [Катаєв, 1999: с. 76].

Етнополітичну складову трансформаційних процесів у посттоталітарних суспільствах, деякі аспекти політичних змін в Україні досить активно досліджував політолог В. Горбатенко. Він зробив спробу виявити закономірності, тенденції, пріоритетні цілі й особливості реформування українського суспільства [Горбатенко, 1999].

Також науковці розглядали різні аспекти соціокультурних трансформацій, що відбуваються в сучасній Україні. Зокрема, С. Білошицький розкрив вплив міграційних процесів у провідних країнах ЄС на соціокультурні трансформації [Білошицький, 2014].

Українські науковці зібрали значний матеріал, який відображає трансформаційні зміни в Україні після набуття нашою країною незалежності. Але великий обсяг роботи ще попереду – вивчити соціокультурні трансформації українського суспільства (мовні, освітні, культурні та ін.) під час війни та після її закінчення

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Я. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. – К.: Критика, 2011. – 352 с.
2. Катаєв С. Трансформація сучасного українського суспільства: постмодерністський контекст // Людина і політика. – 1999. – № 3 (3). – С. 31
3. Горбатенко В. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 240 с.
4. Білошицький С.В. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014. – Вип. 4-5 (72-73). – С. 328–340

Красников Максим¹

Email: *makscando@gmail.com*

Гендерна нерівність у кіберспортивному просторі

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Період новітньої історії людства характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, життя людини з кожним роком глибше занурюється у нову реальність віртуального світу. Всі сфери нашого життя оновлюються, знаходячи своє цифрове втілення у мережі – не виняток з цього й розважальна індустрія та сфера спорту. Паралельно з традиційними видами спорту, такими як футбол, хокей чи баскетбол, починає свій розвиток явище, котре швидко знаходить власну аудиторію серед молоді – це «кіберспорт» або як його ще називають «e-Sports». Класичний спорт розділяє чоловіків та жінок за дисциплінами і не допускає змішаних змагань, посилаючись на фізичні особливості людського організму та різницю у можливостях залежно від статі. Ситуація у «меншого брата» не краща – кіберспорт, де фізичні характеристики поступаються розумовим та не відіграють значної ролі, проводить аналогічний розподіл за статтю. Не дивлячись на популярність комп'ютерів та ігрових приставок, приблизну рівність за чисельністю аудиторії між чоловіками та жінками, більшість спортсменів представлені чоловічою статтю. Турніри вищого професійного рівня, куди отримують запрошення найсильніші команди та де розігруються найбільші призові фонди, залишаються закритими для жіночої статі, а їх представництво у якості гравців суттєво обмежене.

Жінки заявляють про прояви гендерної дискримінації у кіберспорті та травлю збоку ігрової спільноти, яка не визнає їх за повноцінних спортсменок і ставить під сумнів їх існування у даній сфері, оперуючи тим, що відеоігри – суто для хлопців. Суттєвою є гендерна різниця між гравцями чоловічої та жіночої статі за підписниками у медіа та популярністю, матеріальними

¹ Студент 1 курсу магістратури соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

доходами та репутацією. У сфері кіберспорту швидко відбулося формування «чоловічого клубу», який став неприйнятним до залучення жіночої статі і визнання їх вмінь та навичок. Компанія NielsenIQ спільно з Wargaming провели опитування за темою кіберспорту в межах комплексного дослідження геймерів України. Згідно з їх звітом – 6 з 10 українських геймерів проводять свій вільний час за переглядом кіберспортивних змагань (60%). І це лише початок шляху розвитку – середній річний приріст аудиторії кіберспорту становить 20% на рік та одне з провідних місць належить країнам Східної Європи. Помічена тенденція до зростання частки жінок, яка вирівнюється до долі чоловіків. Споживання відеоігор впритул наблизилося до досягнення гендерного балансу в споживанні ігрового контенту – аналітична компанія Newzoo розкрила на загальне дослідження, в якому засвідчено, що 46% усіх гравців складають жінки. Однак суспільство й досі живе думкою про те, що кіберспорт є чоловічою індустрією. Жінки, котрі намагаються реалізувати себе в якості гравчині або медіаексперту з висвітлення змагань зіштовхуються із суттєвим гендерним бар'єром [Гончаренко, 2021].

Звісно, наше життя наповнене стереотипами та частина є природним сателітом часу, сьогодні є, а завтра вже зникли – виконали свою роль. Однак є ті, що стають гальмом для розвитку спільноти. Ігрова індустрія 90-х років була зорієнтована на чоловічу аудиторію, усі головні герої сюжету – чоловіки, що не дуже приваблювало дівчат до гри. Розробники сформувавши для себе головні стереотипи про геймерів та їх образ. Сфера пройшла багато випробувань аби змінитись та вийти з глухого кута давнини, розширити свою аудиторію. За статистикою на 2018 рік – дівчат серед геймерів всіх платформ аж 46%, якщо брати окремо комп'ютерні ігри, то це понад 30%. Кожен третій гравець – жіночої статі, зараз неможливо посперечатись з тим фактом, що у ігри грають абсолютно всі.

Кіберспортивний простір представлений мультиплеєрними іграми – ті, що призначені для багатьох гравців одразу і передбачають їх одночасну взаємодію. Будь-яка гра такого формату – це змагання між людьми за результат, за демонстрацію навичок та вмінь. Істиною є те, що у змаганнях з відеоігор не може бути розділення між чоловіками та жінками – для цього не існує об'єктивних причин та підстав, за прикладом «великого» спорту, на який наразі рівняється кіберспорт. Існує окремо жіночий та чоловічий бокс – навіть при рівних зусиллях та тренуваннях, вазі, чоловічий організм має фізіологічно більший потенціал. Та у кіберспорті немає залучення фізичної сили, ігровий простір представлений однаковими за характеристиками персонажами – все вирішує ваша реакція, рівень тактичної підготовки, вміння швидко та оперативно приймати рішення, мислити стратегічно. Розділення є беззмістовним та проявом сексизму, вторинні статеві ознаки не дають гравцям бонусу до вмінь, а стать не визначає переваги. Інакше, ми стверджуємо, що чоловіки «розумніше» та спроможніші жінок або навпаки, це середньовічне судження [Rogstad, 2020].

Суттєвою проблемою є те, що кіберспортивні дисципліни зорієнтовані на чоловіків. Традиційно склалось, що ігри створюються чоловіками для чоловіків в рамках їх чоловічого погляду. Жінки, представлені серед розробників ігрових дисциплін у меншості, вони вимушені судитись зі студіями через той сексизм з яким вони стикаються під час своєї роботи. Перевернути ситуацію та внести «жіночий погляд» у ігри вони неспроможні через політику компаній. Американська група вчених Джона Т. Холдена, Томаса Бейкера та Марка Едельмана провела дослідження реклами кіберспорту у 2019 році і довела, що вона спрямована на чоловіків. Адже в ній представлені лише чоловіки, а головним мотивом є ефект їх єдності – це дискримінаційне ставлення до жінок.

Кіберспорт зарекомендував себе як видовищна сфера розваг, що з любов'ю сприймається як гравцями, так і глядачами. Однак жінкам-геймерам доводиться зіштовхуватись з бар'єрами аби вижити в індустрії. Їм доводиться мати справу з образами сексуального характеру засновані на сексизмі та об'єктивації. Багатьом погрожують згвалтуванням або побажаннями смерті, пишуть принизливі жарти, незважаючи на наслідки, почуваючи себе у безпеці. Будь-яка трансляція турніру або гри має «живий чат» та коментарі, де люди можуть писати будь-що і кожне змагання, де беруть участь жінки, перетворюється у марафон зневаги та травлі. Кожна дія гравців-жінок активно обговорюється та висміюється у чаті. Якщо жіноча команда отримує перевагу у раундах або хоч трохи обіграє суперника, представленого чоловічою командою, то лунають звинувачення у нечесній грі та використанні сторонніх програм [Coleman, 2021].

Студія BBC у рамках одного зі своїх матеріалів, опублікувала статистику щодо опитування жінок зі сфери кіберспорту та проблеми домагань: 57% піддавались переслідуванню після того, як розкрили свою статтю у соціальних медіа, 54.4% зазнали впливу сексистських коментарів, 44.8% жінок отримали образи за ігрові навички, а 31% повідомили, що їх ображали за їх інтелект, 34.5% стали жертвами погроз або жартів про згвалтування. 41% натикались на нецензурну лексику від спільноти, 13.4% отримували побажання смерті собі або родичам, 14.7% зазнавали переслідування з боку інших гравців.

Жінки часто виявляються маргіналізованими у плані доступу до спільнот, у яких би вони могли розвивати власні навички. У будь-якому виді спорту можливість змагатись з людьми, які вище за тебе у рівні майстерності, є необхідною умовою для вдосконалення. Якщо жінки-гравці не можуть отримати доступ до значущих змагань, з професійними командами, що можуть дозволити їм розвивати свої навички, вони не зможуть змагатись на тому ж рівні, що і чоловіки, котрі стояли у витоків кіберспорту та можуть розвивати свої навички завдяки доступу до таких спільнот. Кожна команда проводить тренування, які полягають у імітаційних іграх з іншою командою, це допомагає випробовувати свої тактики та удосконалювати навички. Жінка не представлено місце у такому процесі тренування, вони позбавлені значного досвіду. Часто їм просто не вистачає потрібних знайомств та зв'язків для налагодження такого тренувального процесу, через те, що чоловічі колективи

або не сприймають їх серйозно, або уникають конкуренції з ними. Кіберспорт спирається на міф про меритократію, жінки та чоловіки грають в різних командах і не змішуються в одному колективі, їх розділяють різні турніри та ліги, з різними за розміром призовими фондами, через те, як формується «кіберспортивний» досвід [Gardner, 2021].

Соціальні та організаційні обмеження, вірогідно, не дозволяють жінкам прогресувати у якості професійних гравців, а вплив негативних стереотипів призводить до пригнічення та зневіру. Серед жінок формується стале уявлення, що вони здатні брати участь лише у змаганнях для жінок або не здатні змагатись та конкурувати взагалі, а через те утримуються від амбіцій та участі у відкритих змаганнях. Їх утримання від боротьби підсилює стереотипи та підтверджує негативні очікування від аудиторії. Дослідження загрози стереотипів довело, що як і у класичному спорті, формування зневажливих уявлень про жінок у іграх впливає на їх досягнення. Одними з можливих наслідків ворожого по відношенню до жінок соціального середовища було те, що жінки-гравці менш впевнені у своїх силах у порівнянні з чоловічим колективом. Образи та погрози, переслідування у мережі, можуть завадити розвинути впевненість у собі, через що жінки потрапляють у деструктивний цикл, де вони сприймають себе як аутсайдерів ігрової культури та відбиваються від змагального життя, що посилює їх стереотипи, адже невпевненість віддзеркалюється на грі та результатах.

Сфера електронного спорту сформувалась під впливом маскулінності, що домінує в усіх спортивних контекстах, це той простір, що впорядковується чоловіками для чоловіків. Навички, що вважаються «чоловічими» тільки тому, що вони віртуальні та засновані на сталих традиціях власного домінування у культурі відеоігор, прижились до кіберспортивної сфери і стали невід'ємною частиною. Традиційний спорт та кіберспорт, що є його видом, дискурсивно пов'язують маскулінність, атлетизм та змагання в єдине схожим чином. Обидві сфери забезпечують виправдання глибоко незбалансованого «ігрового поля», де уявлення про те, в яких областях у жінок недоліки – майстерність, амбіції, бажання та здібності – представлені як фізична та психічна різниця між статтю. Та підкріплені дискурсивним, матеріальним і поведінковим підтвердженням неповноцінних та другорядних ролей жінок. Гендерна нерівність живиться існуючими негативними стереотипами та уявленнями щодо ролі жінок в іграх та спорті, це породжує сексизм та об'єктивацію, погрози, лунають образи. Соціальні та організаційні обмеження, не дозволяють жінкам прогресувати у якості професійних гравців, а вплив негативних стереотипів призводить до пригнічення та зневіру. Серед жінок формується стале уявлення, що вони здатні брати участь лише у змаганнях для жінок або не здатні змагатись та конкурувати взагалі, а через те утримуються від амбіцій та участі у відкритих змаганнях. І гендерно-специфічна соціалізація не зникає як явище, продовжують існувати моделі, де відеоігри є чимось суто чоловічим, звісно через це жінок не сприймають навіть у якості цільової групи ігрової індустрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марина Гончаренко «Жінки в гейм-індустрії: цікаві факти та статистика» [Електронний ресурс] – 2021. – Режим доступу: <https://nachasi.com/videogames/2021/08/16/zhinky-v-gejm-industriyi-tsikavi-fakty-ta-statystyka-2/>
2. Egil Trasti Rogstad «Gender in eSports research: a literature review» [Електронний ресурс] – 2020. – Режим доступу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/16138171.2021.193091>
3. Leo Coleman «Women In Esports: Exploring Gender Inequality In Gaming» [Електронний ресурс] – 2021. – Режим доступу: <https://gamblingngo.com/ru/guides/women-in-esports/#getting-rid-of-gender-inequality-in-esports>
4. Matt Gardner «The ugly hatred faced by women in Esports, and how we fight back» [Електронний ресурс] – 2021. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/sites/mattgardner1/2021/03/19/the-ugly-hatred-faced-by-women-in-esports-and-how-we-fight-back/?sh=418a208637d8>

Берека Марія, Ремпен Марія¹
 Email: rempenschool@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Конструювання фемінності і маскулінності в медіа на прикладі реаліті-шоу «ПоLOVEинки»

Демократизація процесів в сучасній Україні зумовлює дослідження гендерної проблематики. Одним з ключових аспектів, що має бути розглянутим, є конструювання фемінності та маскулінності. На нашу думку, в українському суспільстві укорінені стереотипне мислення, андроцентризм і поляризація. Тож зараз, продовжуючи відстоювати суверенітет держави на міжнародній арені, Україні необхідні й внутрішні трансформації.

Після проведення дослідження Вільямса та Беста «Вимірювання пов'язаних зі статтю стереотипів. Міжнаціональне дослідження» було виявлено, що жінок і чоловіків сприймають як осіб з протилежними якостями. Наприклад, брутальний – ніжна, раціональний – емоційна, серйозний – легковажна, сильний – слабка і т.д. [Оксамитна, 2004: с. 164].

Через вже наявні в українському суспільстві уявлення про фемінне та маскулінне існують певні очікування від жінок і чоловіків різної поведінки, різних бажань та виконання різних ролей. Орієнтуючись на праці авторів, що досліджували цю тематику, можемо сформулювати таке визначення цих понять: фемінність та маскулінність – це комплекс установок, характеристик і моделей поведінки, які пов'язані з жіночою/ чоловічою статтю й очікуються від її представників. Попри те, що відмінності часто пов'язують з біологічною відмінністю, вони зазвичай є сконструйованими суспільством.

¹ Студентки 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ключовим джерелом конструювання цих установок є ЗМІ. За результатами дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» проведеного у 2020 році, 73% респондентів зазначили, що дивляться телебачення щонайменше кілька разів на тиждень [Волосевич, 2020: с. 65]. Тож ЗМІ мають безпосередній вплив на свідомість індивідів, формуючи смаки, бажані зразки поведінки, зокрема й гендерної [Скорик, 2004: с.268]. Таким чином, коли вже наявні стереотипи демонструються в медіа, споживачі отримують підтвердження правильності цих упереджень.

Протягом багатьох років осередком розповсюдження стереотипів були реаліті-шоу. Вони орієнтовані на широку аудиторію, викликають сильні переживання і їх не потрібно уважно дивитися. А під час перегляду глядачі схильні уявляти себе на місці головних героїв та інкорпорувати (наслідувати) поведінку учасників [Котляр, 2019: с. 88]. Навіть коли шоу сприймається як суто розважальне, несерйозне, то постійні дрібні деталі такі як коментарі, обраний одяг чи шаблонні фрази несвідомо вловлюються і потім сприймаються як норма.

Саме так і влаштована робота романтичного реаліті-шоу «ПоLOVEинки». Це адаптація британського проекту «Undateables» для «Нового каналу». Його суть полягає в тому, щоб допомагати людям знайти своє кохання. Гасло програми звучить досить обнадійливо: «Яким би ти не був, серед 6 мільярдів людей обов'язково знайдеться той, хто покохає саме тебе!» [Вікіпедія]. Проте чи насправді це реаліті-шоу таке безневинне як здається?

Адже навіть у назві можна побачити трансляцію стереотипного уявлення про те, що жінки та чоловіки є частинами одного цілого, які доповнюють одне одного і набувають цілісності лише разом.

Для аналізу ми обрали 4 та 7 випуски 3 сезону. В них брали участь 8 учасників. Проте зараз ми розглянемо тих, в історіях та взаємодіях яких найбільш чітко прослідковується тема нашого проекту. Ними стали: Маша Турчина, Влад Бахтіяров, Олексій Федина і Руслана Чукас. Перейдімо безпосередньо до розгляду інструментів конструювання фемінності та маскулінності.

Перше на що звертають увагу з самого початку випуску – це одяг. Він є не лише способом самовираження, але й маркером гендерної приналежності [Марценюк, 2015: с. 127]. Протягом життя ми засвоюємо, як виглядати прийнятно і що є симпатичним. Чоловіки, щоб вважатися привабливими, намагаюся виглядати впевнено, зібрано, мужньо. Їм радять обирати одяг, який робитиме їх візуально більшими та міцнішими, особливо, якщо чоловік стрункий. Так Олексій Федина набув впевненості у собі після зміни образу. Трансформація Маші теж відбулася завдяки зовнішнім змінам: догляду за обличчям, новій зачісці та зміні стилю. Проте це зумовлюється стереотипним уявленням про фемінний образ жінки, тому вона продовжує носити сукні, високі підбори, фарбуватися і відрощувати довге волосся. Причому одягу приписується значно більший за необхідне вплив, ніби зміна стилю має одразу змінити риси характеру.

Іншим аспектом на який варто звернути увагу в контексті цієї теми є очікування, які учасники висувають до своїх «половинок». Розказуючи про свої переваги, Маша не акцентує уваги на своїй освіті чи професії, зате виділяє ніжність, хазяйновитість. Проте кілька з вимог до половинки стосуються його кар'єри та заробітку. Так вона транслює традиційне розмежування жіночої «приватної сфери» та чоловічої «публічної», коли чоловік є годувальником, а жінка доглядає за домом. З іншої сторони, Олексій неодноразово згадував про бажання завести сім'ю та мати дітей, хоч він не применшував важливості своєї кар'єри. Його «половинка» ж наголошувала на своїй професії та бажання розвиватися в цій сфері.

Хоч в шоу і транслюються певні традиційні уявлення про зайнятість, нема зображення однієї універсальної норми. Руслана стверджує, що для неї головне бути під крилом чоловіка та «дівчинкою-дівчинкою» поруч з ним. З вимог зазначає цілеспрямованість та розвиток, а свою роль вона скромно описує як «підтримувати та допомагати». Цим вона транслює стереотип про слабкість жінок, а також андроцентричне світосприйняття (як відігравання при чоловіках другорядної ролі). Влад висуває вимоги орієнтовані на інтелектуальний аспект особистості, проте коли бачить «половинку», то перш за все звертає увагу на її зовнішність, підмічаючи, що Руслана не настільки худа, як йому хотілось би. Він протягом всього шоу ігнорував думку Руслани, аргументуючи це тим, що «в сім'ї головним має бути чоловік». Показовим є те, що уявлення героя про гендерний розподіл ролей ніяк не підкріплюються рисами характеру або вчинками. Він апелював до прийнятої в суспільстві ідеї патріархату як норми, лише як аргументу на свою користь.

Окрім цього обидва сюжети створюють образ жінки як ірраціональної та емоційної людини, який зазвичай протиставляється стриманому та логічному чоловіку. Одна з потенційних «половинок» Маші сказала: «Ну дівчина все ж таки, кілька капризів її я переживу». Пізніше Маша мала змогу зустрітися з екстрасенсом та провести ритуальне спалення речей, яке мало допомогти їй перевтілитися.

У випусках також використовуються звукові ефекти та специфічна музика, аби викликати в аудиторії правильну реакцію на ситуацію.

Коли спортивний хлопець демонстрував гарну фізичну форму його супроводжувала жвава музика. Коли ж вийшла Маша, яка не мала такої ж спортивної фігури, то її супроводжувала кумедна мелодія, демонструючи, що з нею, на відміну від Паші, щось не так.

Окремо хочеться відмітити сам процес підбору учасників. Для того, щоб шоу привертало увагу і було популярним, режисери проводять кастинги обираючи людей, яким створюють сенсаційний образ. Як зазначає Оксана Шаварська у своєму інтерв'ю «Vazilik», кастинг проходять 3 категорії людей:

1. Талант + історія (дійсно талановита людина з цікавим бекграундом, про який можна розповісти глядачу);
2. Посередність + історія (не великий талант, але велика драматична історія, якій глядачі співпереживатимуть);

3. Фріки (люди без таланту і без історії, над якими всі будуть сміятися) [Виговська, 2019].

Проте, для розглянутого нами шоу талант не потрібен, тому основними критеріями вибору залишаються драматична історія та епатажність.

Таким чином подібні реаліті-шоу через такі інструменти як: одяг, очікування та поведінку героїв, конструюють наше уявлення про фемінне і маскулінне. А також показують, яку поведінку очікує суспільство та якими ролями наділяє чоловіків і жінок. Шоу часто підкріплюють вже присутні упередження, але вони мають можливість показувати різні моделі поведінки та потенційно розширювати норми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Оксамитна С. Гендерні ролі та стереотипи / С. Оксамитна // Основи теорії гендеру. – Київ, 2004. – С. 164–165.
2. Волосевич І. Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання [Електронний ресурс] / Інна Волосевич, Анастасія Шуренкова. – Київ: ІНФО САПІЄНС, 2020. – 181 с. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/drive/folders/1KCC8ZkOAXTWInqRTRchHzpVzUhKtxSf5>.
3. Скорик М. М. Гендер і ЗМК / М. М. Скорик // Основи теорії гендеру. – Київ, 2004. – С. 268.
4. Котляр С. Тенденції та принципи впливу розважального контенту на українського глядача / С. Котляр, Н. Гаркуша // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво. – 2019. – Вип. 2 (1). – С. 88–89.
5. ПоLOVEинки (телепрограма) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ПоLOVEинки_\(телепрограма\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/ПоLOVEинки_(телепрограма)) (дата звернення: 13.11.2023). – Назва з екрана.
6. Марценюк Т. Гендерні аспекти моди: конструювання ідентичності за допомогою одягу / Тамара Марценюк, Тетяна Новик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Гендерні дослідження». – 2015. – № 1. – С. 127.
7. Виговська І. Як створюються реаліті-шоу. [Електронний ресурс] / Ірина Виговська // Bazilik. - 2019. - Режим доступу до ресурсу: <https://bazilik.media/iak-stvoriuiutsia-realiti-shou/>.

Дурнєв Олександр^I, Кондратенко Лариса^{II}

Email: alexdurnev22@gmail.com

Фразеологізм як інструментальне відтворення міфологем

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

But language does not simply write and think for me, it also increasingly dictates my feelings and governs my entire spiritual being the more unquestioningly and unconsciously I abandon myself to it.

Victor Klemperer [2006: с. 14]

Усе, що ми можемо осягти, запускає процеси, влаштовані в організовану(і) систему(и) людської діяльності [Malinowski, 1944]. Мова, як певна семантична оболонка, відіграє важливу роль у розумінні та конструюванні реальності людей. У даному аспекті можна згадати П. Бергера та Т. Лукмана, відповідно до яких мова типізує переживання та досвід, дозволяючи розподілити їх за ширшими категоріями, у термінах, у яких вони набувають значення не лише для окремих осіб, але й для цілих груп^{III} [Peter L. Berger, Thomas Luckmann, 1967]. Мова, якою ми висловлюємось та думаємо, містить ті чи інші типізації, об'єктивації та правила, що проектуються на соціальні відносини та процеси в суспільстві загалом. У свою чергу, фразеологізми, як важливий елемент мови, відображають традиційні уявлення окремих соціальних груп про сфери їх життя, уніфікуючи «нормальну» реакцію на них.

За академічним тлумачним «Словником української мови», фразеологізмом є усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів. Основними джерелами українських фразеологізмів є: міфологія («Ахіллесова п'ята» – слабка місце, «з чорта гарний» – дуже красивий), Біблія («юдині срібняки» – винагорода за зраду, «манна небесна» – щось бажане) література (образи та герої, що розповсюдилися завдяки літературним творам: «колотопська відьма» – зла, сварлива жінка) та фольклор («язиката Хвеська» – балакуча людина).

^I Студент 2 курсу магістратури соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

^{II} Студентка 1 курсу магістратури психолого-педагогічного факультету комунального закладу "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради

^{III} Люди мислять відповідно до синтаксичних особливостей мов, що, неодмінно, впливає на їх світосприйняття, розуміння простору та часу

Фразеологізм є засобом, який виражає ставлення мовця до певної ситуації шляхом використання образів, що містять у собі закодоване значення, яке вживається в переносному сенсі. Також, фразеологізми здатні впливати на закріплення асоціацій. Наприклад, такі просторові образи як «верх» та «право» асоціюються у фразеологізмах з чимось хорошим (наприклад, «*брати верх*» - *перемагати*, «*права рука*» – *найкращий помічник*), водночас «низ» та «ліво» навпаки – з поганим («*низько сісти*» - *втрати колишне високе становище*, «*встати з лівої ноги*» - *бути роздратованим, у поганому настрої*).

Тим самим, фразеологізм є не лише набором культурних особливостей, звичаїв та вірувань груп (що конструює символічні кордони «своїх» та «чужих» та виокремлює ті чи інші особливості світосприйняття), але й можливим інструментом відтворення міфів та міфологем^{IV}.

Відповідно до Х. Ортега-і-Гассета, міфологемою є «*конкретно-образний, символічний спосіб відображення реальності*», який «*стає своєрідною формулою не лише сприйняття людиною довкілля в усіх його вимірах, а й формулою комунікативного символічного засобу встановлення зв'язку з універсальними цінностями, закодованими у міфотворчих актах, засобу гармонізації людини і природи, способу розуміння міфу як ключа до інтерпретації інших культурних явищ*» [Хосе Ортега-і-Гассет, 1994: с. 83]. У загальному розумінні міфологема є структурною одиницею міфу (не зважаючи на те, що саме ми розуміємо під міфом, міфологема буде його одиницею).

Міфологема є одним із засобів впливу на світосприйняття людини. Зокрема, міфологема здатна виконувати такі функції:

1. Фіксування порядку речей та пояснення поведінки людини;
2. Вироблення кодів ідентичності;
3. Актуалізація стереотипів;
4. Легітимація владних відносин зокрема окремих представників влади;
5. Забезпечення компактності ідеології, її простоту та доступність сприйняття;
6. Спрощення адаптації людей та груп до реальності.

Міфологема пояснює функціонування суспільства для реципієнтів, відповідно міфу, конструюючи певне місце, з якого розглядається соціальні процеси та власне «я» у них (наприклад, сучасний міф про НЛО містить у собі міфологему «існування інопланетян», яка впливає на світосприйняття людини, що вірить у цей міф).

Зокрема, аналізуючи фразеологізми, можна спостерігати розповсюдження в них міфологем, що впливають на конструювання образів. Так, наприклад, більшість українських фразеологізмів, що згадують Бога, відтворюють міфологему його всемогутності та шанобливого ставлення до нього («*Бог милував*» – *кому-небудь пощастило уникнути чогось*

^{IV} Зокрема, у даній роботі нас цікавить саме опис можливості фразеологізмів у відтворення міфологем

неприємного; «дай Боже» – вираження побажання кому-небудь чогось доброго; «дай Боже ноги» – вираження необхідності раптової втечі). Тим самим, фразеологізми (але, не тільки вони) впливають на релігійність реципієнтів та розповсюдження норми бути віруючим (в українському суспільстві бути віруючим – це декларована норма, бути невіруючим чи атеїстом декларується як якесь відхилення від норми [Дурнєв, 2020]).

Отже, можна припустити, що фразеологізм, як інструментальне відтворення міфологем, здатен формувати асоціації та стереотипні уявлення, тим самим впливаючи на світосприйняття реципієнтів¹. Зокрема, розуміння фразеологізмів як інструментів відтворення міфологем може бути важливим для соціологічної методології (зокрема, розширюючи можливості для дискурсу аналізу).

ЛІТЕРАТУРА:

1. V. Klemperer. The language of the Third Reich: LTI, lingua tertii imperii: a philologist's notebook / Victor Klemperer. – London: Athlone, 2006. - 274 p.
2. B. Malinowski. A scientific Theory of Culture and Other Essays / Bronislaw Malinowski. – London and New York: The University of North Carolina Press, 1944. – 238 p.
3. P. L. Berger. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge/ Peter L. Berger, Thomas Luckmann. – New York: Anchor, 1967. – 219 p.
4. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/>
5. Х. Ортега-і-Гассет. Вибрані твори / Хосе Ортега-і-Гассет, – Київ: Основи, 1994. – 420 с.
6. О. Дурнєв. Factors of religiosity of the population of Ukraine in the post-secular world (2014–2019) / Олександр Дурнєв // Габітус. - 2020. - Вип. 16. - С. 48-53.

¹ Однак, потрібно зазначити, що не кожен фразеологізм може робити це.

Бартосик Анна, Бородай Ксенія¹

Email: annabartosik171@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Сюжети муралів за кордоном, створених на підтримку України

Публічне мистецтво створене для того, щоб комунікувати з міським середовищем, залучати глядача до діалогу через художній образ, що несе в собі смислове навантаження і емоційний заряд [Станіславська, 2011]. Слово «мурал» походить від латинського «muralis», що означає «стіна». Тому мурали є картинами, які зображуються на поверхнях стін часто високих будинків. Як зазначає Надія Міхно: «місто – це і реальний соціальний простір, і компонент картини світу, який, до того ж, мінливий у часі, тому що з необхідністю фіксує всі історичні трансформації світосприйняття містян» [Міхно, 2020: 80].

Люди по-різному трактують закодоване у муралах. Це пояснює теорія кодування/декодування інформації С. Холла. Вона аналізує функціонування телебачення, але її можливо перенести на інші способи розповсюдження інформації, в тому числі мурали, де кодувальником є художник, а декодувальником – населення. Люди займають різні соціальні і культурні простори, тому по-різному сприймають закодоване [Міхно, 2020: 275-277].

Мурали можна аналізувати різними шляхами, наприклад, Пол Мартін Лестер пропонує шість ракурсів, з яких можна аналізувати зображення: особистий погляд (власне розуміння), історичний (коли створено зображення), технічний (композиція, колір, стиль), етичний (зображення окремих осіб та груп), культурний (визначення виражених символів, метафор) та критичний (оцінка образу через критичну призму) ракурси [Lester, 2006].

Нами було проаналізовано мурали, створені за кордоном для підтримки України, використано ракурси, запропоновані Лестером, а в результаті розпізнавання тем, мотивів, символіки, виділено категорії муралів, унікальних за характеристиками та значенням. Також наведено приклади муралів кожної категорії.

Зображення дітей на муралах

Діти на муралах символізують втрачене дитинство, а також мужність та рішучість нашого народу. Автор Chemis у Празі зобразив дівчинку, яка під українським прапором ховає та ніби захищає світових казкових героїв (див.рис.1). У Польщі зображено дівчинку в образі Супермена (див.рис.2), а у Парижі художник Seth зобразив дівчинку, яка несе український прапор, а ногами топче танки (див.рис.3).

¹ Студентки з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Рис.1 Мурал у Празі, Чехія
[Джерело: rubryka.com]

Рис.2 Мурал у Кендзежин-Козле, Польща [Джерело: krai.lib.kherson.ua]

Рис.3 Мурал у Парижі, Франція
[Джерело: rubryka.com]

Зображення жінок як уособлення України

У Варшаві Аджей Понговський створив мурал «panna wolna», присвячений українським жінкам (див.рис.4). На обличчі жінки зображені синьо-жовті квіти та голуб, а на шиї – руки, пальці яких складені у символи перемоги. На муралі у Кракові, автор Piekxa зобразив дівчину у вінку із синьо-жовтими квітами, які течуть, ніби кров (див.рис.5). У Чикаго створено мурал із зображенням дівчини у вишиванці, на голові якої вінок із соняшників, тло муралу – кольори українського прапора. Мурал символізує силу та мужність українського духу (див.рис.6).

Рис.4 Мурал у Варшаві, Польща
[Джерело: krai.lib.kherson.ua]

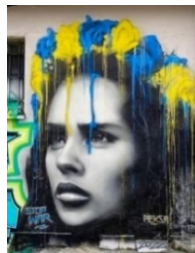

Рис.5 Мурал у Кракові, Польща
[Джерело: krai.lib.kherson.ua]

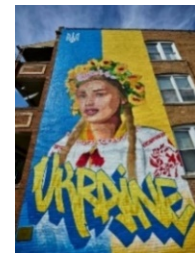

Рис.6 Мурал у Чикаго, США
[Джерело: rubryka.com]

Зображення голуба з оливковою гілкою, як символа миру

Голуб у різних релігійних традиціях і мистецтві асоціюється з миром та світлим майбутнім. У Франкфурті Юстус Бекер зобразив білосніжного голуба, який несеться над злом та темрявою із жовто-блакитною гілкою (див.рис.7). У Гданську теж зображено голуба, але у вигляді герба (див.рис.8). Тризуб символізує Україну, яка обов'язково стане вільною, а птах – мир в ній.

Рис.7. Мурал у Франкфурті, Німеччина
[Джерело: svitua.org]

Рис.8. Мурал у Гданську, Польща
[Джерело: svitua.org]

Зображення ока, яке плаче як уособлення смутку та страждань

Око, яке плаче – образ багатьох мільйонів українців, які опинилися в жахливій ситуації війни. Погляд не можна заховати, око відкриває душу, тому мурал «ока, яке бачить вибухи в Києві» у Кардіффі, Великобританії, авторства MyDogSighs (див.рис.9) та мурал ока у Мангеймі, Німеччина (див.рис.10) є почуттями, які не можна виразити словами, це сльози України.

Рис.9. Мурал у Кардіффі, Великобританія
[Джерело: svitua.org]

Рис.10. Мурал у Мангеймі, Німеччина
[Джерело: svitua.org]

Мурали підтримки від інших країн

Мурали підтримки з різних країн світу дають відчуття впевненості і розуміння того, що нас не залишили самих у боротьбі. Це підтверджує мурал автора Сашка Даниленка у Нью-Йорку (див.рис.11), де на Статуї Свободі простягається прапор України, а будівлі розміщені у вигляді тризуба. Мурал тримає фокус американців на Україні та нагадує, що Нью-Йорк стоятиме з Україною до перемоги. На муралі у Ризі (див.рис. 12) зображено дві дівчини в одязі прапорів України та Латвії, які обіймаються. Без слів все зрозуміло: сльози, співчуття і підтримка.

Рис.11. Мурал у Нью-Йорку, США
[Джерело: apostrophe.ua]

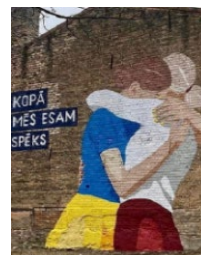

Рис.12. Мурал у Ризі, Латвія [Джерело: rubryka.com]

Мурали про боротьбу за свободу, майбутнє та права

У Відні Микита Кравцов та Венсан Паронно створили мурал «Смути свободи» (див.рис.13), на верхній частині якого зображено українські та європейські символи – наше спільне минуле, а на нижній рожеві хмари – світле майбутнє. У Берліні мурал «Квітка демократії» авторів Андрія Калькова та Денніса Шустера (див.рис.14) намальований у стилі кубізму, його основа – соняшник. На пелюстках зображені символи демократії: рот (свобода слова), книга (свобода отримання освіти), розірвані ланцюги (політична свобода) та ін.

Рис.13 Мурал у Відні, Астрія
[Джерело: ui.org.ua]

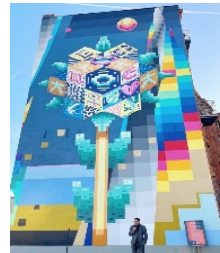

Рис.17 Мурал у Гданську, Польща
[Джерело: kraj.lib.kher son.ua]

Про близьких (втрата, розлука та радість)

Мурал «Втрачений» у Німеччині, створений вуличними художниками Innerfields (див.рис.15), присвячений людям, які втрачають у війні своїх коханих. Жінка у вишитій сорочці не відпускає з обіймів чоловіка зі стрілою у спині. Створити мурал у Литві (див.рис.16) Лінаса Казюленіса надихнула світлина прощання жінки з чоловіком на вокзалі в Україні. Вона нічого не хоче бачити, крім свого коханого. Весілля військових під час перших тижнів війни надихнуло художницю Наталію Голішек створити мурал у Польщі (див.рис.17). Вражає непохитна стійкість пари: навіть війна не стала завадою для створення сім'ї.

Рис.15 Мурал у Берліні, Німеччина
[Джерело: rubryka.com]

Рис.16 Мурал у Вільнюсі, Литва
[Джерело: rubryka.com]

Рис.17 Мурал у Гданську, Польща
[Джерело: kraj.lib.kher son.ua]

Зображення боротьби та опору українців

На муралі у Гданську зображено танк (уособлення руйнування життя), який обвивають соняшники (як віра у боротьбу) (див.рис.18). На іншому муралі у Гданську – ракети (уособлення загрози), які падають на поле соняшників, що ростуть, незважаючи на лихо, яке насувається (див.рис.19). Так зображується незламність українців. У Познані автор Kawu створив мурал із відсилкою до «Гаррі Поттера» (див.рис.20), на якому зображено Президента України в образі Гаррі Поттера, «хлопчика, що вижив», на лобі якого шрам у вигляді літери Z. На фоні – зображення Києва.

Рис.18 Мурал у Гданську, Польща [Джерело: krai.lib.kherson.ua]

Рис.19 Мурал у Гданську, Польща [Джерело: krai.lib.kherson.ua]

Рис.20 Мурал у Познані, Польща [Джерело: svitua.org]

Міські простори різних країн світу прикрашають безліч різноманітних муралів у знак підтримки України. У цій роботі було проаналізовано тільки частина муралів, однак, усі вони закликають до миру, привертають увагу до мужності українського народу, втраченого дитинства українських дітей, страждання, надії на краще життя і ніби говорять: «Україно, ми з тобою!».

ЛІТЕРАТУРА

1. Станіславська К. Особливості флешмобу як мистецько-видовищної форми сучасності / Катерина Станіславська. // Вісник ХДАДМ. – 2011. – №1. – С. 128–133.
2. Міхно Н. К. Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору / Надія Костянтивнівна Міхно. – Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2020. – 423 с.
3. Lester P. Visual Communication: Images with Messages / Paul Martin Lester. – Belmont: Thomson Wadsworth, 2006. – 450 с.

Єременко Андрій¹

Email: vectorinfo@gmail.com

Фактори розвитку волонтерства в умовах трансформації українського суспільства під час війни

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Війна в Україні чинить величезний вплив на суспільство, яке стикнулось із екстремальними умовами життя. Відповідно до [С. Дембіцький та інші], тотальний опір окупантам свідчить про наявність в українців волі до боротьби як схильності і рішення прийняти бій, продовжувати боротися й перемагати в цій екзистенціальній для їхньої національної ідентичності війні.

На цьому ландшафті активніше проявляються тенденції до зростання активізму в цілому та волонтерства зокрема. За даними дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки програми МАТРА з 13 по 21 грудня 2022 року, близько 61% українців так чи інакше долучалися до волонтерської допомоги Силам оборони України чи своїм співгромадянам [Опір агресору, волонтерство, електронний ресурс].

Попри те, що волонтерство не є новим явищем у історії людства, його не можна назвати достатньо глибоко дослідженим. До того ж у різних суспільствах воно проявляється по-різному. З урахуванням того, що повномасштабне вторгнення РФ до України спровокувало ситуацію, аналогів якої за масштабами у сучасній європейській історії ще не було, повноцінно застосувати накопичений досвід волонтерства у інших країнах для реалій України не є можливим. Відтак актуальним завданням постає дослідження факторів розвитку волонтерства в умовах саме українського суспільства, яке на сьогодні очевидно зазнає значних трансформацій, спричинених війною.

У червні 2023 року автором у рамках його роботи в компанії «Active Group» та в партнерстві із Всеукраїнською ініціативою «Активна Громада» було здійснено якісне дослідження проблем і перспектив розвитку волонтерського руху в Україні [Цінності волонтерів, електронний ресурс].

Під час фокус-групових дискусій із представниками волонтерського руху в контексті мотивації долучення до волонтерських активностей згадувались фактори, які умовно можна віднести до *психологічних, нематеріальних бонусів та матеріальних вигод*.

Найбільш часто респондентами згадувались *психологічні* мотивації. Деякі люди залучаються до волонтерства як до своєї рідної психотерапії, яка допомагає краще справлятися із психологічними проблемами. Інколи, за твердженнями респондентів, ці проблеми можуть бути жодним чином не пов'язані із волонтерством та повномасштабною війною.

Серед психологічних мотивацій згадано наступні:

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

1. Відчуття єдності заради однієї мети.
2. Моральна підтримка від друзів у колективі.
3. Особиста причетність до вирішення проблеми, покращення ситуації.
4. Бажання бути корисним іншим людям.

Особиста причетність до вирішення проблем часто особливо важливою є для людей, які підтримують друзів і рідних, залучених до Збройних сил України, а також для ВПО, які відчувають, що хочуть зробити бодай щось для того, щоби на новому місці бути потрібними і наблизити перемогу України.

Умовні нематеріальні бонуси є своєрідним «компромісом» між психологічними мотиваціями та матеріальними: фактично у людини, якій притаманні такі мотивації, часто є усвідомлене бажання отримати вигоду (чого часто немає у випадку психологічних мотивацій), але отримана вигода є нематеріальною і не може вважатися, наприклад, оплатою праці. Приклади нематеріальних бонусів:

Отримання певних можливостей і привілеїв нефінансового характеру (наприклад, волонтери, які допомагають організовувати культурні події, мають доступ до «закулісся», можуть побачити запрошених на захід популярних людей зблизька).

Волонтерство заради іміджу і зв'язків. Мотивацією таких волонтерів є політичне майбутнє, напрацювання грантової історії, налагодження зав'язків і контактів для подальшої роботи.

Така мотивація «заради користі», навіть нематеріальної, викликає суперечливе ставлення з боку інших людей. Але присутнє і певне розуміння, оскільки навіть заради користі все одно роблять «щось хороше» незалежно від їх мотивації.

Під час дослідження нечасто, але фіксувались серед мотивацій залучення до волонтерства *матеріальні вигоди*:

1. Можливість працювати «за їжу».
2. Гарантоване отримання допомоги, якою займається волонтерська організація (особливо у випадках, коли допомоги значно менше, ніж бажаних її отримати).
3. Отримання грошових виплат.

Найчастіше матеріальна мотивація наявна у людей, які через війну втратили джерела доходів і приходили волонтерити фактично тому, що не мали інших способів забезпечити своє виживання.

Згадувались і випадки отримання неправомірної матеріальної вигоди – розкрадання, продаж гуманітарної допомоги тощо. Але оскільки це не просто є неприпустимим, а ще і чітко визначено законодавством України як кримінальне правопорушення, такі ситуації варто розглядати не у контексті мотивації до волонтерської діяльності, а як явища, які дискредитують волонтерський рух, наносять велику матеріальну та репутаційну шкоду, передусім, самим волонтерам, і відтак – мають викорінюватись із сучасної української практики.

Маючи мотивацію залучитись до волонтерського руху, люди також вирішують для себе питання про те, до якої організації долучатись. Під час

дослідження з'ясовано, що основним фактором, який мотивує долучитись до конкретної організації чи руху, є довіра до людей, які вже в організації. Передусім, така довіра формується завдяки роботі волонтерів щодо оприлюднення публічних звітів про діяльність.

Проведені фокус-групові дискусії також підтвердили гіпотезу про значний зв'язок між «сплесками» волонтерської активності та масштабними негативними подіями в країні. Наприклад, великий підйом активності волонтерів спостерігався після підриву Каховської ГЕС у червні 2023 року. Причому активізація волонтерських рухів спостерігалась не лише у регіонах, які знаходяться неподалік території, на якій сталась катастрофа, але і, наприклад, у Сумській області, у якій наслідки руйнування Каховської ГЕС не відчувались безпосередньо.

Волонтери, які не переривають свою діяльність навіть у періоди загального спаду активності, нерідко казали, що волонтерство «затягує». Але для того, щоби волонтери залишались активними, все ж важливими є певні фактори. Зокрема, це бачення безпосереднього результату роботи. У цьому контексті також важливим є вже згадане вище звітування про діяльність.

Часто люди не покидають волонтерство повністю. Так, навіть припинивши щось робити, вони часто продовжують підтримувати в різні інші способи. Це може бути фінансова підтримка, інформаційна (перепости в соцмережах), участь у акціях тощо. У більшості груп лунали ремарки, що часто люди, які припиняють волонтерську діяльність, роблять це тимчасово. Поки не відпочинуть, не вирішать власні нагальні проблеми або поки не трапиться якась велика біда, що змусить повернутись.

Аналізуючи та узагальнюючи основні чинники, які, за словами респондентів дослідження, могли би сприяти розвитку волонтерства, можна визначити, що це, передусім, *навчання та розвиток самих волонтерів, промоція волонтерства у суспільстві та покращення організаційної спроможності волонтерського руху (в тому числі координації)*.

Основні напрями навчання та розвитку волонтерів:

1. Збільшення фаховості координаторів. Ознаками «фаховості» респондентами названо, передусім, емоційну стійкість (не «вигорають»).

2. Навчання окремих волонтерів основним навичкам як щодо безпосередньої роботи, так і навичкам проектного менеджменту, залучення людей, командної роботи тощо.

У контексті промоції «волонтерської культури» деякі респонденти говорили про те, що «для цього просто потрібен час». Але більшість схильна думки, що такі процеси треба прискорювати. Зокрема, за допомогою наступного:

1. Охоплення навчаннями та роз'ясненнями різних верств суспільства через ЗМІ.

2. Широке висвітлення конкретних прикладів покращення в результаті волонтерської роботи.

3. Приєднання відомих людей до волонтерського руху з метою його загальної популяризації.

4. Демонстрація публічної підтримки з боку суспільства, влади, бізнесу (подяки, нагороди).

Серед шляхів покращення організаційної спроможності волонтерського руху названо:

1. Збільшення можливостей для мотивації волонтерів до участі у рухах взагалі і у кожній конкретній акції зокрема.

2. Покращення обміну інформацією між волонтерами та волонтерськими організаціями.

3. Проведення заходів щодо налагодження комунікацій між різними волонтерськими структурами.

Важливою є тема об'єднання у контексті розвитку. З одного боку, в усіх групах під час дослідження говорили про необхідність гуртування волонтерів або принаймні чіткої координації. А з іншого – респонденти розповідали про численні спроби створити такі об'єднання і комунікаційні майданчики. Це призводило максимум до незначного покращення координації між різними організаціями. Відтак шляхи налагодження ефективної комунікації між волонтерами є актуальним напрямом подальших досліджень

Загалом перспективи подальших досліджень факторів розвитку волонтерства в українському суспільстві полягають у більш глибокому вивченні взаємозв'язків між цими факторами, а також побудові системи показників, за якими можна було би оцінити основні фактори. Це, у свою чергу, дозволить краще відстежувати процес розвитку волонтерства у динаміці та розуміти, за допомогою яких управлінських рішень можна сприяти подальшому розвитку волонтерства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія /С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. – С. 265.

2. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vplinula-na-zhittya-ukraintsiv#_Toc128066177

3. Цінності волонтерів Червень 2023 р [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://activegroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/230602-%D1%86%D1%96%Do%BD%Do%BD%Do%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%Do%B2%Do%BE%Do%BB%Do%BE%Do%BD%D1%82%Do%B5%D1%80%D1%96%Do%B2.pdf>

Лавренюк Софія^I, Одусанво Вікторія^{II}

Email: *slavreniuk@ukma.edu.ua*

Стратегії повсякденності українців/ ок з інвалідністю у період повномасштабного вторгнення Росії в Україну

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Міжнародний та український досвід досліджень повсякденності людей з інвалідністю вказує на наявність структурної дискримінації у всіх сферах життя, яка підсилюється у кризових ситуаціях, зокрема під час війни. Такі явища спостерігаються у публічному та політичному секторах, де цю категорію осіб протиставляють людям без інвалідності [Тельна, 2022]. Виокремлюються також такі проблеми як фінансові труднощі (зокрема пов'язані з витратами на медикаменти), дискримінація на робочому місці, труднощі у доступі до навчання та недоступність громадського простору (наприклад, громадський транспорт, магазини, рекреаційні локації тощо) [Battle, 2015]. Під час стихійних лих, збройних конфліктів, пандемій потреби людей з інвалідністю часто залишаються непоміченими. У випадку таких кризових ситуацій часто відсутній доступ до належної комунікації, систематизованої евакуації (яка була б адаптована до потреб людей з інвалідністю) [Billote та ін., 2022], що є критичним для збереження життя та здоров'я людей з інвалідністю [Guidry-Grimes та ін., 2020]. Більш того, люди з інвалідністю стають першими жертвами та постраждалими, маючи вищу смертність та підвищену вразливість до хвороб [Singh, 2020].

За даними Укрінформ з початку повномасштабного вторгнення число людей з інвалідністю збільшилося з 2,7 мільйона до трьох мільйонів [Ukrinform, 2023]. В умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну, ці люди опинилися в пастці соціальної незахищеності та фактично стали заручниками своєї інвалідності.

Аби сформулювати ширше уявлення щодо наявної ситуації в Україні, в межах поля дослідження соціології інвалідності та соціології повсякденності, було проведено емпіричне дослідження повсякденних практик людей з інвалідністю під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Було проведено 13 глибинних інтерв'ю з людьми, що мають інвалідність та мали досвід тимчасової релокації, мають статус ВПО (внутрішньо переміщеної особи) або ж залишилися на попередньому місці проживання. Під час дослідження було виокремлено наступні аспекти у зміні повсякденності цієї категорії осіб: бар'єри у доступі до ресурсів (харчових продуктів, медикаментів, централізованої евакуації тощо), просторова недоступність (у

^I Аспірантка факультету соціології, Національний університет «Києво-Могилянська академія

^{II} Магістрка соціології., Національний університет «Києво-Могилянська академія»

тому числі укриттів та пунктів незламності, або ж дороги до них), бар'єри у доступі до ринку праці/навчання, відсутність дозвілля та графіку дня, погіршення фізичного та ментального здоров'я.

Тематичний аналіз текстів глибинних інтерв'ю показав, що під час війни люди з інвалідністю зіштовхуються з переліком бар'єрів, які можуть бути критичними для існування. Більшість інституцій не є адаптованими для забезпечення потреб людей з інвалідністю в умовах повномасштабного вторгнення.

Попереднє дослідження показало, що ця категорія осіб стикається з низкою бар'єрів на соціальному, інституційному, державному, законодавчому рівнях [Лавренюк, Одусанво, 2021]. Після початку повномасштабного вторгнення ці проблеми посилилися та набули критичного значення.

Значний вплив на добробут та повсякденність людей з інвалідністю є наявність доступу до ресурсів: немає систематизованого механізму надання медичної допомоги, забезпечення ліками/продуктами (зокрема, для людей, які знаходяться на прифронтових територіях без можливості забезпечити себе самостійно), допомоги в евакуації з умовами для людей різного виду інвалідності тощо. Дуже часто такі життєво необхідні речі для людей з інвалідністю як доступ до туалету, до необхідних препаратів, доступних приміщень (у тому числі укриттів) не є очевидними для людей без інвалідності. Таким чином люди з інвалідністю опиняються у своєрідній ізоляції та мають самостійно опікуватися проблемами, які посилилися повномасштабним російським вторгненням.

Частина опитаних респондентів/-ок зазначали, що просторова недоступність в період війни впливає на можливість будувати звичну рутину, мати доступ до укриттів, пунктів незламності та значно підвищує стрес, що в результаті впливає на фізичне здоров'я. З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну більшість респондентів/-ок зазначають, що втратили відчуття стабільності через складнощі у плануванні побуту. Більш того, переїзд в інше місто спричинив відчуття самотності та соціальної ізоляції через недоступність простору, втрату звичного кола спілкування, неможливість продовжувати роботу через погіршення фізичного та психологічного стану та не готовність навчатися. У малих містах кількість укриттів часто є недостатньою, а дорога до сховищ займає значну кількість часу та зусиль. Ті укриття, які є в наявності, в більшості випадків є недоступними для маломобільних людей через відсутність пандусів та\або інших архітектурних особливостей. Окрім цього, більшість бомбосховищ не облаштовані для забезпечення потреб людей з інвалідністю. Таким чином, більшість респондентів/-ок обирають умовний комфорт (залишитися вдома), аніж перейти в укриття, довгострокове перебування в якому може нашкодити здоров'ю, що значно впливає на відчуття безпеки.

Медичне забезпечення також є критичним для людей з інвалідністю під час війни, адже процедура медико-соціальної експертизи (МСЕК) є застарілою, та потребує значних реформ, оскільки станом на зараз цей процес є надмірно бюрократизованим та містить кроки, які не є

релевантними. Прикладом може слугувати необхідність підтверджувати статус інвалідності для тих категорій людей, які мають хворобу та \ або стан, який не є виліковним. Більш того, є випадки нехтуванням медичного персоналу своїми обов'язками, де група інвалідності може бути встановлена некоректно. Це прямо впливає на отримання пенсій, формування індивідуального реабілітаційного плану, а також умов працевлаштування. Окрім цього, респонденти/-ки зазначали, що на початку війни (з 24 лютого 2022 року) був дефіцит необхідних ліків та обмежений доступ до медичних послуг або термінових візитів до лікарів. Наразі вони зазначають, що ситуація у цьому аспекті стабілізувалася.

Наступною проблемою згаданою респондентами/-ками є загострення стресу, тривожність та знервованість. Серед факторів, які є збудниками цих проблем є загроза обстрілів, повітряні тривоги та відсутність розуміння дій у разі “найгіршого” варіанту, як-от потреба в евакуації. При цьому, для людей з інвалідністю ситуація ускладнюється через почуття незахищеності.

Іншим аспектом, який вніс корективи у повсякденність осіб з інвалідністю є втрата автономії. Частина респондентів/-ок зазначили, що, хоча раніше вони мали змогу організувати своє життя та побут без сторонньої допомоги, станом на зараз, вони стали більш залежними від оточення та їхньої готовності допомогти у критичних ситуаціях. Така ситуація складається через необхідність пристосовуватись до нової інфраструктури (у випадках переїзду) та відсутності необхідних адаптацій у питаннях першої необхідності (побутові питання та критичні ситуації, такі як пошук ліків, транспортування під час повітряних тривог тощо).

Отже, в Україні більшість процесів пов'язаних з соціальною захищеністю виключають потреби людей з інвалідністю і певним чином ізолюють цю категорію людей. По-перше, з початку повномасштабного вторгнення, наявна дискримінація посилилась та набула ще більш небезпечного характеру, оскільки йдеться про збереження життів та здоров'я людей з інвалідністю. По-друге, хоча деякі респонденти/-ки зазначали, що з початку повномасштабного вторгнення в певних сферах відбулися покращення, але їх досвід стосувався великих міст, таких як Київ та включає скоріше міжособистісну сферу (наприклад, розуміння з боку інших людей, використання інклюзивної мови тощо). По-третє, результати дослідження вказують на необхідність розробки та реалізації комплексу заходів для підтримки людей з інвалідністю під час кризових ситуацій на державному, суспільному, медичному та економічному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тельна О. А. Студенти з інвалідністю в зоні збройного конфлікту: як вижити? / Ольга Тельна. // Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects : Scientific Monograph. – 2022. – С. 798–803.
2. Battle D. E. Persons With Communication Disabilities in Natural Disasters, War, and/or Conflict. *Communication Disorders Quarterly* [Електронний ресурс] / Dolores E. Battle // Sage Journals. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1177/1525740114545980>.
3. Billote W. J. S., Issues and Challenges Faced by Persons with Disabilities in Basco,

Batanes. JPAIR Multidisciplinary Research / William Jo Se M. Billote та ін. // JPAIR Multidisciplinary Research. – 2022. – №48(1). С. 1–20.

4. Guidry-Grimes L. Disability rights as a necessary framework for crisis standards of care and the future of Health Care. [Електронний ресурс] / Laura Guidry-Grimes та ін. // Hastings Center Report. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/hast.1128>.

5. Singh S. Disability ethics in the Coronavirus Crisis. [Електронний ресурс] / Satendra Singh // Journal of Family Medicine and Primary Care. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://doi.org/10.4103/jfmprc.jfmprc_588_20.

6. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. Ukrinform. Режим доступу до ресурсу:

https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763345-v-ukraini-nalicutsa-3-miljon-i-ludej-z-invalidnistu-zolnovic.html?fbclid=IwAR3Nh1JryufjLsbkFyKgmXUwntLh aDW1_8yZk4Lb7DNxs4yfaJsUZkfGIQI (дата звернення: 19.09.2023).

7. Лавренюк С., Одусанво В. Чинники працевлаштування людей з інвалідністю в Україні. [Електронний ресурс] / Софія Лавренюк, Вікторія Одусанво // Всеукраїнська наукова конференція молодих учених «Соціологічні дискурси». – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.dnu.dp.ua/docs/facults/fsocgum/sociologia/Soc_Diskursy_V%20Vs eukr_%20konf_2021.pdf#page=59

Федоренко Ольга¹

Email: oo.fedorenko@knu.ua

Феномен затяжного/тривалого внутрішнього переміщення

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Існує термін «зтяжне переміщення» або «тривале переміщення», який зазвичай описує ситуацію, коли переміщені люди або групи перебувають у складних умовах, не мають можливості або ресурсів для покращення своєї ситуації протягом тривалого періоду часу, що призводить до поступового погіршення їхнього становища та відчуття вразливості та відчуження від соціальних можливостей, й ускладнює пошук тривалого рішення. УВКБ ООН визначає серйозну зтяжну ситуацію з біженцями як ситуацію, коли понад 25 000 біженців перебувають у вигнанні більше п'яти років. Наприкінці 2020 року близько 15,7 мільйонів біженців або 76% світового населення перебували в ситуації тривалого переміщення, більшість з яких існували 10 років або довше. Однак, ця статистика не включає в себе ситуації з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), велика кількість яких також перебувають у стані зтяжного переміщення [Kraler, 2021: с. 49].

Кожного року за даними УВКБ ООН кількість внутрішньо переміщених осіб у світі зростає. Багато ВПО перебуває в зтяжних ситуаціях упродовж років або, навіть, десятиліть. Ця кількість продовжує зростати з року в рік з багатьох причин, головним чином через сучасну динаміку конфліктів, слабкі механізми вирішення конфліктів і зростання кількості людей, які зазнають

¹ Кандидат соціологічних наук, асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

небезпеки стихійного лиха та катастроф. У світі надзвичайно велика кількість людей потрапляє у стан ВПО з різних причин. Деякі з них знаходяться в цьому стані протягом тривалого часу через недостатність можливостей для поліпшення свого життя. Вони залежать від гуманітарної допомоги та підтримки, не маючи можливості або засобів для вирішення своїх проблем. У той же час існують інші люди, які, можливо, ніколи не мали можливості отримати підтримку та залишаються на периферії суспільства. Їхня ситуація залишається стійкою, оскільки вони не можуть змінити своє положення або рухатися вперед у пошуках тривалих рішень [Breaking the Impasse, 2017: с. 10]. Внутрішнє переміщення часто стає тривалим через відсутність узгодженого підходу до того, коли вважати особу внутрішньо переміщеною та коли припиняти цей статус. Для деяких людей це визначається лише відновленням умов для безпечного повернення та повним скасуванням переміщення. Проте часто безпечне повернення стає неможливим, що може призвести до того, що внутрішнє переміщення ніколи не завершиться і, складне становище передається наступним поколінням. З іншого боку, внутрішнє переміщення може раптово припинитися навіть через кілька місяців після фактичного переміщення. Інколи це залежить від того, наскільки уряд готовий надавати гуманітарну допомогу. Уряди можуть оголосити про завершення внутрішнього переміщення, щоб відновити звичайний порядок у країні, навіть якщо фактичні умови ще не створюють можливості для повернення [Проценко, 2018: с. 50].

Існує чотири точки зору щодо розгляду затяжної внутрішньої міграції. Деякі розглядають такий характер переміщення як тривалість, припускаючи, що воно стає затяжним через два, три або п'ять років. Інші точки зору, зосереджуються на місці, де ВПО знаходять тимчасовий притулок і припускається, що переміщення стає затяжним, коли люди «не можуть повернутися до своїх колишніх будинків і чекають переселення» протягом тривалого періоду часу. Наступний підхід акцентує увагу на необхідності продовження гуманітарних дій після припинення діяльності міжнародних гуманітарних організацій з переміщеними особами як критерій для виявлення внутрішнього переміщення. Насамкінець деякі експерти зосереджуються більше на вразливості, маргіналізації та психосоціальних наслідках переміщення, підкреслюючи відсутність самозабезпечення та самодостатності як типових елементів тривалих ситуацій переміщення [Breaking the Impasse, 2017]. Дослідники А. Кралер, Б. Ецольд та Н. Ферейра переосмислили затяжне/тривале внутрішнє переміщення як «особливу соціальну констеляцію, за якої можливості переміщених осіб відновити своє життя після переміщення та доступні для цього можливості сильно обмежені протягом тривалих періодів часу через: стійкі сили переміщення, які перешкоджають поверненню; маргіналізацію сили, які перешкоджають реальній місцевій інтеграції, та знерухомлюючі сили, які блокують мобільність переміщених осіб та шанси шукати майбутнє деінде». [Transnational Figurations of Displacement, 2019: с. 20]. Отже, фокусування на якомусь одному аспекті (чи то тривалість, тимчасовість, потреба в гуманітарних діях чи вразливість й маргінальність ВПО) не дасть повної

картини поняття тривалого внутрішнього переміщення. Замість цього повинно бути гнучке розуміння тривалого внутрішнього переміщення, що буде містити у собі всі аспекти. До такого переміщення також слід відносити не лише ситуації, коли ВПО не можуть повернутися до місця свого походження чи інтегруватися в іншу частину регіону, а й ситуацій повторного короткочасного переміщення, якщо кумулятивний вплив такого переміщення призводить до збільшення рівня вразливості та зубожіння. Це поняття також повинно бути застосовне до вторинних переміщень, тобто ситуацій, коли ВПО стикаються з насильством і загрозами в місці, де вони знайшли притулок, що змушує їх тікати далі [Breaking the Impasse, 2017: с. 20].

За даними Управління з координації гуманітарних питань основними причинами затяжних внутрішніх переміщень є: тривалий конфлікт; відсутність політичної волі та дефіцит ефективних управлінських рішень на рівні країни для вирішення проблеми такого переміщення; обмежене залучення міжнародних акторів до виходу за межі надання гуманітарної допомоги; відсутність спеціальних фінансових ресурсів, спрямованих на вирішення проблеми тривалого переміщення або запобігання тому, щоб нове переміщення стало тривалим [Breaking the Impasse, 2017].

Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, чиє переміщення можна вважати тривалим/затяжним актуалізує дослідження негативних наслідків. В першу чергу, страждають самі переселенці. Затяжні ситуації переміщення часто призводять до низки гуманітарних, політичних проблем та проблем безпеки для ВПО. Тривале переміщення також розглядається як проблема розвитку, а також як виклик миру та безпеці у суспільстві. Впливає внутрішнє переселення й на приймаючі громади і місцеву владу. Райони з великою кількістю ВПО стискаються з додатковим навантаженням на місцеві соціальні послуги, підвищенням конкуренції під час працевлаштування, підвищенням орендної плати тощо [Breaking the Impasse, 2017].

Задля зменшення впливу затяжного переміщення Управління з координації гуманітарних питань дає низку рекомендацій [Breaking the Impasse, 2017]: 1) Зосередження на громадах, що постраждали від переміщень, визначивши та вирішивши конкретні потреби переміщення ВПО, та визначення пріоритетних інвестицій; 2) Забезпечення інформації, надання консультацій та участі громад, які постраждали від переміщення, включаючи жінок, молодь, людей похилого віку та людей з обмеженими можливостями, у всіх питаннях, що їх стосуються; 3) Організація заходів для поступового зменшення вразливості, збіднення та маргіналізації ВПО ще до того, як конфлікт закінчиться або наслідки стихійного лиха втихнуть, і розгляд постійної або хоча б тимчасової локальної інтеграції чи врегулювання в іншій частині країни; 4) Інвестиції в розбудову потенціалу місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kraler A. Understanding the dynamics of protracted displacement / A. Kraler, B. Etzold, N. Ferreira // *Forced Migration Review*. – 2021. – №68. – P. 49–5
2. Kaelin W. Breaking the Impasse - Reducing Protracted Internal Displacement as a Collective Outcome [Електронний ресурс] / W. Kaelin, H. E. Chapuisat. – UNOCHA, 2017. 160

р. – Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/33814331/Breaking_the_Impasse_Reducing_Protracted_Internal_Displacement_as_a_Collective_Outcome

3. Проценко О. О. «Внутрішньо переміщені особи» як категорія теоретизування та соціальної практики / Ольга Олександрівна Проценко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. №4. – С. 47–55.

4. Transnational Figurations of Displacement - Conceptualising protracted displacement and translocal connectivity through a process-oriented perspective (TRAFIG working paper 1) / Benjamin Etzold, Milena Belloni, R. King, M. Belloni та ін.]. – Bonn: BICC, 2019. – 42 p.

Гречихіна Соф'я¹

Email: S.Hrechikhina.FMTP.054.20@knute.edu.ua

Обмеженість вільного часу у жінок як прояв гендерної нерівності

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

В умовах сьогодення неможливо оминати тему розподілу вільного й робочого часу. Оскільки Україна прагне вступити в ЄС, важливим для нашого суспільства є наближення до гендерної рівності. Адже у патріархальному світі жінки стикаються з проявами дискримінації в різних сферах життя, в тому числі це стосується і бюджету часу.

Робочим часом вважають той, який відведено на власне робочий процес, а також на шлях до роботи, з роботи додому та очікування транспорту. До позаробочого часу відноситься ведення домашнього господарства, догляд за дітьми й їх виховання, задоволення фізіологічних потреб і вільний час.

Ведення домашнього господарства включає в себе прибирання, приготування їжі, прання, прасування, шиття, покупку продуктів і непродовольчих товарів, ремонт побутових приладів і меблів [Нохріна, 2019: ст. 176]. Більшість із перелічених справ потребують часу регулярно – кожен день, раз на кілька днів, раз на тиждень. Також багато сил та часу займає догляд за дитиною, який вважається природнім і обов'язковим саме для матері. В сім'ї або ж домогосподарстві має місце поділ хатніх обов'язків, які фактично є неоплачуваною роботою. До початку досліджень цієї теми такі обов'язки вважались справою жінки, яка сидить вдома в той час як чоловік економічно забезпечує сім'ю. Під час другої хвилі фемінізму почалося переосмислення такого поділу, а ведення домашнього господарства постає як безкоштовна робота, виконувана жінкою, оскільки зросла кількість жінок на ринку праці і змінилася структура їхнього добового бюджету часу.

Аналізи, що включають різні сімейні статуси та структуру домогосподарства (наприклад, Baxter, Hewitt, & Western, 2005; Gershuny&Sullivan, 2014; South&Spitze, 1994), показують, що гендерна диференціація щодо ведення домашнього господарства поширюється на всі такі статуси та структури: 1) заміжні жінки виконують більше домашньої роботи, ніж жінки в усіх інших

¹ Студентка 4 курсу факультету міжнародної торгівлі та права Державного торговельно-економічного університету

домогосподарствах, тоді як одружені чоловіки виконують менше; 2) батьки-одинаки виконують більше неоплачуваної домашньої роботи, ніж бездітні одинаки; 3) матері-одиначки виконують більше неоплачуваної домашньої роботи та догляду, ніж батьки-одинаки; 4) дівчата-підлітки виконують більше домашньої роботи, ніж хлопчики-підлітки [Sullivan, 2018: ст. 378].

Досить показовим є те, що сьогодні ці справи можна не виконувати власноруч: приготування їжі можна замінити замовленням із закладу, прибирання – замовленням послуг клінінгової компанії, а частину догляду за дитиною і її виховання можна делегувати няні. Це дає можливість зберегти власні сили і час, але такі послуги треба оплачувати. Для сучасності характерним є те, що в сім'ї працює і чоловік, і жінка, тобто в обох частину добового бюджету часу займає робота. При цьому нерівномірний розподіл хатніх обов'язків означає, що жінка або менше часу може працювати на основній роботі, або матиме менше вільного часу. Також, оскільки зазначено, що гендерні відмінності існують і в підлітковому віці, можна говорити про різне виховання дітей в залежності від гендеру: дівчат з малечку привчають до виконання хатніх справ, а для хлопчиків це вважають менш пріоритетним заняттям, що позначається і на їхній поведінці у дорослому житті.

Витрати на задоволення фізіологічних потреб передбачають час на сон, прийом їжі, догляд за собою тощо.

Догляд за собою в уявленні суспільства має різну норму для жінок і чоловіків і це також значною мірою впливає на бюджет часу. Він, очевидно, включає в себе базову гігієну, але з розвитком суспільства з'явилися також практики для покращення зовнішності, що полягають у догляді за шкірою, нанесенні косметики, голінні тіла, стрижці тощо. Цікаво, що до такої простої речі, як миття рук, жінки ставляться уважніше за чоловіків, тобто, миють руки частіше, а отже витрачають більше часу на гігієну [Eriksson, 2022]. Що ж стосується косметичних процедур, тут витрати часу в залежності від гендеру також варіюються.

Жінки з більш традиційними поглядами на гендерні ролі (тобто ті, хто скоріше погоджувався з твердженнями на кшталт «Найважливіша роль жінки – доглядати за домом і готувати їжу») витрачали більше часу на процедури для покращення зовнішнього вигляду. І чоловіки, і жінки з найбільш традиційними поглядами на гендерні ролі витрачали більше часу на те, щоб виглядати добре – у середньому на кілька годин більше на тиждень, ніж ті, хто має найменш традиційні погляди [Engeln, 2023].

З огляду на такі критерії, як нанесення макіяжу, гігієна тіла, використання косметики, заняття спортом, догляд за волоссям, стиль одягу, дотримання певної дієти та інше (що учасники могли б описати, які інші дії вони виконують), тоді як жінки витрачають у середньому 238 хвилин на день (приблизно 4 години), щоб підвищити свою привабливість, чоловіки витрачають у середньому 215 хвилин на день (приблизно 3,6 години на день) [Marta Kowal, 2022: ст. 463].

Варто зауважити, що в зазначеному дослідженні вказано загальну статистику, тому для визначення ситуації в Україні варто проводити окреме дослідження. Окрім того, мова йде про дії, що людина виконує особисто в

повсякденному житті. Для більш детального дослідження різниці у витратах часу на покращення зовнішності залежно від гендеру необхідно виділяти також не повсякденні, але регулярні процедури, такі як манікюр, педикюр, епіляція, депіляція, похід до косметолога, стрижка і фарбування волосся, нарощування вій, фарбування брів тощо.

Більшість косметичних процедур має попит саме серед жінок і потребує як грошей, так і часу. Важливо, що такі процедури задовольняють не фізіологічні потреби, а уявні, сконструйовані суспільством в процесі розвитку. Як і у випадку з веденням домашнього господарства, ми стикаємось із системним виховуванням у жінках стереотипів щодо того, якими вони мають бути і яку роль мають виконувати в суспільстві. Саме утворені стереотипи зовнішності диктують, які процедури необхідно виконувати, щоб отримувати схвалення серед оточуючих, або принаймні не отримати засудження (яскравим прикладом є видалення волосся на тілі).

Вільний час призначений не тільки для відпочинку, а й для саморозвитку, який в перспективі дає можливість людині підвищувати свій заробіток, підвищуючи кваліфікацію, здобуваючи нові знання й навички та просуваючись у кар'єрі. В умовах сучасності жінки вже працюють на рівні з чоловіками, але все ще виконують більшу частину хатньої роботи через стереотип про те, що це їхній природній обов'язок. Також вони регулярно витрачають частину вільного часу на прийнятний в суспільстві зовнішній вигляд. В результаті жінки мають менше вільного часу, ніж чоловіки, на рекреацію і додаткову освіту, внаслідок чого мають також менше можливостей для професійного розвитку і ризикують своїм ментальним здоров'ям через нестачу відпочинку. Головною причиною цього є існуючі гендерні стереотипи, які спонукають жінок до певної поведінки. Висвітлення цих проявів нерівності в засобах масової комунікації необхідне для масового переосмислення гендерних ролей і боротьби з дискримінацією жінок у соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нохріна Л. А. Аналіз соціально-економічного феномену вільного часу [Електронний ресурс] / Л. А. Нохріна // Місто. Культура. Цивілізація: міжнародний контекст : Матеріали міжнар. науково-теорет. інтернет-конф., Харків, квітень 2019 – Харків, 2019. – С. 174–185. – Режим доступу: http://eprints.kname.edu.ua/59301/1/Финал_ГКЦ_3.pdf.
2. Sullivan O. The gendered division of household labor [Електронний ресурс] / Oriel Sullivan // Handbook of the sociology of gender. – Cham, 2018. – P. 377–392. – Режим доступу: https://doi.org/10.1007/978-3-319-76333-0_27.
3. Eriksson K. Global sex differences in hygiene norms and their relation to sex equality [Електронний ресурс] / Kimmo Eriksson, Thomas E. Dickins, Pontus Strimling // PLOS Global Public Health. – 2022. – Vol. 2, no. 6. – P. e0000591. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000591>.
4. Engeln R. 93-Country survey reveals who spends the most time on beauty [Електронний ресурс] / Renee Engeln // Psychology Today. – Режим доступу: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/beauty-sick/202303/93-country-survey-reveals-who-spends-the-most-time-on-beauty>.
5. Predictors of enhancing human physical attractiveness: data from 93 countries [Електронний ресурс] / Marta Kowal [et al.] // Evolution and human behavior. – 2022. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2022.08.003>.

СЕКЦІЯ 3: КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нехаєнко Оксана^I, Литовченко Артем^{II}
Email: *o.v.nekhaenko@karazin.ua*

Концепт «винайденої традиції» Хобсбаума-Рейнджера в соціологічному аналізі освіти

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Ерік Гобсбаум (1917 – 2012 рр.) був визнаним британським істориком-марксистом і зробив значний внесок у розвиток галузі історичної макросоціології, зокрема в розвиток історії та аналізу суспільних та історичних процесів. Із соціологічної точки зору роботи Гобсбаума представляють інтерес перш за все тому, що автор багато уваги в своїх працях приділяв трансформації культури та розгляду її взаємозв'язку із суспільством [Hobsbawm, 2013].

В останній своїй роботі, яка є дещо фрагментарною та не містить прикінцевих висновків, Гобсбаум, тим не менш, вдумливо і ґрунтовно оповідає про цікаві для нього культурні явища і події, сперечається з іншими дослідниками, коментує соціальні зрушення з висоти власного досвіду. І оскільки всі тексти написані вже в новій історичній реальності, після завершення «короткого» ХХ століття, дослідник ділиться деякими обережними судженнями. Питання «що залишилося, що збереглося в пам'яті і що досі використовується зі спадщини класичної культури?» можна вважати центральним як для автора, так і для сучасної культури загалом [Hobsbawm, 2013].

Процеси формування та прищеплення цінностей розглядаються у роботі Еріка Гобсбаума та Теренса Рейнджера «Винайдення традиції» [Hobsbawm & Ranger, 1992]. Основна ідея роботи та концепції, що в ній викладається, полягає у наступному: багато традицій, які вважаються такими, що існують давно чи претендують на давність та усталеність, насправді часто мають нещодавнє походження і нерідко є «винайденими».

Згідно з визначенням Гобсбаума, «винайдена традиція — це сукупність суспільних практик ритуального чи символічного характеру, які зазвичай регулюються за допомогою явно чи неявно визнаних правил; метою її є використання певних цінностей та норм поведінки, а засобом досягнення мети - повторення» [Hobsbawm & Ranger, 1992]. Останнє автоматично

^I Старший викладач кафедри політичної соціології соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

^{II} Кандидат соціологічних наук, доцент кафедри політичної соціології соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

передбачає наступність за часом. Скрізь, де це можливо, такі практики проявлять свій зв'язок із відповідним історичним періодом; і чим більш обґрунтованою є наявність історичного контексту, тим більш звичною буде здаватися традиція

Автори чітко поділяють поняття «традиція» та «звичай». Відмінною рисою «традицій», у тому числі і винайдених, є їхня незмінність. Минуле, до якого вони посилаються, закріплює у людей фіксовані практики, включаючи практику повторення. «Звичай» не може бути чимось незмінним, бо навіть у традиційних суспільствах не може бути незмінним життя. Наочно автори ілюструють різницю наступним прикладом: «У суді «звичай» — це те, що суддя роблять, тоді як «традиція» — це перуки, мантії та інше формальне приладдя та ритмізовані дії, що супроводжують дію. Занепад "звичаю" неминуче змінює і "традицію" з якою він, як правило, тісно пов'язаний» [Hobsbawm & Ranger, 1992].

Із метою розкриття самого терміну «винайдені традиції» автори оперують прикладами культурних явищ із Біблії, міфів Шотландії, традицій колоніальної Африки та традицій світових релігій.

Винайдені традиції мають на меті зміцнення національної ідентичності та забезпечення стабільності всередині суспільства. Вони є необхідними для формування національної свідомості та суспільного зв'язку. Теорія Гобсбаума проковує критичну оцінку та значні сумніви щодо багатьох традицій, які ми приймаємо як природні та незмінні. Вивчення винайдених традицій може допомогти краще зрозуміти політичні, соціальні та культурні процеси в суспільстві. Сам термін «винайдена традиція» використовується авторами у широкому, але досить точному значенні. «Ним охоплюються як «традиції» справді винайдені, сконструйовані і формально інституціоналізовані, так і ті, появу яких простежити важче, але які, тим не менш, швидко затверджувалися протягом короткого періоду, що піддається датуванню, часу, мабуть, обмежені лише кількома роками. Різдвяне радіозвернення короля або королеви, введене до практики в 1932 році, є прикладом традицій першого роду; поява та розвиток ритуалу, пов'язаного з фіналом кубкових ігор у Британському футбольному союзі, є прикладом другого. Очевидно, що не всі такі традиції перетворюються на постійні; але нас насамперед цікавлять не їхні шанси на виживання, а їхнє виникнення та становлення» [Hobsbawm & Ranger, 1992].

Гобсбаум наголошує, що винайдені традиції мають на меті зміцнення національної ідентичності та забезпечення стабільності всередині суспільства. Вони є необхідними для формування національної свідомості та суспільного зв'язку.

Якщо перенести цю концепцію до аналізу трансформації освіти, то можна виділити декілька можливих напрямків, за якими її можна застосувати.

1. Інституційні зміни в освіті: перегляд навчальних планів (в тому числі й прихованого), програм та курсів, у зв'язку з потребою пере(форматування) певних ідеологічних засад та ідейних принципів. В цьому ключі навіть можуть відбуватися зміни в педагогічних практиках та методологіях, що враховують «нові віяння» до навчання. Наприклад,

застосування гендерно-нейтрального навчання чи інших інноваційних методик. Виникнення нових навчальних предметів або курсів, спрямованих на вивчення актуальних проблем сучасного світу, також може служити прикладом «винайденої традиції». Наприклад, тижні еко-свідомості, курси з екології тощо.

2. «Організаційний» рівень. Студентське життя також може розглядатися як приклад «винайденої традиції» в розумінні Е. Хобсбаума та Т. Рейнджера. Така традиція може виникнути та як результат спроби студентів адаптувати своє оточення, впроваджуючи нові елементи або змінюючи існуючі практики. Ось декілька прикладів, як студентське життя може бути розглянуте як «винайдена традиція». Наприклад, студентські організації, клуби і гуртки можуть створювати власні ритуали, події, та символіку, наділяючи їх специфічними сенсами, що в свою чергу формують унікальний характер взаємодії студентської спільноти.

Можна припустити й більш широке та одночасно ґрунтовне застосування концепту «винайденої традиції» до соціологічного аналізу студентського життя, якщо звернути увагу на ті заходи, що мають очевидно зовнішнє, формальне походження, але просуваються через ті ж студентські (насправді також створені ззовні) організації самоврядування, студактиви тощо. Можемо згадати засоби з'ясування студентських думок та оцінок щодо викладацької роботи на кшталт післясесійних чи «мовних» моніторинрів. Так, вони здійснюються через офіційні постанови, на законодавчих засадах, але саме у студентському середовищі вони просуваються саме як значущі студентські традиції. І у цьому полягає цікава соціологічна проблема, оскільки ми можемо спостерігати, як феномен «винайденої традиції» функціонує в якості модифікатора структурно-ієрархічного впливу (що є нічим іншим, як втіленням соціальних владних відносин) на «природний поштовх» соціально-групового рівня. Вважаємо, що це достатньо яскрава ілюстрація соціологічної перспективності концепту «винайденої традиції» в аналізі соціальних процесів у сфері освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hobsbawm E. (2013) *Fractured Times: Culture and Society in the Twentieth Century*. New York Press. New. York
2. Hobsbawm E., Ranger T. (1992) *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, ISBN 0521437733.

Присяжнюк Олександр¹
Email: *oprusyazhnyuk11@gmail.com*

Поняття образу, бренду та репутації територій: спільні та відмінні характеристики

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

У сучасному світі складно переоцінити роль понять «образ», «бренд» та «репутація» в успішному розвитку різноманітних об'єктів - від корпорацій та міст, до регіонів та держав. Кожен з цих елементів грає свою важливу роль у сприйнятті та оцінці з боку громадськості, клієнтів та інших зацікавлених сторін. Проте, частий вжиток терміну «образ» також вводить у дискурс поняття «бренд» і «репутація» з аналогічним розумінням, що породжує потребу у чіткому визначенні та розрізненні цих понять. Розглянемо спільні та відмінні характеристики образу, бренду та репутації територій, щоб краще розуміти їхні взаємозв'язки та вплив на розвиток і конкурентоспроможність.

Перш за все, варто зазначити, що поняття, які ми будемо розглядати, є міждисциплінарними та різняться за своїм змістом залежно від науки, в рамках якої вони досліджуються. Ми будемо розглядати визначення даних понять з точки зору соціології та маркетингу у контексті їх застосування щодо території як предметної області дослідження.

Першочерговим елементом, який викликає у індивіда уявлення про певну територію, є її образ. Це поняття є ключовим у маркетингу та визначається як утворена різними інституціями уява суб'єкта про конкретний об'єкт уяви. Цей образ може суттєво впливати на емоційний і психологічний стан будь-кого, хто взаємодіє з ним.

Образ території визначається сукупністю уявлень, вражень та асоціацій, які виникають в учасників взаємодії з конкретною територією. Образ формується на основі візуальних, соціокультурних та історичних компонентів. Професор П.Котлер описує образ міста або території як спрощене узагальнення великої кількості асоціацій та фрагментів інформації, які пов'язані з цим місцем [Влащенко, 2016: с. 70]. За його твердженням, образ території є результатом роботи мозку, який намагається обробити та відфільтрувати важливу інформацію. Вчений В.Кузняр вказує, що образ міста відображає як його реальні, так і ірреальні елементи. Серед реальних факторів можна виділити фізичні характеристики міста, такі як: розмір, розташування, просторова структура, стан інфраструктури тощо. З-поміж ірреальних компонентів дослідник визначає емоційне сприйняття та рівень симпатії людей до конкретного місця, які зазвичай формуються під впливом стереотипів. Окрім цього, багато дослідників застосовують поняття образ як визначення терміну імідж, який формується або безпосередньо самими людьми, або опосередковано, тобто через засоби масової інформації тощо.

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Імідж території, у свою чергу, може бути створений шляхом послідовного структурування позитивних образів цієї території.

Бренд, як цілісний комплекс ознак об'єкта чи товару, формує у споживача емоційну уяву та сукупність асоціацій, які виникають з візуальних, вербальних та ментальних характеристик, і використовуються для підтримки цінностей «місця прив'язки». За визначенням Ф.Котлера, бренд - це назва, термін, знак, символ або їх поєднання, які ідентифікують товари та послуги та допомагають відрізнити їх від конкурентів [Kotler, 2013]. Ідентифікація як одна з ефективних функціональних характеристик бренда впливає на уявлення про сприйняття образу території та передає особливості бренда як маркетингової технології. Серед комунікативних функцій бренда особливо важливе протиставлення «себе іншим», на основі чого формується унікальність. Бренд території виходить за рамки звичайного уявлення про бренд. Він включає в себе не лише візуальні елементи, а й цінності, ідеї та унікальні риси, які характеризують територію та виділяють її на тлі інших. Бренд території прагне створити унікальну ідентичність, яка привертає увагу та робить територію конкурентоспроможною [Kitchen, Foroudi, 2016: с. 5].

При визначенні поняття бренд території варто згадати також Ахмета Байрактара і Джана Услая, які досліджують як різні аспекти (такі як історія, культура, природні ресурси та економічний стан) спільно формують образ конкретного місця. Вони розглядають стратегії створення брендів для різних локацій і підкреслюють як ці стратегії можуть впливати на репутацію та сприйняття цих місць на різних рівнях – у власній країні та за її межами. Автори ставлять під сумнів загальноприйнятту думку, що брендування застосовується лише до товарів та компаній, наголошуючи на тому, що території також можуть бути успішно брендovanі для того, щоб вони привертали увагу туристів, інвесторів та інших цільових аудиторій [Bayraktar, Uslay, 2016].

Репутація – це суспільна думка про особу, групу осіб або організацію, яка склалася внаслідок їхньої поведінки, діяльності або певних стереотипів. Репутація формується на основі оцінок, думок, поглядів і обговорень людей, і вона може впливати на взаємовідносини між індивідами, групами або організаціями. Це суспільне уявлення, яке може бути як позитивним, так і негативним. Соціологи відзначають, що репутація має значний вплив на соціальну взаємодію. У соціології репутація є складним соціальним конструктом, що включає в себе впливові аспекти суспільної думки та сприйняття. Репутація визначає, як індивід чи організація сприймається громадськістю, і може впливати на можливості отримання підтримки, здобуття роботи, участь у проектах та багато іншого. Важливо враховувати, що репутація формується не лише особистими досягненнями, а й взаємодією з оточуючими та соціокультурним контекстом.

Репутація території визначається загальним визнанням та оцінкою її діяльності, в тому числі економічної, політичної та культурної аудиторій [Bell, 2016: с. 249]. Репутація може бути сформована як на місцевому рівні, так і на міжнародному. Вона визначає наскільки територія сприймається як надійний партнер, якість життя в ній та рівень розвитку. Репутацію територій можна

визначити як сукупність образів конкретного місця протягом часу. Вона відрізняється від іміджу тим, що зосереджена на довгострокових враженнях, які формуються навколо численних образів та дій.

Спільні риси понять образу, бренду та репутації території:

Всі три поняття - образ, бренд та репутація - мають спільний фундамент у формуванні позитивного сприйняття території. Вони взаємодіють та впливають одне на одне, створюючи комплексний образ та стійку ідентичність. Основні аспекти спільних характеристик включають – комунікативну складову, сталість та обов'язкову взаємодію з громадськістю.

Усі три поняття вимагають ефективної комунікації для передачі цінностей, ідей та унікальних рис території. Тобто в основі формування образу, бренду та репутації лежить спрямована політика поширення (пропагування) уявлень про територію.

Вплив на формування суспільного ставлення до території має бути спланованим та сталим. Випадкові чинники, що можуть вплинути на уявлення про територію, мають нівелюватися сталою інформаційною політикою. Адже стабільний та послідовний образ, бренд та репутація є ключовими аспектами для досягнення успіху.

Також позитивне сприйняття території залежить від тісної взаємодії з різними групами: мешканцями, бізнесом, туристами та іншими зацікавленими сторонами.

Відмінності понять образу, бренду та репутації території:

Незважаючи на спільні риси, кожен елемент має свої унікальні особливості:

3. Образ складається з вражень та асоціацій, що виникають безпосередньо в результаті взаємодії з територією. Образ може бути заснованим на короткотривалому уявленні щодо певної території, який може сформуватися в індивіда у рамках лише однієї взаємодії з об'єктом.

4. Бренд, у свою чергу, включає в себе стратегічне планування та побудову ідентичності, яка виділяє територію з поміж інших.

5. Репутація ж заснована на конкретних діях/досягненнях (як позитивних, так і негативних) за певний проміжок часу та діяльності території, яка впливає на загальне сприйняття.

Образ, бренд та репутація територій є важливими чинниками, що визначають їхню успішність та впливають на розвиток на різних рівнях. Розуміння спільних та відмінних характеристик цих понять дозволяє більш повно досягнути формування суспільних уявлень про територію та планувати вплив на її подальше сприйняття і позиціонування. Грамотно побудована комунікаційна стратегія території дозволяє підкреслити власні сильні сторони та привабити потенційних інвесторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Влащенко Н. М. Туристсько-рекреаційний кластер як інноваційна форма розвитку території / Н. М. Влащенко // Економічний простір : збірн. наук.праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА. – 2016. – № 108.

2. Ahmet Bayraktar. Global Place Branding Campaigns across Cities, Regions, and Nations / Ahmet Bayraktar, Can Uslay., 2016. – 368 с. – (Scopus). – (10.4018/978-1-5225-0576-1).

3. Bell, F. Looking beyond place branding: The emergence of place reputation. *J. Place Manag. Dev.* 2016, 9, 247–254. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JPMD-08-2016>.

4. Kotler P. *Marketing for Hospitality and Tourism* / Philip Kotler., 2014. – 658 с. – (Person).

5. Pantea F. A Framework of Place Branding, Place Image, and Place Reputation: Antecedents and Moderators [Електронний ресурс] / F. Pantea, G. Suraksha, Philip J. Kitchen // *Qualitative Market Research An International Journal*. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/296124719_A_Framework_of_Place_Branding_Place_Image_and_Place_Reputation_Antecedents_and_Moderators.

Ганна Самчук¹

Email: hanna.samchuk@knu.ua

Соціологічна інтерпретація терміну «геноцид»

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Термін «геноцид» знов актуалізовано завдяки широкому використанню в ЗМІ, медіа, обговореннях міжнародних організацій, тощо. Він набув свого поширення зокрема і через збройну агресію російської федерації проти українців. Але часто його вживання відбувається невірно, без розуміння суті, або навіть вдаючись до цілеспрямованих маніпуляцій. Саме тому науковцям різних напрямків, потрібно вивчати його для більш глибоко розуміння і подальшого запобігання цьому явищу.

На сьогодні найбільш точне визначення терміну «геноцид» існує в юридичній площині та визначається дією Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Трактуються так: «будь-які з наступних дій, здійснюваних з наміром повністю або частково знищити національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку:

- (а) вбивство членів цієї групи;
- (б) нанесення тяжких тілесних або психічних ушкоджень членам такої групи;
- (с) навмисне створення членам групи життєвих умов, які розраховані на повне або часткове знищення групи;
- (д) дії, розраховані на унеможливлення народження дітей в середовищі групи;
- (е) насильницька передача дітей цієї групи іншій групі» [Конвенція, 1948].

Важливим для нас є соціологічна інтерпретація терміну «геноцид», що значно розширить розуміння цього феномену та зможе використовуватися в подальшій оцінці злочинів росії проти українців та сформуванню об'єктивного уявлення про події сьогодення, а також оцінювання та інтерпретація соціальних явищ за допомогою соціологічних методів та концепцій. Тому в

¹ Аспірантка факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

полі досліджень соціологів лежать різні соціальні аспекти геноциду: зміни в соціальній структурі, соціальні функції геноциду, мотиви його виконавців, наслідки для суспільства, реакції суспільства після, тощо.

Напрямок соціології геноциду є таким, що розвивається та тільки набуває свого поширення. В західній науці останні роки виходить значна кількість робіт, які досліджують причини, наслідки геноциду, способи його перебігу, методи запобігання, тощо.

Загалом, для української соціології питання геноциду не є таким масово розробленим, як в західній соціології. Американські, європейські соціологи доволі активно вивчають питання геноциду, зокрема на прикладах Голокосту. Описуючи стан української соціології А.Козицький зазначає: «Байдужість українських соціологів до вивчення Голодомору-геноциду є вражаючою аномалією наукового пейзажу сучасної України» [Козицький, 2021: с. 150].

Кристофер Пауелл в своїй роботі *Barbaric Civilization* вказує на те, що потрібно визначити саме соціологічну інтерпретацію терміну геноцид, яка може відрізнитись від юридичного визначення. Це пов'язано із тим, що «Соціологія, як і інші наукові дослідження, переймається не стільки індивідуальною виною чи невинністю, скільки розумінням і поясненням того, що відбувається у світі і чому це відбувається» [Powell, 2011: pp.59].

Оцінюючи різні визначення геноциду, Кристофер Пауелл звертає увагу на те, що важливим є те, що держава агресор сама визначає ознаки, за якими жертва належить або не належить до своєї групи. Держава агресор будує образ своєї потенційної групи-жертви, обираючи ознаки за якими буде відносити туди населення. Тут потрібно звернути увагу на те, що нація, це соціальний конструкт, основою якого є *самоідентифікація* особистості. Так само і з релігійною групою. Немає об'єктивних ознак, за якими людину можна віднести до певної соціальної групи, крім її суб'єктивної оцінки. В процесі здійснення геноциду саме держава агресор забирає на себе роль цього ідентифікатора.

Формуючи соціологічний погляд на визначення геноциду Кристофер Пауелл також звертає увагу на те, що знищенням не обов'язково (а точніше майже неможливо) є *фізичне* знищення групи. Натомість під знищенням можна розуміти і розмиття кордонів ідентичності, для того щоб ця соціальна група перестала існувати в свідомості [Powell, 2011: p.84].

В своїй роботі «Соціологія та історія Геноциду» Френк Чалк та Курт Йоханссон надають таке визначення геноциду: «Геноцид - це форма одностороннього масового вбивства, в якому держава або інша влада має намір знищити групу, оскільки ця група і членство в ній визначаються злочинним» [Chalk, Jonassohn, 1990: p.23].

В цьому визначенні потрібно звернути увагу на два важливих аспекта. По-перше, це те, що мова йде про односторонню агресію держави проти конкретної групи. А значить, що тут можна говорити про дослідження намірів та мотивів цього знищення. Ці наміри та мотиви можна відстежувати, зокрема в пропаганді, настроях населення країни-агресора до здійснення геноциду. Одноосібність не передбачає за собою відсутність спротиву з боку жертви, натомість означає наявність наміру держави агресора знищити певну групу,

незалежно від мотивів. Саме *намір* нам вказує на те, що країна є агресором в процесі здійснення геноциду. Поняття наміру дозволяє відокремити масові смерті людей від природних обставин, стихійного лиха, епідемії, тощо від масових вбивств з метою знищення конкретної групи. Також автори визначення звертають увагу на те, що при визначенні геноциду мова йде саме про жертв цілеспрямованих масових вбивств, та відокремлюють їх від цивільних та військових жертв під час ведення бойових дій. Тут же автори і виключають з жертв геноциду і людей, які загинули під час повітряних атак в країнах, які воюють, стверджуючи, що під час бомбардування у часи Другої світової війни від авіабомб гинули люди з обох сторін. Тому не можна говорити, що бомбардування Лондона відрізнялись від бомбардування

Дрездена, хоча і були здійснені арміями різних таборів у тій війни. В обох випадках це спричинило масову загибель людей, але при цьому це не вважається геноцидом. Разом із тим, вважаючи реалії сьогодення та, наприклад, дії російської федерації на території України, ця теза потребує більш детального аналізу та може бути спростована, незважаючи на те, що загиблі - цивільні люди під час ведення бойових дій.

Отже, слід зробити висновок, що соціологічна інтерпретація терміну геноцид є доволі важливим та актуальним науковим напрямком у світі загалом та в Україні зокрема. Досліджуючи геноцид з соціологічної точки зору потрібно оцінювати якими є соціальні передумови його організації та здійснення, як змінюються соціальні структури під впливом геноциду, соціальні прояви намірів, технології впровадження цього наміру в маси тощо. Існує декілька підходів до визначення геноциду в соціології, деякі з них є актуальні та більш широко пояснюють це явище. Але на сьогодні соціологічна інтерпретація терміну геноцид потребує оновлення, враховуючи реалії сьогодення, особливо досвід українців під час повномасштабного вторгнення росії. Саме завдяки соціологічній інтерпретації та уваги соціологів до вивчення цього явища можна в майбутньому передбачати і запобігати випадкам масового насилля та геноциду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948р. // [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-prevention-and-punishment-crime-genocide>
2. Козицький Андрій Дослідження Голодомору та геноцидні студії / Андрій Козицький. - Львів: Видавництво Апріорі, 2021. - 244 с.
3. Powell Christopher John – Barbaric civilization: a critical sociology of genocide / Christopher Powell - McGill-Queen's University Press 2011 - 356p.
4. Chalk, Frank Robert, 1990- The history and sociology of genocide: analyses and case studies / Frank Chalk and Kurt Jonassohn - Yale University Press - 480 pp.

Хаврюченко Наталія¹

Email: n.khavriuchenko@knu.ua

Соціальне конструювання тварин

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

У природничих науках природа ділиться на живу та неживу; жива може бути категоризована на флору та фауну, які у свою чергу поділені на царства, типи, класи [Вишневіська, 1985: с. 196]. Природничі науки не мають згоди щодо конкретних біологічних рис, що відділяють людей від інших представників царства тварин, у якому *homo sapiens* має конкретне місце — тип хордових, підтип хребетних, клас ссавці, ряд примати [DeMello, 2021: с. 23; Вишневіська, 1985]. Людину у біології розглядають як частину природи.

Проте для інших сфер, у побуті, є усталеним та звичним поділ фауни на людей та усіх інших тварин, або і повне виключення людини з цієї категорії. До того ж, пересічні люди нечасто використовують для означення тварин категорії біології. Набагато вживанішими у повсякденні є категорії домашнього улюбленця, дикої чи свійської тварини, визначення та класифікація тварин через їхнє місце, функцію, ступінь залученості у людське суспільство. Такі визначення та класифікації чітко розмежовують людину та тварину, приписують різну цінність різним категоріям тварин.

Таким чином, з біологічної точки зору, людина — лише один з рядів класу приматів (який, звичайно, має свої особливості); з іншого боку — між людьми та іншими тваринами є суттєва різниця та підкреслена межа, що полягає не лише у відмінностях будови тіла, стадії технологічного розвитку, якого досягла людина, а й у різних позиціях, зокрема у людському суспільстві, уявлення людей про те, чим є, може та має бути тварина.

На дистанцію між людьми та тваринами впливає те, яким чином соціально сконструйована тварина у певному суспільстві, культурі. Важливо зазначити, що назвати об'єкт «соціальною конструкцією» не означає те, що він нереальний, чи не існує фізично. Соціальне конструювання — це процес колективного визначення, коли індивіди створюють, зберігають і змінюють значення речей, включаючи об'єкти, події, відносини [Irvine, 2008: с. 1957]. Тобто тварини, як істоти, існують незалежно від того, яке значення надається їм у культурі, проте взаємодія людини з ними, спосіб цієї інтеракції формує наше бачення та ставлення до тварин.

Тваринам можуть приписувати різні ролі та статуси. В деяких суспільствах тварина може вважатися компаньйоном, священною істотою, тоді як в інших вона ж може розглядатися як їжа, робочий інструмент. У багатьох не Західних суспільствах природа і тварини не обов'язково є категоріями, які протиставляються людям. Багато культур бачать тварин як

¹ Студентка 1 курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

потенційних членів клану, предків, окремі нації або посередників між священним і буденними світами [Legge & Robinson, 2017].

Окрім різниці у визначенні місця тварини у різних культурах, одна і та сама істота, може мати декілька ролей та прийнятних використань у одному суспільстві. Марго ДеМелло у роботі «Animals and society» наводить ілюстративний приклад того, як змінюється ставлення до одомашненого кролика [DeMello, 2021: с. 73]. *Oryctolagus cuniculus* — вид кроликів, які зустрічаються, і в дикій природі в Європі, у будинках людей як домашні улюбленці, вирощуються для їжі, хутра та лабораторних цілей. Одомашнені кролики, не мають підвидів; незалежно від кольору чи розміру, усі кролики мають однаковий набір генів. З біологічної точки зору — це одна і та сама істота, проте, вона може мати різні функції — бути другом, одягом, їжею, предметом експерименту. Ці категорії не лише відображають наше використання тварин, а й формують підхід до їхнього утримання, захисту та ставлення. У цьому випадку кролики є унікальними, оскільки для більшості культур є неприйнятним вживання у їжу домашніх улюбленців, перетинання у тварині ролі їжі та друга.

Вживання у їжу тварин, що виступають компаньйонами може використовуватися як елемент підкріплення моральної переваги однієї культури над іншою — наприклад, коли жителі європейських країн апелюють до вирощування та забою собак для вживання у їжу у деяких країнах Сходу. При цьому, масове вирощування та забій, або інші види експлуатації таких тварин як свині, корови, курки тощо може не викликати таких емоцій, оскільки ці тварини категоризовані у суспільній свідомості як їжа; додатковою причиною, що уможливорює таке ставлення є відсторонення споживачів від процесу виготовлення тваринної продукції, особистий контакт з цими тваринами лише у вигляді продуктів.

Тварини можуть бути ранжовані за різними характеристиками. Наприклад *соціозологічна шкала*, яку розробили Арлюк та Сандерсон, ранжує тварин за їхнім значенням, користю для людського суспільства [Arluke & Sanders, 1996]. Згідно з нею, "хороші" тварини — це ті, які приносять користь людині. Серед них можна виділити домашніх тварин та інструментальних тварин (які включають м'ясні, лабораторні та робочі тварини). "Поганими" тваринами вважаються ті, що виходять за рамки свого природного середовища і завдають людині збитків, шкоди, наприклад гризуни. Шкала враховує можливість тварин змінювати своє ставлення в залежності від контексту. Наприклад, щур може розглядатися як корисна тварина в лабораторних умовах, але може стати шкідником, якщо опиниться у будинку. Корисність тварини визначає її цінність та роль, обґрунтовує ставлення до неї.

Однією з практик, що відділяє тварин-друзів, членів домогосподарства, від тих, що мають меншу цінність є надання імені. Називання тварини включає істоту в соціальний світ і забезпечує взаємодію та емоційну прив'язаність. Лабораторні тварини, тварини на забій та хутрові тварини також просторово відокремлені від домашніх тварин. Вони ніколи не живуть вдома і не отримують імені.

Таким чином, відносини людини та тварин мають довгу історію. Сьогодні людство використовує тварин у кожній сфері життя, від медицини, їжі, транспорту до мистецтва, у вигляді образів, символів. Ця взаємодія є надзвичайно комплексною, відбувається як у фізичному просторі, так і в культурі, соціальній сфері. Тварини зазнають соціального конструювання, що визначає їхнє значення, роль, цінність, відділяє їх від людей та обґрунтовує певне ставлення. Галузь, що займається дослідженням цього зв'язку називають Human-animal studies (HAS), дослідження людей і тварин; також відома як антрозоологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецька О. Походження тваринного світу. — Мюнхен : Український Технічно-Господарський Інститут, 1985. — 224 с
2. Arluke, Arnold, and Clinton Sanders. Regarding animals. Vol. 39. Temple University Press, 1996.
3. Legge, Melissa Marie, and Margaret Robinson. "Animals in Indigenous spiritualities: Implications for critical social work." *Journal of Indigenous Social Development* 6.1, 2017.
4. DeMello, Margo. *Animals and society: An introduction to human-animal studies*. Columbia University Press, 2021.

Макар Марія¹

Email: *mariia.makar.so.2020@lpnu.ua*

Суспільство постправди: погляд на проблему

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). — К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. — 166 с.

Неоднозначний термін «постправда» привернув нашу дослідницьку увагу, оскільки соціокультурний простір створює безліч інтерпретацій та пояснень цьому феномену, що парадоксально і відображає окреслення чогось нового та невизначеного, до прикладу епохи чи специфіки теперішнього суспільства. Ми не можемо назвати постправду – неправдою, фейком, пропагандою, маніпуляцією, підміною, байдужістю до правди, вибором ракурсу, правдою, що емоційно приємна, плюралізмом, суб'єктивацією, післяправдою – бо це не синоніми, а, на нашу думку, наслідок сукупності чинників, що привели суспільство в епоху маніпулятивної багатогранності або ж безмежної свободи постмодернізму.

Отже, якщо розглядати поняття постправди як епоху сучасності, то об'єктом нашого аналізу є суспільство, творене та конструйоване в умовах постправди. У такому трактуванні доречно звернутись до соціального конструктивізму, що є гілкою посмодернізму, проте дає шлях для аналізу виникнення постправди та впливу на суспільство. Аналізуючи постправду певні науковці критикують ідеї постмодерністів через розмитість та плюралізм, що спричинили дозвіл на існування «різних правд» та

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Національний університет «Львівська політехніка».

легітимацію суб'єктності на непрофесійних рівнях [Бистрицький та ін, 2018: с. 6-33].

Інформаційне, постінформаційне, постмодерне, індивідуалізоване, суспільство споживання, комбіноване – це все теперішнє суспільство, виокремлене за своєрідними характеристиками, що можна об'єднати епохою постправди. Серед них ми пропонуємо виділити такі чинники, що сформували суспільство постправди: індивідуалізація, егоцентричність, інформаційна бульбашка, технологічність, кліпове мислення, швидка мобільність, споживання, гедонізм, нігілізм.

Індивідуалізація суспільства заглибила індивіда у власний світ, група втратила першочергову ціль – спільне виживання, а потрібна лише для того, щоб отримати особистісний розвиток і піти далі презентувати себе на технологічних платформах, обираючи рівень впливу інституцій відносно власного соціального конструкту. Ставати блогером до прикладом та виконувати роль соціальної інституції, проголошувати норми та цінності, моделі поведінки для багаточисленної аудиторії. Таким чином інституції та держава втрачають вплив за замовчуванням, що був автоматичним у модерному суспільстві та створював визначену фундаментальність, натомість заснувавши ґрунт для конструювання багатоправдивості. Інформаційна

доступність дозволяє ставити під сумнів компетентність інституцій та науки через власне сприйняття, створеного інформаційним колом чи бульбашкою (свідомо або ж не свідомо). Можливість суб'єктивно руйнувати норми та традиції поставила під загрозу загалом трактування об'єктивних речей, підлаштовуючись під емоційне задоволення індивідів. Щоб зацікавити суспільство інформацією, що стала масово продуктом споживання, в інформаційних технологіях акцентують увагу на швидкість (кліпове мислення) та цікавість (емоційне задоволення), що спричиняє поверхневе мислення і відсутність аналізу інформації та відповідно ж її правдивості (об'єктивності). В таких умовах суспільство не замислюється над важливістю певної об'єктивності та загалом реальності, перебуваючи у конструюванні власної малої та комфортної правди, мотивуючи це власним вибором. На таких цінностях процвітає епоха постправди, адже сконструювати можна будь-які конструкти та масово впливати на технологічних платформах, де індивіди з однаковим «власним вибором» будуть створювати великі спільноти та суспільства.

Чи означає це, що суспільство постправди наділене негативною конотацією? На нашу думку, суспільство постправди має ризик нерівності, відмінної від економічної, а саме інтелектуальної чи інформаційної, проте на власну відповідальність має усі інструменти для усвідомлення об'єктивної реальності та особистісного зростання. Ознакою цього є розвиток громадянського суспільства в цю ж епоху постправди, яке здатне об'єднувати у великі спільноти самоосвічених індивідуальностей та вміло застосовувати інструментами, що презентує епоха постправди. Використовувати послуги штучного інтелекту, а не приймати його як новоспечену інституцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бистрицький Є. Комунікація і політика за доби постправди: круглий стіл журналів "Філософська думка" та "Соціологія: теорія, методи, маркетинг" /Бистрицький Є., Ермоленко А., Касьянов Г., Костенко Н., Степаненко В. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2018. -№ 4. -с. 6-33.

Дримлюга Вікторія¹

Email: *drimliyavika@knu.ua*

**Проблеми та перешкоди
волонтерського руху в умовах
повномасштабного вторгнення**

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Волонтерський рух в умовах повномасштабного вторгнення росії проти України став ефективним механізмом боротьби громадянського суспільства із різними проблемами та викликами. Робота волонтерів набула величезних масштабів і охоплює різні напрямки роботи: збір коштів, закупівля необхідних товарів для військових та цивільних, допомога переселенцям, надання психологічної та юридичної підтримки тощо. Разом із великою значущістю волонтерської діяльності у таких умовах виникають і неминучі труднощі та перешкоди, що не дозволяють досягати бажаного результату.

У кризових ситуаціях потреби зростають і вимагають оперативної роботи для їх закриття, внаслідок чого українські волонтери часто стикаються з різними проблемами, які зазвичай обумовлені браком тих чи інших ресурсів. За допомогою теорії мобілізації ресурсів можна проаналізувати, як громадські організації та соціальні рухи, зокрема волонтерські, використовують ресурси для досягнення своїх цілей [Панькова, 2016]. У основі даної категоризації ресурсів лежить теорія капіталів П'єра Бурдьє, таким чином розрізняються моральні, культурні, соціально-організаційні, людські та матеріальні ресурси [Snow, 2006]. Оскільки, волонтерська активність українців здійснюється в умовах війни, що веде за собою ряд загроз для фізичного та морального стану волонтерів, тому попередньо зазначена класифікація була доповнена безпековими ресурсами.

Дослідження проведене ГО «Центр соціального аудиту» зафіксувало, що лише 16% серед опитаних респондентів не натрапляли на труднощі чи перешкоди під час реалізації своїх волонтерських ініціатив з початку повномасштабного вторгнення, у той час, як більшість опитаних все ж таки мали ті чи інші труднощі впродовж своєї діяльності (84%).

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

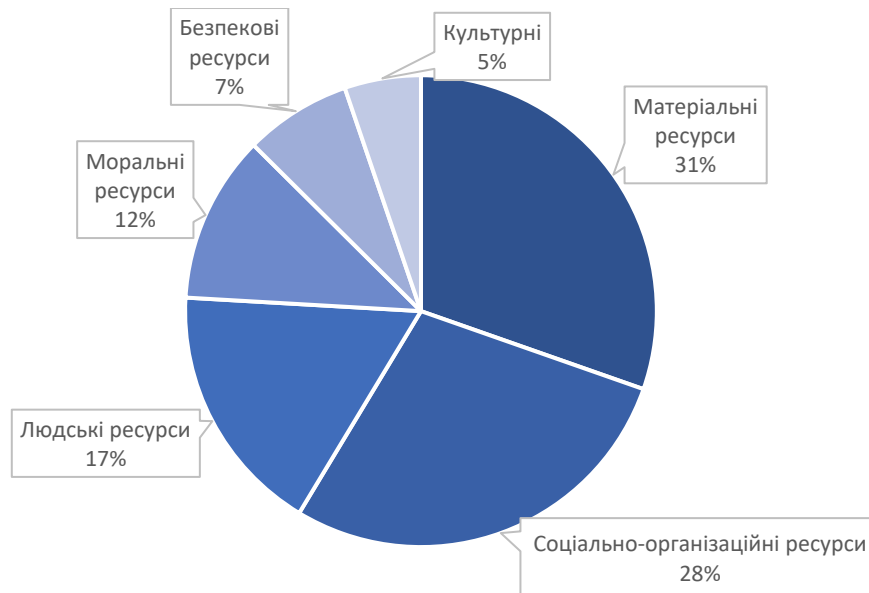

Рис 1. Класифікація відповідей респондентів щодо труднощів та перешкод у волонтерській діяльності

Часто волонтерські ініціативи стикаються саме з браком матеріальних ресурсів (31%), зокрема це обумовлено фінансовими труднощами та неможливістю придбати деякі необхідні матеріали внаслідок порушення логістичних механізмів, що призвело до дефіциту деяких товарів, наприклад пального для автомобілів. Як зазначали респонденти, фінансові проблеми переважно пов'язані зі зростанням цін на товари та послуги. Брак матеріальних ресурсів ускладнює надання волонтерських послуг, зменшуючи їх ефективність та оперативність.

Вагому частку відповідей респондентів становлять також соціально-організаційні ресурси, що становить 28% серед всіх відповідей респондентів. До перешкод зумовлених браком соціально-організаційних ресурсів належать логістичні проблеми, тобто перевезення чи доставлення необхідної допомоги до бенефіціарів, також труднощі комунікації з владними структурами. Особливо проблематичною є бюрократична система в Україні, що ускладнює роботу для волонтерських ініціатив та організацій. З попередньо зазначеної проблеми впливає ще одна – це брак часу, оскільки часто волонтери вимушені приділяти багато часу саме збору необхідних документів, підписів та отримання дозволів, що призводить до затримок у доставленні допомоги, а також до додаткових витрат на її оформлення.

У вересні 2023 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану», яка має вступити в дію з 1 грудня 2023 року. Дана постанова викликала обурення у волонтерській спільноті, тому що документ ускладнює процес отримання гуманітарної допомоги від закордонних партнерів і посилює бюрократичну систему у роботі волонтерів [Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, 2023].

Серед усіх відповідей частка перешкод, обумовлених браком людських ресурсів становить 17%. Волонтерські організації стикаються з нестачею фахових працівників для виконання завдань, що вимагають спеціальних

знань і навичок. Також волонтери зазначали про те, що часто вони стикаються з моральним, емоційним та фізичним виснаженням.

До моральних ресурсів волонтерських ініціатив належать такі проблеми, як: нерозуміння або невдячність людей за надану допомогу, спекуляція на темі війни або розкрадання гуманітарної чи іншої допомоги. Такі явища можуть викликати недовіру до волонтерських ініціатив і призводити до зниження обсягів допомоги, а також демотивувати волонтерів.

Частка культурних ресурсів серед всіх відповідей становить 5%. Нестача подібних ресурсів зумовлена тим, що волонтери переважно є звичайними людьми, які мають розв'язувати питання, що стоять вище за їх можливості, тому їм бракує певних зв'язків, компетентності та навичок.

Окремою категорією виділено безпекові ресурси, оскільки умови, в яких працюють українські волонтери, навряд чи можна віднести до однієї з запропонованих категорій. Зокрема, серед всіх відповідей респондентів, 6% становлять проблеми, які несуть загрозу для безпеки та життя волонтерів, виражені у повітряних тривогах, обстрілах і небезпечних територіях, які знаходяться в зоні бойових дій.

Таким чином, волонтерський рух в Україні під час повномасштабного вторгнення росії зіткнувся з низкою проблем та перешкод, що негативно позначаються на ефективності волонтерської діяльності. Попри ці труднощі, волонтери продовжують бути дієвим механізмом в протистоянні ворогу, надавати допомогу постраждалим від війни та діяти спільно для досягнення української мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>.

2. Панькова О. В. Ресурсний потенціал волонтерського руху українського суспільства: дослідницька розвідка / Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. // Український соціум : наук. журн. / ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України» [та ін.]; [редкол.: О. М. Балакірева (голов. ред.) та ін.]. – Київ, 2016. – Вип. 1. – С. 65–74 – Режим доступу до ресурсу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/65-74__no-1__vol-56__2016__UKR.pdf.

3. Snow D. A. The Blackwell Companion to Social Movements / D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi., 2006. – р. 116-128 – Режим доступу до ресурсу: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/The-Blackwell-Companion-to-Social-Movements-Edited-by-David-A.-Snow-Sarah-A.-Soule-and-Hanspeter-Kriesi.pdf>

Бойко Орина¹Email: oryna.boiko@knu.ua**Мистецтво під час війни**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Мистецтво – невіддільна частина культурного середовища людини. До Першої Світової війни мистецтво сприймалось, як зображення естетичного, релігійного або історичного сюжету. Після Першої Світової війни людство змінило напрям розвитку в мистецькому жанрі. З початком повномасштабного вторгнення в Україні сенс в сюжетах українських митців змінився. Моя робота має мету дослідити питання – чим є мистецтво для людини під час війни. Проводячи дослідження, я відокремила три функції мистецтва під час воєнного стану.

Мистецтво як засіб відображення реальності. В часи, коли людство має відеокамери і фотоапарати, відображаючи реальність з абсолютною точністю, функція стає менш актуальною для суспільства. Але пам'ятаємо, що російсько-українська війна – не єдина війна, що сталась за історію людства. На основі мистецьких робіт Другої Світової війни можливо зрозуміти, що мистецтво було засобом показати реалії війни, подій, які відбувалися та емоцій, які відчувало людство під час військових дій.

Рис. 1 «Blind man in Belsen» Alan Moore, 1947, Власник колекції: Australian War Memorial.

Робота «Blind man in Belsen» Алана Мура (див.Рис.1), який був австралійським військовим художником, зображає нам події в концлагері Берген-Бельзен після його визволення. На картині ми бачимо сліпого чоловіка, який кульгає, атакож знеможених від голодування людей. Завдяки цій роботі можливо зробити висновок наскільки жорстока була війна, що відбувалось в концтаборах, тому я вважаю, що тодішнє мистецтво допомогло людині зобразити реальність та показати майбутньому поколінню, що війна – подія, яку людина повинна запобігати у майбутньому.

Мистецтво як засіб поширення інформації. Сучасне мистецтво пропонує нам забути про естетичну насолоду від роботи на користь поширення ідеї. Під час повномасштабного вторгнення в України мистецтво

починає бути засобом поширення інформації: мурали, спрямовані на заклик до дії; картини, що розповідають про реалії життя; фотомистецтво, яке показує нам порівняння мирного життя й життя під час війни. Найчастіше в роботах сучасного мистецтва як засобу поширення інформації людина може зустріти гостросоціальні й жорстокі сюжети, що викликають обурення, сум, злість в глядача. Митці сьогодні використовують різні матеріали і місця для своїх робіт. Одним з прикладом є робота художника Бенксі. Бенксі – це американський вуличний художник, який вже багато років створює графіті, мурали для поширення інформації про страшні події. В Україні Бенксі намалював 7 робіт, одна з яких - гімнастка на зруйнованому будинку в Бородянці (див. Рис 2).

Рис. 2 Муралі Бенксі в Україні / фото УНІАН, Віктор Ковальчук

Після того як митець намалював мурал, він опублікував його в свій Instagram, зібравши 2 мільйони лайків. Невідомою є кількість людей, що переглянули цей допис, але вважається, що зазвичай на 2 млн лайків переглядів повинно бути 3-4 млн. Завдяки його роботі люди, які не стикнулись з жахами війни, змогли дізнатися й побачити наслідки події.

Мистецтво як засіб збереження ідентичності нації. З хронік події, що відбуваються на території України, можливо зробити висновок як важливо мистецтво для нації. Країна-агресор намагалась знищити роботи Марії Примаченко, української художниці, яка створювала наївне мистецтво з мотивами української культури. Мисткиня вважається важливою персоною в історії культури України. Її роботами надихались відомі світові художники, такі як Пікассо. Марія Примаченко створювала велику кількість робіт на актуальні проблеми того часу, такі як аварія на ЧАЕС та Друга світова війна. Для українців вона зробила великий внесок: стала символом українського спротиву, привернула увагу до української нації, розповіла про символіку українців через свої роботи. Втрата її робіт – це втрата частини історії.

Сьогодні мистецтво більше не виконує свою роль в естетичній насолоді, воно стало впливати на думки, поширювати інформацію. Суспільство використовує мистецтво в новому напрямку, що допомагає залишатися йому не менш важливою частиною культурного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Автори невідомі The Art of World War 2 /Google Arts & Culture // [Електроний ресурс] – Режим доступу до ресурсу <https://artsandculture.google.com/usergallery/kgLCucQL-JTiLA>
2. Шварц К. Відомий художник Бенксі зізнався, що намалював сім графіті в Україні [Електроний ресурс] / Катерина Шварц // УНІАН. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/society/vulichniy-hudozhnik-benksi-namalyuvav-sim-grafiti-v-ukrajini-foto-12046224.html>
3. Прищепя Я. Як захоплювались та наслідували художницю Марію Примаченко [Електроний ресурс] / Ярослав Прищепя // Суспільне Культура. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://suspilne.media/culture/197293-ak-zahopluvalis-ta-nasliduvali-hudoznicu-mariu-primacneko-suspilne-videonovini/>

Анікеєв Володимир¹Email: vladimiranikeev2004@gmail.com**Трансформація світогляду
української нації в мистецтві воєнної
доби**

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Формування українського соціуму має давню історію, але новий його етап почався з моменту проголошення незалежності України в 1991 році. Перед молодого державою постало багато викликів, дуже важливим з яких була потреба у створенні власного соціокультурного простору. За кілька десятиліть, що минули з того часу, українські медіа, різні галузі мистецтва, видавнича справа розвинулася й набули своєрідності. Так, визначальною рисою українського медіапростору є свобода слова; важливою характеристикою мистецтва є розмаїття жанрів і свобода форм вираження творчої уяви митця, адже саме свобода є одним із коренів світогляду української нації.

Найвідповідальнішим і найстрашнішим випробуванням у боротьбі за свободу й незалежність стала війна – тяжка щоденна, без вихідних і свят, праця фронту й тилу. Людині властиво звикати до всього, навіть до того, до чого звикнути неможливо. Це вимагає великих душевних сил, одним із джерел поповнення яких є мистецтво. Потяг до прекрасного, уміння, за словами Олександра Довженка, «бачити зорі в буденних калюжах на життєвих шляхах» [Довженко, 2004], є одним із витоків духовного життя людини й суспільства. Про те, якого значення для українців набуває мистецтво зараз, свідчать дані результатів соціологічного дослідження «Культурні практики населення України в умовах війни», проведеного громадською організацією «Демократичні ініціативи молоді» за фінансової підтримки Українського культурного фонду [Укрінформ, 2023]. Зокрема, телефонне опитування респондентів, здійснене влітку 2023 року, виявило, що під час війни у структурі дозвілля українців стало менше активних видів і спілкування з друзями, спільних мандрівок. Це пов'язано як з об'єктивними

¹ Студент з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

причинами (ризиками; обмеженнями, наприклад, комендантською годиною, фінансовими труднощами), так і з індивідуально-психологічними передумовами. Саме під час війни поїздка стала асоціюватися з евакуацією, а перебування вдома, навпаки, символізує безпеку, щастя знаходитися в рідному місті чи селі. Тому серед переваг опитування можна відзначити домашній перегляд фільмів, соціальних мереж, прослуховування музики й читання книжок. Через мистецький продукт – фільми і книги – люди прагнуть зануритись в атмосферу мирного життя й тим самим відпочити від страшних реалій війни. Сприймання інформації про допомогу людям, порятунок тварин вселяє віру в добро, надію на відновлення безпеки й захищеності. Перегляд інформаційних матеріалів дає змогу аналізувати і критично осмислювати ситуацію, почувати себе обізнаним, адже це теж сприяє впевненості в собі. Згідно з даними дослідження, люди стали більше читати, причому більше половини респондентів зауважують, що почали читати більше книжок українських авторів. Це свідчить про зростання інтересу до національної культури, а також свідомий вибір громадянами української мови як для спілкування, так і для сприймання інформаційних і мистецьких продуктів.

Збільшилась частка респондентів, що читають новини в електронному форматі. 63% опитаних читають друковані книжки, 29% - електронні, 5% слухають аудіокнижки, а 3% звертаються до обох форматів. Молоді респонденти більше користуються електронними книжками, а старші – паперовими [Укрінформ, 2023].

Порівняно з довоєнним часом, знизилась кількість людей, що відвідують музеї (з 39% до 18%), кінотеатри (з 58% до 39%), театри (з 38% до 25%), концерти популярних виконавців (з 42% до 24%), культурно-масові заходи (більш ніж у два рази) [Укрінформ, 2023]. Це пов'язано також і з тим, що замість відвідування мистецьких закладів і масових заходів людина під час війни часто прагне залишитися в домашньому затишку, осмислити події, почуття, переживання. Як зазначає дослідниця Стоян, «Війна стає тією помежевою ситуацією, в якій, на думку К. Ясперса, людина починає надзвичайно сильно і глибоко відчувати свою екзистенцію» [Стоян, 2022: с. 120]. Перш за все, для цього необхідно бачити своє місце у світі в умовах трансформацій, що відбуваються. Для цього потрібно сприйняти через інформаційно-мистецький простір оновлену модель життя в усіх його аспектах – геополітичному, соціальному, релігійному – прийняти його естетику й антиестетику, осмислити і сформулювати крізь призму екзистенції власну модель сьогодення. Тому особливої ваги набувають медіа- та кіноматеріали, які надають людям інформацію, впливають на їхні емоції, естетичні почуття. Відтак структура українського медіапростору змінилася.

Першопочатковим завданням є протидія інформаційній війні, яку росія розпочала задовго до повномасштабного вторгнення, ідеологічним диверсіям і маніпуляціям. Як зазначає дослідник Новосельський «Один із найкращих способів зупинити поширення дезінформації – це розповсюдження інформації, що допомагає аудиторії критично оцінювати інформацію» [Новосельський, 2019: с. 235]. Згідно з дослідженнями Інституту масової

інформації, у першому кварталі 2022 року через війну трафік українських інформаційних медіа збільшився на 300%, лідером стала «Українська правда» з показником 136 млн переглядів на місяць. Однак, вже в третьому кварталі фахівці ІМІ виявили, що приріст і залученість аудиторії до контенту значно знизилися. Дослідники ІМІ з'ясували, що соціум втомився від новин про війну [Машкова, 2023].

У той же час війна, ставши тривалою, усе більше пронизує життя кожного українця. Для дії механізму прийняття ситуації сприймання інформації про події необхідне, і альтернативною новинному стилю стають інші жанри, зокрема мистецькі.

Розвинувся жанр військової кінодокументалістики, зокрема, художньо-документальні проекти (до прикладу, «Волонтери» - проект на основі історій справжніх волонтерів за участі народного артиста України Станіслава Боклана, популярних шоуменів і блогерів).

Значно менше, ніж у мирний час, з'являється мелодрам, але вони потрібні людям для психологічного розвантаження. Так, комедійний серіал «Молода» - прем'єра 2023 року – сповнений гумору й оптимізму, а ідея віри жінки у свої сили актуальна в час, коли українські жінки мають виявляти силу, впевненість у перемозі і швидко здійснювати соціальну адаптацію в нових умовах фронту й тилу.

Документальний проект «Пригоди Ваньки-окупанта на Київщині» створено на замовлення телеканалу 2+2 спільно з Міністерством Оборони України. Особисті записи окупантів, зокрема, щоденник, знайдений на території сільської школи, де розмістився командний пункт ворогів, розкривають страшну правду про злочини рашистів. Пам'ять про це важлива для соціуму як вакцина від втоми і звикання, які викликає тривала війна.

Нових форм набула фронтова документалістика. Вона представлена численними відеосюжетами, які розміщують захисники й захисниці в інтернет-медіа, у соцмережах. Це унікальний жанр, адже він відображає бачення війни зсередини, з окопів і бліндажів, відтворює думки і почуття тієї частини соціуму, яка перебуває на передньому краї війни.

Соціально значимі теми висвітлюють цивільні блогери, здійснюючи збір коштів для допомоги фронту й тилу. Тут естетична функція мистецтва стає етичною, тому що зворушливі сюжети покликані розчулити серця глядачів і мобілізувати їх духовний потенціал на соціально корисну діяльність.

За півтора року війни було створено чимало масштабних документальних проектів, які відтворюють хроніку подій, показують героїзм наших захисників, захисниць і мирних українців, які пройшли крізь пекло й вистояли. Дехто з героїв цих стрічок саме в кадрі назавжди залишився живим. Ці проекти стають частинкою колективної пам'яті українського соціуму. І знов-таки, вони нагадують мирним громадянам, утомленим і психологічно виснаженим війною, про справжні випробування й труднощі, про цінності й ціну, яку платить народ України за майбутню перемогу.

Прикладами таких проектів є «Битва за Київ», «Оборона Харкова», «Форпост Ірпін» та інші. Об'єктом особливої мистецької уваги стало місто героїзму і трагедії – Маріуполь. Життя міста стало ніби моделлю жахливих

явищ війни в усій країні. Про боротьбу за Маріуполь створено кілька проєктів. Зокрема, документальний фільм «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова відзначений призами кінофестивалів Sundance і Docudays. Символічно, що творця однієї з документальних стрічок про Маріуполь, литовського режисера Мантаса Кведаравічюса, убили росіяни, а другу серію фільму було змонтовано з відзнятого митцем матеріалу.

Наочним прикладом контраверсійності сприймання соціумом мистецьких проєктів є фільм «Юрик» режисера Олександра Тіменка, який у одних викликав сльози співчуття до маленького хлопчика, а в інших – критику, бо реалії в пам'яті цих людей були значно страшнішими. Отже, у мистецтві воєнної доби виразно простежується тенденція документалізації. Таким чином соціум стає мистецьким простором, а постать митця набуває нового суспільного значення.

Ще з часів Григорія Сковороди важливою рисою світогляду українців була філософія серця – філософія свободи й добра [Попович, 2008]. Як Сковорода жив за власними філософськими принципами, так і українські митці втілюють у життя ідеї своєї творчості. Прикладом є кінематографічна родина Ілленків. Евакуйовані в дитинстві під час війни, брати вирости в росії, але свідомо обрали жити і працювати в Україні. Вадим і Юрій починали в добу поетичного кіно 60-х, Юрій Ілленко працював з Сергієм Параджановим. Молодший брат – Михайло – режисер стрічки «ТойХтоПройшовКрізьВогонь» - тепер сам проходить крізь вогонь війни. До лав війська став і син Юрія Ілленка Андрій, випускник КНУ імені Тараса Шевченка, політолог і політичний діяч, а тепер лейтенант ЗСУ.

За словами Михайла Ілленка «Кіно – також зброя!»

Саме завдяки кіно (стрічка «Перший код» режисера Артура Лермана) глядачі змогли більше дізнатися про такий напрям трансформації життя суспільства, як діджиталізація. Війна виявила високий рівень діджиталізації в Україні, і IT-галузь бере важливу участь у боротьбі. Розуміння високого рівня технічного прогресу викликає повагу до держави у її громадян і за кордоном. Як зазначають дослідники Рибалко і Мисник, «...Світ таки почув Україну... не нав'язані російською культурою шаблонні образи тину, глечиків, штампованих рушників та «малоросійську псевдокультуру», а як окрему націю» [Рибалко, 2023: с. 201]. Націю із власним минулим і сучасним.

Яскравою рисою українського сьогодення є сучасні жанри мистецтва. Як зазначають дослідники Прокопович і Галькун, «під час військових дій в Україні виникає так званий новий пласт культури і мистецтва, що породжує виникнення нових трендів. Набуває розвитку швидке мистецтво, швидкий живопис, арт-діджитал, постери та плакати, мурали на воєнну тематику» [Прокопович, 2022], один із муралів створила команда фільму «Перший код». Він присвячений IT-фахівцям. Мурали висвітлюють актуальні теми, наприклад, «Привид Києва», «Свята Джавеліна». Мурали особливо важливі тим, що «озвучують» і прикрашають міста в добу страшних руйнувань. У культурному просторі виникли нові символи й меми. Ці зображення з'явилися на поштових марках, стали образами сучасного ужиткового

мистецтва (наприклад, принти на тканині). Як зазначає дослідниця Мудра, «меми є ефективним інструментом інформаційної війни» [Мудра, 2023].

Гуманістичні ідеї української культури транслиуються через образи тварин, від імені яких ведуться блоги, за чією долею з любов'ю стежать люди. Так, харківський кіт Степан – амбасадор проєкту «Збережіть українську культуру» – став улюбленцем мільйонів і справжнім мотиватором до благодійності. Котик Шайба несе службу на передовій. Матеріали про таких тварин дарують теплі емоції, зміцнюють образ наших захисників як воїнів добра.

Пес Патрон став героєм дитячих мультсеріалів, які навчають дітей мінної безпеки й водночас підтримують їх ментальне здоров'я, збереження якого є надважливим завданням суспільства.

Поет-фронтовик Павло Вишебаба у поезії «Доньці» пише:

«Тільки не пиши мені про війну,

Розкажи, чи є біля тебе сад...» [Вишебаба, 2023]

У цих словах утілено головну ідею, якою живе український соціум у добу війни: витримати все заради миру, заради майбутнього, заради розквіту своєї країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довженко О. Зачарована Десна / Довженко Олександр.- Х:Фоліо, 2004.
2. Під час війни українці стали приділяти менше часу активному дозвіллю [Електронний ресурс] // Укрінформ. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3783487-pid-cas-vijni-ukrainci-stali-privdilati-mense-casu-aktivnomu-dozvillu.html>.
3. Стоян С. Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій [Електронний ресурс] / Світлана Стоян // ISSN 2522-9338. Філософська думка. 2022. № 3 – с. 119-124 – Режим доступу до ресурсу: https://www.pdcnet.org/collection/fshow?id=fd_2022_2022_0003_0119_0124&pdfname=fd_2022_2022_0003_0119_0124.pdf&file_type=pdf.
4. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. - Київ: Інститут соціології НАН України. - 2022. - 410 с.
5. Новосельський І. Сучасні мас-медіа в інформаційних війнах: досвід України / І. Новосельський // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. - 2019. - Т. 1. - № 13. - С. 230-238.
6. Машкова Я. Українські медіа та війна. Підсумки моніторинрів ІМІ 2022 року [Електронний ресурс] / Яна Машкова // Інститут масової інформації. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/ukrayinski-media-ta-vijna-pidsumky-monitoringiv-imi-2022-roku-i49921>.
7. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи / Мирослав Попович. - 2008. – 256 с. – ISBN 978-966-96625-3-8.
8. Рибалко І.В. Роль мистецтва та арт-проєктів під час військової агресії /Рибалко І.В., Мисник Л.Д. //Управління проєктами у розвитку суспільства. Тема: "Управління проєктами післявоєнної розбудови України": тези доповідей ХХ Міжнародної конференції
9. (м. Київ, 12 травня 2023 року)/ відпов. за випуск С. Д. Бушуєв. - Київ: КНУБА. - 2023. - С. 199-203.
10. Прокопович Т. А. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет /Прокопович Т.А., Галькун Т. // Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий,

педагогічний аспекти: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки. - 2022. - С. 99-102.

11. Мудра І. Меми як важлива складова контенту ЗМІ під час війни: мета, функції та теми / І.Мудра // «Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки. - 2023. - Вип. 2(6). - С. 81–88. DOI: 10.23939/sjs2023.02.

12. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Видання друге, доповнене/ Павло Вишебаба // Видавництво Однієї Книги. – 2023. – 120 с. – ISBN 978-966-989-106-8.

Ткаченко Маргарита¹

Email: ritaonni@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6474-8769>

Постання нео-расизму як наслідок розбіжності принципів організації демократичних суспільств із політикою сучасного капіталізму

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Сучасний світ являє ієрархічну систему країн і регіонів пов'язаних між собою політичними, економічними, культурними та соціальними зв'язками, що утворюють світ-систему. Теорію світ-системи розробив американський вчений Іммануїл Валерастйн. За його теорією світ-система постає внаслідок капіталістичних відносин, за якими країни постають як високорозвинені (ядро) та низькорозвинені (периферія). Задля збереження позиції ядра світ-системи, яке має цивілізаційні, економічні й інші преференції, високорозвинені країни прагнуть постійного розвитку, який забезпечує їм економічний успіх. Спираючись на залежність культурного, політичного та економічного аспектів розвитку країн периферії від країн ядра, фундаментальною проблемою сучасних трансформацій постає підтримка таких процесів світ-системи. Країни ядра, з одного боку, постають демократичними державами, з другого боку, використовують різні засоби задля підтримки сталого способу виробництва, одним з яких наразі виступає нео-расизм.

Термін нео-расизм був введений в соціологічне поле французьким науковцем Етьєном Балібаром, який описує даний феномен, як такий, що пояснює несумісність та неспроможність співіснування різних культур разом: «расизм, який, на перший погляд, не постулює перевагу певних груп чи народів по відношенню до інших, а «тільки» шкідливість скасування кордонів, несумісність способів життя та традицій» [Balibar, 1991: 21].

Американський соціолог Ім. Валлерстайн, який є основоположником теорії світ-систем, говорить про таке явище як етнізація робочої сили при видозміні расизму: «практично расизм набув форми того, що можна було б

¹ Аспірантка факультету соціально-політичних наук, Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

назвати «етнізацією» робочої сили, під чим я маю на увазі, що в усі часи існувала ієрархія професійної винагороди, яка, як правило, корелювалася з деякими так званими соціальними критеріями» [Balibar, 1991: 33].

Загальні принципи універсалізму, який включає демократичні принципи рівності, повинні були викорінити або хоча б зменшити рівень проявів феномену расизму. І хоча в теорії так і повинно бути, Ім. Валлерстайн наголошує на тому, що «на практиці, расизм не перестає існувати, і його рівень вже точно не зменшується» [Balibar, с. 32]. Оскільки світова система, заснована на принципах капіталізму постійно потребує нову робочу силу, расизм та нео-расизм стають феноменами, які дозволяють системі отримати надприбуток. Ім. Валлерстайн вказує: «якщо хтось хоче максимізувати накопичення капіталу, необхідно одночасно мінімізувати витрати виробництва (отже, витрати на робочу силу) і мінімізувати витрати на подолання політичної дестабілізації (отже, мінімізувати, а не усунути, тому що неможливо усунути протести робітників). Расизм – це чарівна формула, яка поєднує ці цілі» [Balibar, 1991: 33]. Більшість високорозвинених країн є членами міжнародних організацій і пропагують цінності рівності й толерантності, тому власники засобів виробництва відкрито використовувати расизм не можуть, тому йому [расизму] на зміну приходять нео-расизм.

Країни ядра світ-системи оголосили про боротьбу з расизмом у вигляді численних декларації міжнародних організацій серед яких ООН, ЄС, Рада Європи. Однак дослідники й організації з боротьби з дискримінацією досі відмічають про існування расизму, хоч і видозміненого – нео-расизму. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості у доповіді «Підстроювання ненависті: расизм(и) у Європі нині» зазначає, що за демократичного устрою будь-які дискримінаційні процеси засуджуються на рівні конституції та нормативно-правових актів/законів. Водночас використовуючи фактори різноманіття (релігію чи стиль життя) як фактор дискримінації, маскуючи цим расизм, політики, що залежать від крупних фінансових структур, не раз використовували в своїх промовах нео-расистські настрої: «у той час як ультраправі нападають на мігрантів і меншини, звинувачуючи їх у загрозі національній ідентичності, мейнстрім, включаючи деяких лівих, зображує ті самі групи як загрозу гендерній рівності та секуляризму» [Recycling, 2013: 22].

Розглядаючи зв'язок між світ-системою та нео-расизмом американська соціологиня Мішель Крістіан вказує, що зв'язки між країнами у світ-системі побудовані нерівномірно, де одні країни залежать від інших, або економічно, або історично (імперії – колонії). З приходом універсалізму вони були відозмінені і сучасна глобальна практика нео-расизму побудована на трьох аспектах, а саме: «всесвітній процес расової неоліберальної реструктуризації економіки, глобальне поширення та передача расової логіки та мілітаризм через війну з терором» [Christian, 2019: 175].

Перший аспект – неолібералізації економіки – відбувався за ініціативи західних економічних інституцій: Світова організація торгівлі, Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, за якими відтворювалися історично складені зв'язки колоніального підпорядкування, та «ідеологічна основа» глобальної

неоліберальної політики ґрунтується на «расистських передумовах» культурної відсталості, марнотратства ресурсів та «інакшості, яка продовжує зміцнювати ієрархічні відносини між расовими групами та географічно» [Christian, 2019: 176].

Другий аспект – транснаціональна расифікація – обумовлений географічним положенням країн та їхньою роллю в створенні міжнародних організацій, та нав'язування західної логіки. Транснаціональна расифікація – це «ідеологічні процеси зверху вниз», які взаємодіють із національними та місцевими расовими проектами, диктуючи, як країни, групи та окремі особи реагують на глобальні расові презумпції та практики, часто відтворюючи гегемоністське розуміння білості, чорноти та категорій між ними» [Christian, 2019: 176-177].

Мілітаризм та вторгнення в країни задля боротьби з тероризмом постає третім аспектом і відтворює імідж наданий західними країнами про прямий зв'язок тероризму з релігією (індуїзм, юдаїзм та іслам). Це дає можливість нео-расизму, побудованому на дискримінації на основі культурних та релігійних розбіжностей, існувати та відтворюватися у країнах заходу [Christian, 2019: 176].

Сучасна світ-система характеризується капіталістичними відносинами, в центрі самого ж капіталізму стоїть безкінечне накопичення капіталу будь-якою ціною. Ідеологією, що наразі підтримує такий порядок є нео-расизм (або культурний расизм). Саме колізія принципів демократії та сучасного капіталізму породжує існування та підтримку нео-расистських тенденцій у країнах ядра світової системи. Нео-расизм на чолі з власниками засобів виробництва призводить до змушених соціальних трансформацій у суспільстві, які підтримуються певними політичними, економічними та соціальними програмами (дискримінаційні реформи) чи інститутами (праворадикальні політичні партії).

Такі висновки сучасних дослідників-соціологів не можна не брати до уваги, розбудовуючи сучасне демократичне суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Balibar. E. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. (First published as *Race, nation, classe: les identités ambiguës* by Editions La Découverte, Paris, 1988) /Balibar. E., Wallerstein I. // English translation published by Verso Press, London. – 1991. - pp. vii + 232. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/496602/mod_resource/content/1/wallerstein-class.pdf
2. Christian M.A. *Global Critical Race and Racism Framework: Racial Entanglements and Deep and Malleable Whiteness* /Christian M.A. // *Sociology of Race and Ethnicity*. – 2019. - № 5(2). - Pp. 169-185. <https://doi.org/10.1177/2332649218783220>
3. *Recycling hatred: racism(s) in Europe today; a dialogue between academics, equality experts and civil society activists*. European Network Against Racism. February 2013. URL: https://www.antigone.gr/wp-content/uploads/library/selected-publications-on-migration-and-asylum/eu/en/SymposiumReport_LR-final.pdf

Кузнецова Ірина¹
Email: kuzn201509@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Зміна пізнавальних установок у ресоціалізації

Соціалізація триває протягом усього життя людини: спочатку дитина перетворюється в особистість, яка має певні навички та вміння (первинна соціалізація), а потім соціалізація продовжується в дорослому житті (вторинна соціалізація). Змінюються соціальне та професійне середовище й індивід має пристосуватись до життя в нових реаліях, засвоїти нові знання, цінності, норми, які суттєво відрізняються від попередніх. Зазвичай такий індивідуальний процес, спрямований на «засвоєння нових цінностей, ролей, навичок, замість попередніх, недостатньо засвоєних або застарілих» [Смелзер, 1994: с. 112], називається ресоціалізацією. Фактично, це процес набуття нової соціальної ідентичності. В мирний час переважна більшість ґрунтовних наукових робіт була присвячена ресоціалізації ув'язнених [Пономарьова, 2013; Сагайдак, 2022], наркозалежних осіб або легальних мігрантів.

В умовах війни і військового стану велика кількість людей змушені стати біженцями: вони залишають свої домівки, втрачають соціальні та професійні зв'язки, доходи та звичний ритм життя. Найбільше страждають діти, жінки, люди з інвалідністю та люди похилого віку, оскільки стан повсякденної тривоги та страху впливають і на фізичний, і на психоемоційний стан. У таких критичних умовах можлива перебудова особистості й навіть повне її руйнування.

Крім перерахованих категорій населення, ресоціалізації потребують також військові [Коленіченко, 2018]. Проте «середовище, в яке повертаються військові, також є зміненим і власне повернення до попередніх форм взаємодії є неможливим як через внутрішні (зміни, які відбулися протягом набуття військового досвіду), так і через зовнішні (суспільство зазнало певних трансформацій) причини» [Стадніченко, 2019: 63].

З огляду на зазначене в умовах військового стану ресоціалізацію можна розглядати як соціальний процес, який пов'язаний із трансформацією самого суспільства, зміною категорій населення на різних територіях (тимчасово переміщені особи, евакуйовані, депортовані, мобілізовані). Причому у цей масштабний процес втягнуто мільйони людей.

Основними складниками такого масштабного процесу ресоціалізації є «відновлення індивідуальної та групової ідентичності; пошук нової ідеології; відновлення зруйнованої нормативно-ціннісної системи; визначення

¹ Аспірантка факультету соціології і права, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

культурного статусу; адаптація до нових соціально-економічних і соціально-культурних умов» [Камбур, 2018: 132]

Порівняння пізнавальних установок соціалізації і ресоціалізації показує, що при соціалізації пізнавальні установки спрямовані на отримання навчання і здобуття професійної ідентичності, тобто входження в певну професійну спільноту, ототожнення себе з соціальними стандартами цієї спільноти, формування майбутньої кар'єри.

При ресоціалізації, коли людина втрачає звичні умови життя і всі соціальні зв'язки, на перший план виходять пізнавальні установки, спрямовані на самопізнання, усвідомлення себе як особистості, яка може засвоювати новий досвід і формувати в собі нову особистість, позбуваючись наслідків травматичного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смелзер Н. Социология : пер. с англ. / Н. Смелзер. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
2. Пономарьова Н. С. Аналіз теоретико-методологічних підходів до процесу ресоціалізації особистості та його стадійності / Н. С. Пономарьова // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2013. – №2(31). С. 185–195.
3. Сагайдак Ю. В. Ресоціалізація засуджених. Національна практика та зарубіжний досвід / Ю. В. Сагайдак // Київський часопис права. – 2022. - №4. С. 253–261.
4. Стадніченко Н. О. Психоемоційна регуляція в процесі реадaptaції колишніх комбатантів / Н. О. Стадніченко // Психологія та психосоціальні інтервенції. – 2019. – Т. 2. С. 62–66.
5. Коленіченко Т. І. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми ресоціалізації комбатантів в Україні / Т. І. Коленіченко, Н. С. Левицька, С. О. Грицай // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2018. - №2(12). С. 51–57.
6. Камбур А. Відтворення життєвого простору особистості за допомогою ресоціалізації / А. Камбур // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія. – 2018. – №13. С. 129–134.

Гацко Валентин^I, Плахотник Анастасія^{II}
Email: valgat29@gmail.com

Переміщена демократія: розуміння демократичних перетворень серед внутрішньо переміщеного населення

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Безумовно питання тимчасово переміщених осіб для України є актуальним ще від початку бойових дій на у Криму та на Сході України в 2014 році, а з початком повномасштабного вторгнення набуло ще більшого значення. Станом на листопад 2023 року за даними Міністерства соціальної політики в Україні [ІОЦ Мінсоцполітики України] зареєстровано 4 мільйони 896 тисяч ВПО, з них 59% - жінки, а 40% - чоловіки відповідно.

^I Аспірант факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

^{II} Студентка 4-го курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Найчастіше дослідження внутрішньо переміщених осіб зводяться до визначення їх потреб чи потенційних проблем, з котрими вони стикаються, проте дуже рідко соціологи вдаються до аналізу цінностей чи політичних вподобань громадян, котрі мають досвід переміщення. Чи змінюються їхні політичні цінності, і як саме, на скільки важливим для них залишається демократичний політичний устрій - ці та інші питання ставляться трохи рідше, проте саме на них ми сфокусовані в нашому дослідженні.

Наше дослідження зосереджується на цих менш поширених питаннях, з'ясовуючи, чи впливає травматичний досвід переміщення на цінності та переконання людей, і якщо так, то яким чином. Травматичні події, з котрими стикаються вимушено переміщені особи можуть дійсно мати великий вплив на цінності чи переконання осіб, проте дуже часто соціологічні дослідження фокусуються на дослідженні впливу травматичних подій, пов'язаних з переміщенням, проте варто не забувати, що біженці мають не лише травмовану ідентичність, але і звичайну життєву історію, соціалізацію у певному суспільстві та інші фактори, котрі впливають на їх світогляд та політичну позицію [Marlowe, 2010]. Тож, що має визначальний вплив на обрані індивідами цінності: їх демографічні фактори та процес соціалізації корелюють з політичними поглядами і більшою мірою їх пояснюють, ніж сам факт переміщення. На емпіричних фактах це доводить Г. Сассе у своєму порівняльному дослідженні переселенців зі Сходу України. Зокрема авторка стверджує, що навіть за наявності інших сильних факторів, таких як особистий досвід війни та переміщення, все ж соціально демографічні характеристики, такі як стать, рівень освіти, доходу залишаються важливими прогностичними факторами політичних інтересів та поглядів громадян [Sasse & Lackner, 2020].

Внутрішньо переміщені особи демонстрували більш "прозахідні" погляди порівняно з рештою населення. Незалежно від того, звідки вони приїхали або де зараз перебувають, переселенці були більш схильні вважати демократію найкращою формою правління [Sasse & Lackner, 2020].

В нашому дослідженні ми використовуємо дані панельного опитування, яке було проведене до повномасштабного російського вторгнення і після нього. Було проведено дві хвили опитування – перша хвиля була проведена у період з 18 січня по 8 лютого 2022 року за допомогою особистих інтерв'ю (F2F); друга хвиля – з 24 серпня по 6 жовтня 2022 року за допомогою комп'ютеризованого телефонного інтерв'ю (CATI). У першій хвилі дослідження брали участь 1531 респонденти. Загалом в обох хвилях опитування взяло участь 595 респондентів, тобто рівень досяжності – 39%. Надалі ми використовуємо лише панельний масив респондентів, які були в обох хвилях.

Для побудови моделей ми відібрали питання, що свідчать про політичні орієнтації респондентів, які, на нашу думку, могли зазнати змін внаслідок досвіду вимушеного переміщення (див. табл. 1).

Таблиця 1

Перелік відібраних змінних політичних орієнтацій у панельному опитуванні

Чинник	Питання	Шкала	Концепт
B25a	Наскільки важливо для Вас жити у країні з демократичним устроєм. Оберіть відповідь за шкалою, де 0 означає «Зовсім НЕ важливо», а 10 – «Дуже важливо».	0-10	Важливість демократії
B29	Наскільки Ви задоволені роботою уряду в Україні? Дайте відповідь за шкалою, де 0 означає "Зовсім незадоволений", а 10 – "цілком задоволений".	0-10	Оцінка уряду
B30	Наскільки Ви в цілому, задоволені тим, як працює (діє) демократія в Україні? Оберіть відповідь за шкалою, де 0 означає «Зовсім незадоволений(а)», а 10 – «Цілком задоволений(а)».	0-10	Задоволеність демократією
B38	Слухняність і повага до влади - це найважливіші цінності, які повинні засвоїти діти.	1-5	Авторитаризм
B39	Найбільше Україні потрібна прихильність до наших лідерів.	1-5	Авторитаризм
C9	Наскільки сильно Ви емоційно прихильні до України? Дайте відповідь за шкалою від 0 до 10, де 0 означає, що Ви взагалі не відчуваєте емоційної прихильності, а 10 - що відчуваєте дуже сильну емоційну прихильність	0-10	Емоційна прив'язаність до країни
K1	До якої міри Ви погоджуєтесь чи не погоджуєтесь з тим, що Невелика таємна група людей відповідає за ухвалення всіх основних рішень у світовій політиці.	1-5	Віра в конспірологічні теорії

У нашому дослідженні ми застосували підхід Difference-in-Differences (DiD) на основі панельних даних, щоб визначити причинно-наслідковий вплив вимушеного переміщення на обрані змінні з плином часу. Для забезпечення достовірності наших висновків ми використовували як моделі з фіксованими, так і випадковими ефектами, за допомогою пакету `plm` у R, який розроблений для аналізу панельних даних. Модель з фіксованими ефектами дозволяє контролювати неспостережувані, незмінні в часі відмінності між індивідами, тоді як модель з випадковими ефектами враховує неспостережувані ефекти, які, за припущенням, не корелюють з регресорами. Вибір між цими двома моделями визначався за допомогою тесту Хаусмана, що використовується для оцінки наявності кореляції між індивідуальними ефектами та регресорами. Якщо така кореляція виявлена, то модель з фіксованими ефектами вважається більш придатною, оскільки вона забезпечує узгодженість оцінок; в іншому випадку перевага надається моделі з випадковими ефектами.

Результати моделей представлені нижче, де вказані коефіцієнти впливу змінної «вимушене переміщення» (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати регресійних моделей «різниця-в-різницях»

Модель	Залежна змінна	Estimate	Std. Error	t-value	Pr(> t)	sign
Random	B25a	0.472	0.242	1.950	0.051	sn
Fixed	B29	2.900	0.438	6.615	8.813e-11	sn
Fixed	B30	2.977	0.453	6.574	1.171e-10	sn
Fixed	B38	0.111	0.161	0.691	0.490	non-sn
Fixed	B39	0.631	0.164	3.845	<0.001	sn
Fixed	C9	1.621	0.289	5.610	3.131e-08	sn
Fixed	K1	-0.595	0.193	-3.080	0.002	sn

Аналіз даних показав, що вимушене переміщення має вплив на кілька змінних, пов'язаних з політичними настроями серед населення. Зокрема, моделі демонструють, що переміщення позитивно і значуще пов'язане з рівнем задоволеності роботою уряду в Україні (B29) та задоволеності функціонуванням демократії в країні (B30). Крім того, потреба у прихильності лідерам в Україні (B39) та емоційна прив'язаність до країни (C9) зазнали значного і позитивного впливу переміщення, що свідчить про те, що переміщені особи відчують сильніший емоційний зв'язок зі своєю країною і більшу потребу в солідарності з національними лідерами.

З іншого боку, віра в те, що глобальну політику контролює невелика таємна група (K1), негативно пов'язана з переміщенням. Зокрема, цікавим є те, що одна зі змінних, яка вимірює авторитарні цінності (B38) виявилась незначущою. Згода зі змінною B39 може відображати ефект "згуртування навколо прапора" в умовах війни, коли переміщені особи демонструють підвищену підтримку лідерів як джерела єдності та стабільності. Водночас, незначущість B38 може свідчити про те, що хоча переміщені особи прихильні до поточних лідерів, це не свідчить про більш широке схвалення авторитарних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДП "ІОЦ Мінсоцполітики України." Accessed 29.11.2023. <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo/>.
2. Marlowe, J. M. (2010). Beyond the discourse of trauma: Shifting the focus on Sudanese refugees. *Journal of refugee studies*, 23(2), 183-198.
3. Sasse, G., & Lackner, A. (2020). The displaced as 'ordinary citizens': Exploring variation in the political attitudes of the displaced from Donbas. *Europe-Asia Studies*, 72(3), 354-382.

СЕКЦІЯ 4: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Каракай Антоній¹

Email: anton.karakai@knu.ua

Репрезентативність та теоретичний розподіл в Україні

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

З віддаленням від останнього перепису населення та початком війни ми маємо все менше надійних даних про населення України та все меншу досяжність респондентів. Це стає фундаментальною проблемою для кількісних досліджень у соціології, оскільки ми мало знаємо про генеральну сукупність. У поєднанні з низьким response rate це створює проблему того, кого ми репрезентуємо.

Київський Міжнародний Інститут соціології підняв питання кризи методів опитування досить давно [Паніотто, 2012]. Так, можемо помітити (див. Рис. 1), що навіть до 2014 року досяжність респондентів сильно падала. Фактично, вона зменшилася майже у 2 рази за 20 років.

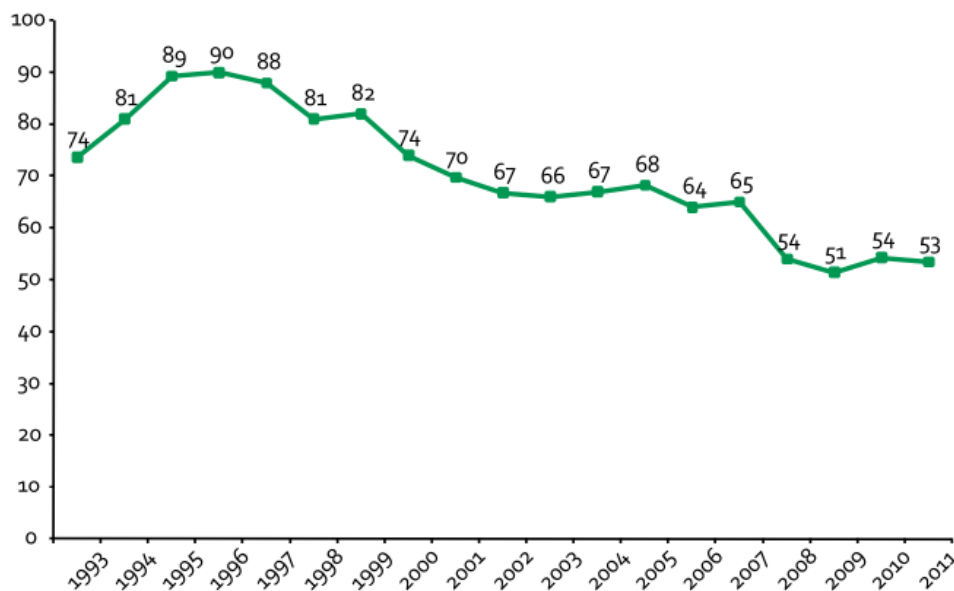

Рисунок 1. Response rate у дослідженнях КМІС, взято з джерела [Паніотто, 2012]

Попри стрімке падіння response rate з 1991 по 2011, навряд чи тоді очікувався рівень, який ми маємо на сьогоднішній день. Зі звітів багатьох досліджень, проведених після 2022 року, зникла згадка про досяжність

¹ Студент з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

респондентів, а коли вона є і це не панельне дослідження з повторним набором респондентів, то відсоток є дуже низьким.

Рисунок 2. Response rate у дослідженні Групи Рейтинг на основі джерела [(Всеукраїнське опитування Міжнародного республіканського інституту (IRI), 2023)]

Так, у лютому 2023 року група Рейтинг провела дослідження, яке мало досяжність респондентів 16% (див Рис. 2). Звісно, такий результат був зумовлений факторами, на які дослідники не могли вплинути: обстріли, відключення світла, виїзд населення на зиму в інші країни тощо. Однак 84% не досягнутих респондентів – це переважна більшість, відповідно репрезентативність результатів цього дослідження під великим питанням.

Допомогти в цій ситуації могло б знання генеральної сукупності. Порівнявши усі елементи вибірки з нею, ми могли б визначити основні зсуви не тільки у розрізі статі та віку, а і типу населеного пункту, освіти, та регіону. Але наші знання про неї стають все гіршими з кожним роком. Переписи населення проводять раз на 10 років, у нас же його вже не було 22 роки; також на це накладається втрата територій та війна. Відповідно, основними актуальними джерелами про населення України є дані ООН та Євростату (див. Рис. 3).

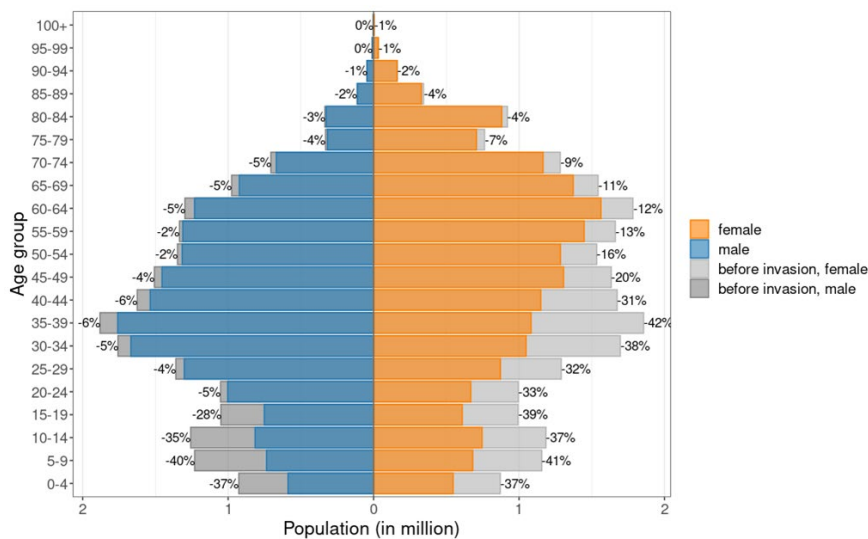

Рисунок 3. Зміни в демографічній піраміді України з 2022 по 2023 за ООН, взято з джерела [Ukraine’s Alarming Demographics, 2023]

Дивлячись на цю статистику, вже можна робити висновки про те, що старі теоретичні розподіли є неактуальними. Сталим прикладом для суспільствознавчої статистики був поділ за статтю, де жінок близько 51%. У порівнянні з 2022 роком, ми можемо спостерігати рівномірну втрату населення по віку та статі лише серед дітей, де втрати складають до 40%. Далі ж відбувається серйозний зсув втрат жінок середнього віку. З цього можна зробити 2 висновки стосовно генеральної сукупності. По-перше, частка людей пенсійного віку тепер значно більша через скорочення інших груп. По-друге, чоловіків тепер більше ніж жінок, але при цьому ситуація з ними куди складніша. Попри більшу чисельність чоловіків, їх можна вважати менш досяжною групою. Перш за все, через причини, пов'язані зі службою в армії, оскільки ми не знаємо точну кількість солдат в армії, летальних втрат, тих хто вчиться на військових та скільки військових у відпустках і як регулярно. По-друге, через причини, котрі не пов'язані зі службою в армії: немає точних даних щодо того, скільки чоловіків нелегально втекли через кордон, скільки просто ховаються від військкомату і, відповідно, не матимуть бажання брати участь в опитуваннях.

Так ми і отримуємо ситуацію, коли навіть встановивши теоретичний розподіл населення країни, можемо зіткнутися з неможливістю його реалізації. Але які є виходи з неї? Перш за все, це тимчасова відмова від випадкових методів побудови вибірки для всього населення. При такій досяжності респондентів ми можемо з тим же успіхом використовувати нестрого випадкові методи, але при цьому мати більше можливостей для планування вибірки. Так, панельні дослідження дозволяють фіксувати зміни на рівні сукупності, яку ми відібрали. І хоч цей метод має свої недоліки, він дозволяє отримати значно вищу доступність респондентів. По-друге, до нового перепису населення, усі дані про населення, крім статі та віку, не варто брати до теоретичного розподілу. Це єдині дані, які базуються на регулярній статистиці та можуть бути підтверджені різними джерелами. Дані за іншими показникам є не такими надійними.

І останнє питання, яке хотілося б підняти, – це питання перерозподілу регіонів. В українській соціології довгий час був прийнятий поділ областей на 4 регіони, подібний до того, який досі використовує група Рейтинг та вказує у своїй методології. Він забезпечував те, що кожен регіон включав близько 10 мільйонів населення. І хоч залежно від цілей дослідження цей поділ відрізнявся та існували розбіжності стосовно Дніпропетровщини і Хмельницької області, це все одно був певний орієнтир. Але ситуація з чисельністю населення тепер зовсім інша. Звісно, щоб робити остаточні висновки нам потрібно дочекатися кінця війни та нового перепису населення, але певні зміни ми можемо спрогнозувати на підставі наявної інформації. Так, у звільненому Херсоні лишилося жити близько 20% довоєнного населення [Населення Херсона зменшилось в 5 разів у порівнянні з довоєнними показниками, 2023] і приводів для оптимістичних прогнозів ми наразі не маємо. Реалістичний сценарій підказує, що якщо до 2014 року в південних та східних областях проживала майже половина населення, то при звільненні усіх областей навряд чи лишиться більше чверті. З іншого боку, чисельність

населення західних областей не зміниться сильно через притік людей, що збільшує їх частку в населенні у цілому. Тож нам потрібен розподіл, який буде рівномірно ділити населення та відповідати наближеності до війни. Це може бути такий варіант (див. Рис. 4):

- 1) Західний регіон – відносно безпечний.
- 2) Північно-Західний (разом з Києвом та областю) – прикордонний до Білорусі і в ньому відбувалися бойові дії, але зараз є більш тиловим.
- 3) Центральний – були бойові дії, на півдні знаходиться Придністров'я, наявні артобстріли і поряд прифронтові області.
- 4) Південно-Східний – найбільше постраждав та постраждає у майбутньому у зв'язку з продовженням бойових дій.

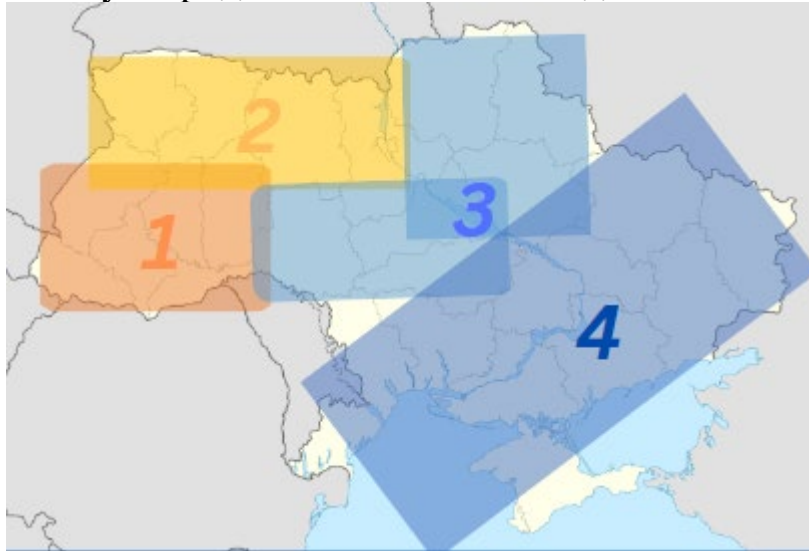

Рисунок 4. Приклад нового розподілу за регіонами для досліджень

Поділ є досить умовним, оскільки він має передати демографічні та соціальні післявоєнні реалії, які ми можемо зараз лише прогнозувати. Однак українська соціологія мусить адаптуватися до теперішньої ситуації та бути готовою до будь-якого майбутнього, щоб продовжити рухатися, як заради науки, так і заради країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паніотто В. Криза в методах опитування та шляхи її подолання [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: [https://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/03\(02-2012\)/ds.php?file=03_KR_2_MonAnalit.pdf](https://www.kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/03(02-2012)/ds.php?file=03_KR_2_MonAnalit.pdf)
2. Всеукраїнське опитування Міжнародного республіканського інституту (IRI): лютий 2023 [Електронний ресурс] // Соціологічна група Рейтинг. – Режим доступу до ресурсу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/national_survey_of_ukraine_iri_february_2023.htm
3. Ukraine's Alarming Demographics [Електронний ресурс] // Sceeus. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://sceeus.se/en/publications/ukraines-alarming-demographics/>
4. Населення Херсона зменшилось в 5 разів у порівнянні з довоєнними показниками [Електронний ресурс] // ІРС-Південь. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ipc.org.ua/uk/2023/01/naselennya-hersona-zmenshylos-v-5-raziv-v-porivnyani-z-dovoyennymu-pokaznykamy/>

Володіна Марія¹

Email: *volodinamariya2003@gmail.com*

Використання методів психосемантики в дослідженні соціальних стереотипів української молоді

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 25 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Сьогодні у соціальному розвитку України дедалі виразніше простежується курс на інтеграцію нашого суспільства у систему економічних, політичних та духовно-моральних відносин, що склалися в країнах Євросоюзу. Специфіка цього процесу проявляється, зокрема, у відмові соціуму від багатьох застарілих норм і зразків поведінки та їх заміна новими зразками, які є найбільш відповідними сучасним реаліям. У зв'язку з цим, на наш погляд, суттєво зростає актуальність досліджень, спрямованих на вивчення стану справ та тенденцій, пов'язаних зі сприйняттям українцями загалом і українською молоддю зокрема різних соціальних стереотипів-типажів. Під останніми ми розуміємо особливий вид соціальних стереотипів, у яких окреслено образ типового представника певної групи населення, яка відіграє ту чи іншу соціальну роль. У цих образах суспільна свідомість переносить узагальнені думки про соціальну роль тієї чи іншої групи (тобто про приписувані їй способи і норми поведінки) на типових представників цих груп у вигляді схематизованих уявлень про їхню особистість, характер і способи поведінки. Прикладами стереотипів-типажів можуть слугувати уявлення, що склалися в повсякденній свідомості про типового вчителя, типового спортсмена, типового бізнесмена і т.д.

Одне з перших визначень поняття «соціальний стереотип» дав у 1922 році американський журналіст У. Ліппман у роботі «Громадська думка». Він вважає, що соціальні стереотипи – це встановлені в історичній громаді шаблони сприйняття, типізації та інтерпретації інформації про функціонування агентів у соціальній реальності, що ґрунтуються на їхньому попередньому соціальному досвіді. При цьому соціальні стереотипи чинять на свого носія тотальний та прихований вплив, захищаючи його свідомість, формуючи у нього цілісну картину світу та спрощуючи передачу і зберігання соціальної інформації [Lippmann, 1997: p. 154].

У сучасній соціології серед методів, що дозволяють вивчати соціальні стереотипи, особливий інтерес можуть представляти методи психосемантики, спрямовані на вивчення «індивідуальних структур значень у свідомості окремого суб'єкта (певної соціальної групи), їх генезу, будову та формування, їх вплив на пізнавальні процеси у психіці людини та на те як відбуваються в людині процеси пізнання, розуміння, прийняття рішень тощо» [Дробот, 2018: с. 3]. Специфіка соціальних стереотипів полягає в тому, що у змістовному

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

плані вони є феноменами повсякденної свідомості, поєднуючи у собі емоційне і раціональне, традиції, звички та сформовані уявлення. Саме тому для дослідження релевантні методи психосемантики, спрямовані на отримання інформації як з *когнітивного*, так і з *афективного* рівнів свідомості респондентів.

Сьогодні у соціологічних дослідженнях досить широкого застосування набуло використання низки психосемантичних методів. До найпопулярніших з них можна віднести класичний семантичний диференціал Ч. Осгуда [Osgood, 1964: р. 172], а також техніку репертуарних решіток Дж. Келлі. Разом з тим, у деяких дослідженнях доцільним може стати використання інших психосемантичних підходів, похідних від вищевказаних. Так, у дослідженні соціальних стереотипів української молоді, підготовленого та реалізованого авторкою у рамках курсового проєкту (липень-вересень 2023 р.) вивчалось стереотипізоване сприйняття молоддю різних соціальних типажів не безпосередньо, а шляхом оцінки ймовірності здійснення цими типажами тих чи інших соціально значущих вчинків. Нижче ми коротко представимо основні характеристики цього дослідження та отримані результати.

Об'єктом нашого дослідження виступала українська молодь віком від 18 до 35 років. Усі інші соціально-демографічні характеристики цієї соціальної групи наразі до уваги не бралися. Загалом в опитуванні взяло участь 25 респондентів. Предметом дослідження були пізнавальні можливості використання методів психосемантики для дослідження сприйняття українською молоддю стереотипів типових представників низки соціальних груп. Мета дослідження полягала у реконструкції стереотипів сприйняття цих образів-типажів, що склалися у повсякденній свідомості молоді, а також проведення їх порівняльного аналізу у рамках соціологічного дослідження.

Як зазначалося вище, особливості сприйняття молоддю типових виконавців різних соціальних ролей виявлялися нами не традиційно (через приписування їм тих чи інших характеристик), а у вигляді суб'єктивної оцінки ймовірності скоєння ними того чи іншого вчинку. При цьому ми виходили з наступних гіпотез:

- Опис існуючих у свідомості молоді образів-типажів через ймовірність здійснення ними соціально значущих вчинків дозволяє диференціювати ці образи-типажі між собою, пояснити причини відмінностей у їхньому сприйнятті молодими людьми, а також пояснити характер ставлення молодого покоління (позитивно-негативне) до кожного з них;

- Чим більшою мірою молодь ідентифікує себе з певними соціальними типажамі, тим більш вона схильна чекати від них соціально схвалюваних вчинків, і тим рідше засуджуваних суспільством вчинків.

Розробка інструментарію, що дозволяє перевірити ці гіпотези, включала два етапи. На першому етапі нами було проведено низку глибинних інтерв'ю, що дозволили підготувати список рольових позицій (соціальних типажів) для включення до інструментарію, а також список тих соціально значущих вчинків, які з певною ймовірністю можуть очікуватися від типових представників низки соціальних груп.

Насамперед нами було попередньо проведено 6 стандартизованих інтерв'ю з молодими людьми, в яких респондентам пропонувалося назвати ті соціальні типажі, вчинки та поведінка яких викликають у них особливий інтерес. За результатами цих інтерв'ю було прийнято рішення включити в інструментарій наступні 9 образів-типажів, які найчастіше згадувалися: «Я сам», «Крупний бізнесмен», «Мої батьки», «Мій ідеал людини», «Невдаха», «Впливовий політик», «Успішна людина», «Зірка шоу-бізнесу» та «Типовий українець». Одним з міркувань, через які ми обмежилися вибором зазначених дев'яти типажів (соціальних ролей), було прагнення зниження часових витрат під час роботи респондентів з інструментарієм дослідження.

У цих інтерв'ю ми також просили респондентів назвати ті соціально значущі вчинки, за якими вони самі найчастіше оцінюють інших людей. При цьому вчинки могли братися з будь-якої сфери життя. Важливо, щоб вони, на думку респондентів, були досить типовими для сьогодення. У процесі аналізу отриманих відповідей нами було відібрано 30 вчинків, які були включені в інструментарій. Відбір вчинків проводився нами з урахуванням наступних критеріїв: 1) Висока частота згадки; 2) Їхня типовість для нинішнього суспільства; 3) Рівна кількість вчинків як позитивної (наприклад, *цілеспрямовано виховує своїх дітей патріотами, власними коштами допомагає постраждалим від війни тощо*), так і негативної спрямованості (наприклад, *вживає наркотики, дасть або отримає хабар тощо*);

На наш погляд, обмеження списку 30 вчинками, з одного боку, дозволяє досить докладно відтворювати образ того чи іншого типажу, і, з іншого боку, знижує часові витрати під час роботи з інструментарієм.

На наступному етапі нами була підготована анкета, де наводився список із 30 різних соціально значущих вчинків (наприклад, *випити надмірно; ризикнути своїм життям заради чужої людини тощо*). При цьому респондентам пропонувалося оцінити за шкалою від 1 до 7 балів ймовірність здійснення кожного з цих вчинків людьми, які «виконують» різні соціальні ролі (типажі).

Анкету було розміщено на сайті соціологічної онлайн лабораторії КНУ. Участь в опитуванні міг взяти будь-який мешканець України віком від 18 до 35 років.

Один з основних підсумків первинної обробки результатів проведеного нами опитування є матриця середньогрупових оцінок респондентами ймовірності здійснення окремих вчинків кожним із соціальних типажів. Вона містить 30 рядків (за кількістю вчинків) і 9 стовпців (за числом рольових позицій). На цих оцінках будується практично весь подальший статистичний та змістовний аналіз отриманих результатів (див. табл. 1).

Вже порівняння оцінок ймовірності здійснення тих чи інших вчинків різними соціальними типажами дає змогу побачити низку характерних відмінностей у сприйнятті останніх українською молоддю. Наприклад, найімовірнішими для себе вчинками молодь вважає *прагнення до вищої освіти (7,0), повагу до всіх людей (6,6), надання матеріальної допомоги постраждалим від війни (4,9)* та інші.

Таблиця 1.

Матриця середньогрупових оцінок ймовірності здійснення окремих вчинків для різних рольових позицій (фрагмент)

Вчинки:	Соціальні типажі:						
	Крупний бізнесмен	Я сам (сама)	Мій ідеал людини	Впливовий політик	...	Типовий українець	Невдаха
Вживає наркотики	4,4	1,0	1,3	5,3	...	3,4	5,5
Порекомендує своїм дітям добровільно вирушити на фронт	2,3	1,6	2,4	2,1	...	3,6	3,1
Безкоштовно проїде у громадському транспорті	1,4	2,4	2,1	2,3	...	3,6	4,8
Стане волонтером, який допомагає постачати ЗСУ озброєння та медикаменти	4,1	3,5	5,7	3,1	...	4,9	3,3
Вип'є понад міри	6,1	3,6	2,7	5,7	...	4,4	5,0
...
Проявить повагу до всіх людей незалежно від їх національності, статі, і т.д.	4,1	6,6	6,7	3,4	...	4,0	3,5
Отримає гуманітарну допомогу від не маючи для цього достатніх підстав	2,1	1,1	2,1	4,0	...	3,7	5,0
Має чітку громадянську позицію і не буде боятися її демонструвати	3,9	5,1	6,3	4,6	...	4,8	3,6

Подібним чином молоді українці оцінюють поведінку з боку людей, що виконують такі соціальні ролі як «Мої батьки» та «Мій ідеал людини». Тобто вчинки людей, з якими вони тією чи іншою мірою ідентифікують себе і з яких беруть приклади для вибору відповідного варіанта поведінки у тій чи іншій ситуації вони позначають як позитивні. Водночас від тих, кого молодь вважає «Невдахами», з високою ймовірністю очікується вживання наркотиків (5,5), ухилення від попадання на фронт (5,5), присвоєння знайдених речей чи грошей (5,3) тощо; тобто негативні вчинки. Помітна диференціація отриманих оцінок ймовірності простежується й щодо інших соціальних типажів. На наш погляд, наведені вище дані свідчать про те, що в соціологічному дослідженні використання ймовірностей скоєння різних вчинків тими чи іншими соціальними типажми дозволяє не лише диференціювати ці типажі між собою, а й пояснити також причини та характер різного сприйняття цих типажів молоддю.

Розрахунок матриці евклідової відстані між профілями оцінок соціальних типажів (див. табл. 2) показує, що в отриманих даних спостерігається наступна тенденція: чим менша евклідова відстань між профілем самооцінок респондентів («Я сам») і профілем іншого типу, тим вища ймовірність очікування молоддю позитивних вчинків з боку останніх та навпаки. Іншими словами, ця тенденція підтверджує другу нашу гіпотезу про те, що чим більшою мірою представники молоді схильні ідентифікувати себе з будь-якими соціальними типажми, тим більш ймовірним є очікування від останніх соціально схвалених вчинків, і тим менш ймовірним бачиться скоєння ними вчинків, які засуджуються суспільством. У нашому випадку як найближчі соціальні групи молоді українці сприймають своїх батьків (4,7), а також тих, кого вони вважають своїм ідеалом (6,0). Найбільшу ж соціальну

дистанцію вони схильні встановлювати між собою, а також впливовими політиками (10,9) та невдахами (12,4).

Таблиця 2

Матриця подібності та відмінності сприйняття образів типажів українською молоддю (евклідова відстань)

	Крупний бізнесмен	Я сам (сама)	Мій ідеал	Впливовий політик	Мої батьки	Успішна людина	Зірка шоу-бізнесу	Типовий українець	Невдаха
Крупний бізнесмен	0,0	9,6	12,1	3,7	8,2	5,1	3,2	5,6	7,1
Я сам (сама)	9,6	0,0	6,0	10,9	4,7	7,7	9,8	8,4	12,4
Мій ідеал	12,1	6,0	0,0	13,3	7,4	8,3	11,7	9,5	14,4
Впливовий політик	3,7	10,9	13,3	0,0	8,9	6,6	4,0	5,9	5,2
Мої батьки	8,2	4,7	7,4	8,9	0,0	6,4	7,8	5,8	9,2
Успішна людина	5,1	7,7	8,3	6,6	6,4	0,0	4,8	3,7	8,1
Зірка шоу-бізнесу	3,2	9,8	11,7	4,0	7,8	4,8	0,0	4,9	5,7
Типовий українець	5,6	8,4	9,5	5,9	5,8	3,7	4,9	0,0	6,4
Невдаха	7,1	12,4	14,4	5,2	9,2	8,1	5,7	6,4	0,0

Додаткову інформацію щодо сприйняття молоддю образів-типажів, що репрезентують різні соціальні групи, дають значення показників, які відображають характер ставлення молодих людей до цих груп, спеціально розраховані за шкалою від 1 до 7 балів. Результати нашого опитування показують, що найбільш позитивне ставлення молодь виявляє до себе (в середньому 5,0 бала), до своїх батьків (4,5), і до свого ідеалу людини (5,6). З іншого боку, найбільш негативно складається їхнє ставлення до невдах (3,2), впливових політиків (3,4) та крупних бізнесменів (3,7).

Найбільш складним способом обробки та представлення отриманих нами результатів є побудова суб'єктивних семантичних просторів соціально значущих вчинків. При цьому мірою подібності вчинків, що розглядаються, виступає подібність оцінок, виставлених респондентами для різних соціальних типажів. В результаті цієї операції відбувається «стиснення» списку використаних нами вчинків до кількох нових змінних факторів, які виступають узагальненими шкалами для оцінки вчинків. Статистичною процедурою для такої операції виступає факторний аналіз, що дозволяє «диференціювати рольові позиції і звести множину взаємопов'язаних – корелюючих – дескрипторів до узагальнених факторів за кожною рольовою позицією» [Якцина, 2018: с. 176]. В результаті ми можемо зафіксувати та проінтерпретувати у просторі цих факторів «структури рольових позицій, якими, свідомо чи несвідомо, користуються респонденти, співставляючи приклади поведінки стосовно заданих рольових позицій» [Якцина, 2018: с. 176].

У нашому дослідженні побудова семантичних просторів вчинків здійснювалася шляхом факторизації згадуваної вище середньогрупової матриці оцінок ймовірності (див. Рис. 1) методом головних компонент з наступним варимакс-обертанням виділених факторів. В результаті було

виділено 4 значущі фактори, що пояснюють у сукупності 93,1% загальної дисперсії. Через обмежений обсяг статті коротко проінтерпретуємо перші два фактори.

Найбільш потужний з них – перший фактор (50,4% загальної дисперсії) має найвищі позитивні навантаження за такими вчинками, як *одруження через високий фінансовий та/або соціальний статус партнера, водіння автомобілем нетверезим, вживання наркотичних засобів* і т.д. що говорить про хитрість і розважливість людини. На негативному полюсі цього чинника найвищі навантаження отримали *одруження через любов до партнера, готовність пожертвувати собою заради іншої людини* тощо. Виходячи з цього, даний фактор інтерпретується нами як «Жертовний альтруїзм» (-) – «Хитрий егоїзм» (+). Негативний полюс другого фактора (22,7%) утворюють вчинки, які говорять про готовність людини безкорисливо надавати матеріальну допомогу іншим, а позитивний полюс – вчинки, які говорять про його схильність привласнювати чуже. В результаті цей фактор був інтерпретований нами як «Фінансова безкорисливість» (+) – «Користолюбство» (-).

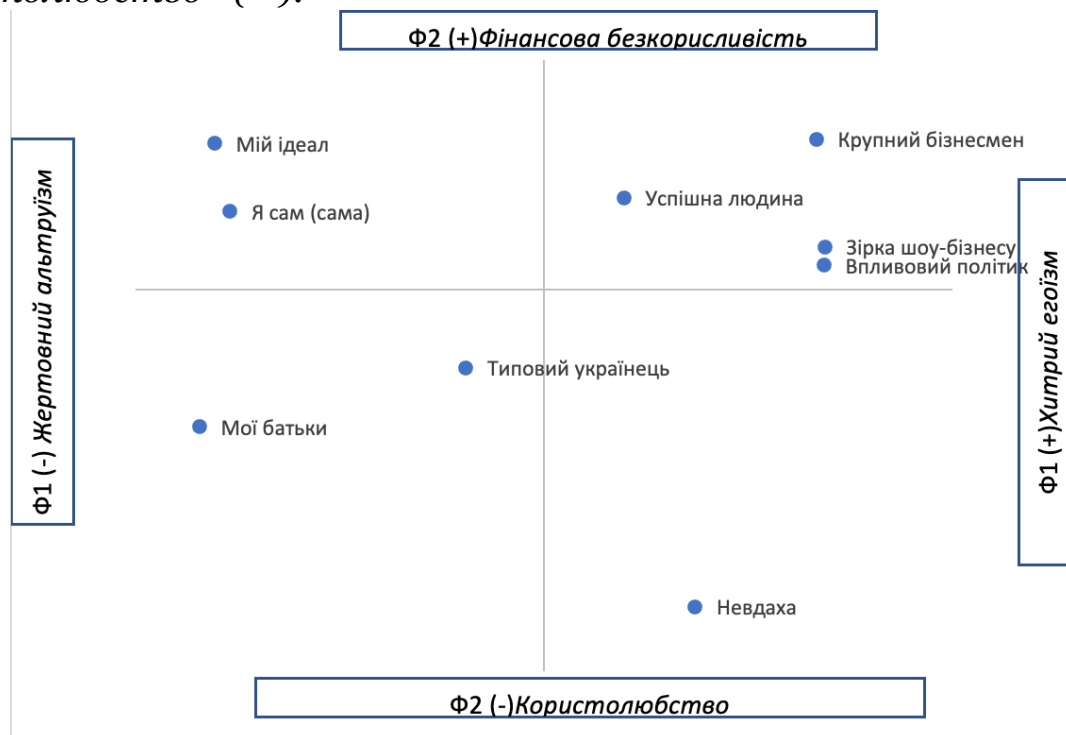

Рисунок 1. Сприйняття молоддю ролевих позицій в семантичному просторі вчинків (Фактор 1 и Фактор 2)

Одним із результатів факторного аналізу є отримання кожним з об'єктів оцінки своїх координат у просторі нових шкал-факторів. Завдяки цим координатам ми можемо графічно представити всі використані у дослідженні ролеві позиції відповідно до їхнього положення в отриманому семантичному просторі.

Такий підхід, зокрема, наочно показує, що до найбільш альтруїстично сприйманих образів-типажів молодь відносить *самих себе*, тих, кого вони обирають як *свій ідеал*, а також *своїх батьків*. Найбільшими ж хитрунами та

егоїстами молоді люди схильні вважати *крупних бізнесменів, зірок шоу-бізнесу та впливових політиків.*

Варто також зазначити, що до найбезкорисливіших соціальних типажів молодь відносить *себе*, тих, кого вона *вважає своїм ідеалом*, а також *крупних бізнесменів*. Остання обставина, напевно, пояснюється тим, що великим бізнесменам молодь схильна приписувати активну благодійну діяльність. А той факт, що найбільшими користолюбцями молоді люди вважають *невдах* можна пояснити тим, що останнім приписується висока ймовірність здійснення таких вчинків, як присвоєння знайдених грошей і речей, незаслужене отримання гуманітарної допомоги та безплатний проїзд у транспорті.

Завершуючи розгляд даного матеріалу, як загальний підсумок сказаного можна відзначити, що використання методів психосемантики відкриває соціологу додаткові можливості для більш глибокого осмислення та аналізу інформації, отриманої не лише з когнітивного, а й з афективного рівня свідомості респондентів. До додаткових можливостей варто включити отримання більш повної картини сприйняття соціальних стереотипів та кількісних характеристик явищ повсякденної свідомості, які можуть бути слабо розпізнані або не розпізнані респондентами. Разом з цим, використання методів психосемантики у соціологічному дослідженні соціальних стереотипів здатне призвести і до виникнення певних проблем. Ці проблеми можуть бути викликані такими обставинами, як, наприклад, креативний підхід у створенні інструментарію, у нашому випадку списку образів-типажів, і навіть набору вчинків, котрі характеризують поведінку цих типажів. Негативна роль суб'єктивізму дослідника може проявитися і на етапі проведення статистичного аналізу (наприклад, факторного), і навіть при інтерпретації його результатів. Це означає, що соціолог повинен вміти ефективно використовувати методи психосемантики, розуміючи їх сильні та слабкі сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lippmann W. Public opinion. – New Brunswick, N.J., U.S.A: Transaction Publishers, 1997. – 427 p.
2. Дробот О. В. Методи психосемантики у дослідженні свідомості [Електронний ресурс] / О. В. Дробот // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К.: Національний авіаційний університет, 2018. – Вип. 1(12). – С. 112–117. – Режим доступу до ресурсу: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/38670/1/Стаття_Дробот_вісник%20нау%202018.pdf (дата звернення: 24.10.2023)
3. Osgood C. E. Semantic Differential Technique in the Comparative Study of Cultures / C. E. Osgood // American Anthropologist. – 1964. – Vol. 66. – No. 3. – pp. 171–200.
4. Якцина О. Ф. Психосемантичний простір множинних ідентифікацій у практиках шлюбно-сімейного партнерства та батьківства [Електронний ресурс] / О. Ф. Якцина // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. – 2018. – Т. 2. – № 3. – С. 173–180. – Режим доступу до ресурсу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/762935.pdf> (дата звернення: 24.10.2023).

Бурдін Ярослав¹

Email: *burdin_yaroslav@knu.ua*

Машинне навчання у соціологічних дослідженнях

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Розповсюдженість соціальних мереж, онлайн спільнот та цифрових платформ призвела до зростання обсягу цифрових даних, пов'язаних з людською поведінкою, взаємодією та комунікацією. Це створює певні виклики у соціологічних дослідженнях з використанням традиційних методів обробки та аналізу інформації. Оскільки складність і масштаб сучасного цифрового простору вимагає технологічно нового підходу до роботи з інформацією, то для подолання цих перепон виникає необхідність інтегрувати передові алгоритми і методології, зокрема машинного навчання (МН), у соціологічні дослідження.

Машинне навчання пропонує набір складних інструментів для обробки та аналізу великих наборів даних різного формату. Алгоритми МН можуть швидко та ефективно обробляти дані, виявляти складні закономірності у соціальних процесах та явищах, прогнозувати суспільні тенденції тощо. Такий підхід стає особливо корисним тоді, коли необхідно працювати з великим обсягом комплексних даних, що відображають різні аспекти соціального життя. Тому для подолання обмежень, котрі виникають під час роботи з даними, варто використовувати більш сучасні підходи. Відповідно, інтеграція машинного навчання в соціологічні дослідження є не просто технологічним оновленням, а і парадигмальним зрушенням у бік розуміння суспільства, що ґрунтується на даних.

Ця зміна парадигми вимагає від соціологів набуття нових компетенцій та залученості до міждисциплінарної співпраці. Оскільки обсяг цифрових даних продовжує зростати, машинне навчання стає все більш важливим інструментом для комплексного та детального вивчення суспільства. Цей підхід дозволить аналізувати й інтерпретувати масиви даних будь-якої складності та обсягу, пропонуючи важливі емпіричні результати для розуміння складних соціальних феноменів у все більш цифровому світі [Chen, 2021].

Приклади сучасних застосувань у галузі

Машинне навчання в соціології уможливорює аналіз та обробку великого об'єму даних про різні соціальні явища та процеси. Цей підхід трансформує традиційні соціологічні дослідження, адже передбачає використання дієвих алгоритмів для обробки та інтерпретації даних, які раніше були недоступними через їхній розмір та складність. Наприклад, алгоритми МН відіграли важливу роль у вивченні динаміки соціальних мереж та оцінці громадської

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

думки в Інтернеті, як зазначають Еванс і Фостер [Evans, 2019: р. 12–13]. Більше того, такі дослідники, як Хангахі, підкреслюють потенціал МН у інтерпретації складних соціальних явищ, таких як моделі соціальної мобільності та міграційні тенденції [Khangahi, 2021: р. 123].

Загалом МН можна використовувати у широкому спектрі напрямків соціологічних досліджень, нижче буде наведено декілька з них:

- *Дослідження культури:* Застосування алгоритмів МН до культурних артефактів дає змогу комплексно аналізувати: вплив глобалізації на культурне розмаїття; феномен культурного спротиву; динаміку виключення, нерівність та конфлікти [Foster, 2018].
- *Політичні дослідження:* У політичних дослідженнях машинне навчання допомагає прогнозувати результати виборів, визначати моделі виборців та аналізувати законодавчі тексти. Ця технологія дає уявлення про політичну поведінку, вплив політики та дозволяє зрозуміти динаміку політичного дискурсу [Grimmer, 2021].
- *Аналіз громадської думки та настроїв:* Алгоритми МН уможливають визначення тенденцій настроїв, громадську стурбованість та зміну думок, дозволяючи в режимі реального часу розуміти ставлення громадськості до політики, подій чи соціальних питань на основі даних із соціальних мереж [Evans, 2019].
- *Демографічні дослідження:* МН уможливує здійснення складного аналізу даних переписів, опитувань і демографічної статистики для комплексного розуміння динаміки населення, моделей міграції, тенденцій урбанізації та соціальних наслідків демографічних змін [Khangahi, 2021].
- *Дослідження девіантної поведінки:* МН в дослідженнях девіантної поведінки пропонує прогностичні моделі для виявлення та аналізу моделей злочинної або соціально девіантної діяльності. Це дає змогу вивчати причини, поширення та наслідки такої поведінки [Schroeders, 2023].
- *Дослідження благополуччя:* МН дає змогу аналізувати різноманітні дані щодо здоров'я та способу життя людей, для виявлення патернів, котрі формують поняття благополуччя [Leist, 2023].
- *Соціологія освіти:* З використанням МН можна проаналізувати освітню нерівність та ефективність різних методів викладання. Крім того, ця технологія виявляє прогалини в навчанні та оптимізує розподіл ресурсів, сприяючи створенню більш ефективних та інклюзивних освітніх систем [Davies, 2020].
- *Економічна соціологія:* В економічній соціології МН дає уявлення про динаміку ринку праці, тенденції зайнятості та економічну нерівність. Аналізуючи дані про зайнятість, економічні транзакції та ринкові моделі, МН дозволяє комплексно проаналізувати зміни у економічній поведінці та вплив економічної політики на різні соціальні групи [Zajko, 2022].

Переваги та потенціал машинного навчання в соціології

Машинне навчання запровадило революційні можливості в галузі соціології, змінивши те, як дослідники аналізують та інтерпретують складні соціальні явища. Основні переваги застосування МН у соціологічних дослідженнях є:

1. *Ефективна обробка складних наборів даних:* Алгоритми МН працюють з великими, складними наборами даних значно ефективніше, ніж традиційні статистичні методи. Ця ефективність дозволяє соціологам працювати з даними різного формату, сприяючи більш комплексному аналізу в дослідженнях [Leitgöb, 2023].

2. *Розпізнавання патернів і прогностичний аналіз:* Однією з можливостей МН є виявлення закономірностей та тенденцій в масивах даних. Цей аспект особливо корисний у соціології, де соціальні явища часто є мультимірними та включають у себе взаємодію різних факторів. Крім того, обчислювальні потужності МН дозволяють прогнозувати майбутні соціальні тенденції, надаючи цінну інформацію щодо розуміння суспільних змін [Chen, 2021].

3. *Підвищення точності та об'єктивності:* Алгоритми МН можуть зменшити вплив суб'єктивності дослідника в аналізі даних, пропонуючи більш об'єктивний погляд на соціальну поведінку та закономірності. Цей підхід, заснований на даних, підвищує точність і надійність соціологічних досліджень [Evans, 2019].

4. *Інноваційні дослідницькі методології:* Інтеграція МН в соціологію стимулює методологічні інновації. Наприклад, обробка природної мови дозволяє аналізувати якісні дані, а алгоритми кластеризації – досліджувати соціальні мережі та формування спільнот, прокладаючи шлях до нових підходів у вивченні соціальних явищ та процесів [Evans, 2019].

Незважаючи на ці переваги, інтеграція МН в соціологію не позбавлена викликів. Серед них – необхідність міждисциплінарної співпраці, етичні міркування щодо використання даних, а також потреба в інтерпретації моделей МН. Однак включення машинного навчання у соціологічні дослідження є важливим кроком на шляху до об'ємного та всебічного розуміння суспільства, де комунікація та взаємодія набуває цифрового формату. Синергія між МН і соціологією має потенціал для нових теоретико-методологічних підходів щодо розуміння суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chen Y., Wu X., Hu A. et al. Social prediction: a new research paradigm based on machine learning // J. Chin. Sociol. – 2021. – Vol. 8. – No. 15. – <https://doi.org/10.1186/s40711-021-00152-z>
2. Evans J., & Foster J. G. Computation and the Sociological Imagination // Contexts. – 2019. – Vol. 18. – No. 4. – pp. 10–15. – <https://doi.org/10.1177/1536504219883850>
3. Khangahi F. D., & Kiani F. Social Mobilization and Migration Predictions by Machine Learning Methods: A study case on Lake Urmia // International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE). – 2021. – Vol. 10. – No. 6. – pp. 123–127. – <https://doi.org/10.35940/ijitee.F8833.0410621>

4. Foster J. G. Culture and computation: Steps to a Probably Approximately Correct theory of culture // *Poetics*. – 2018. – Vol. 68. – pp. 144–154. – <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.04.007>
5. Grimmer J., Roberts M. E., & Stewart B. M. Machine learning for social science: an agnostic approach // *Annual Review of Political Science*. – 2021. – Vol. 24. – pp. 395–419. – <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-053119-015921>
6. Schroeders U., Mariss A., Sauter J., & Jankowsky K. Predicting Juvenile Delinquency and Criminal Behavior in Adulthood Using Machine Learning. – 2023. – <https://doi.org/10.31234/osf.io/ubs9e>
7. Leist A. K., Klee M., Kim J. H., Rehkopf D. H., Bordas S., Muniz-Terrera G., & Wade, S. Machine learning in the social and health sciences. – 2021. – URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2106/2106.10716.pdf>
8. Davies H. C., Eynon R., & Salveson C. The Mobilisation of AI in Education: A Bourdieusean Field Analysis // *Sociology*. – 2020. – Vol. 55. – No. 3. – pp. 539–560. – <https://doi.org/10.1177/0038038520967888>
9. Zajko M. Artificial intelligence, algorithms, and social inequality: sociological contributions to contemporary debates // *Sociology Compass*. – 2022. – Vol. 16. – No. 3. – <https://doi.org/10.1111/soc4.12962>
10. Leitgöb H., Prandner D., & Wolbring T. Editorial: Big data and machine learning in sociology // *Frontiers in sociology*. – 2023. – Vol. 8. – <https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1173155>

Максимчук Дарина^I, Шевченко Артем^{II}

Email:

dncko1003@gmail.com,

artem_shevchenko2003@knu.ua

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Валідизація індексу ситуативної тривожності: опитування мешканців Києва

Валідизація індексу ситуативної тривожності в умовах війни є дуже актуальним і важливим завданням, оскільки військові конфлікти та війни можуть мати серйозний вплив на психічне здоров'я людей: викликати тривожність, стрес, депресію та інші психологічні проблеми. У відкритому доступі немає процедури валідизації даного індексу, зокрема змістовної (теоретичної), нам не відомо, з яких складових він утворений. Тому ми вважаємо за потрібне провести процедуру критеріальної валідизації та виділити компоненти індексу ситуативної тривожності на конкретних емпіричних даних, зібраних нами власноруч. Також ми вважаємо за потрібне перевірити, чи здатен індекс ситуативної тривожності диференціювати спостереження за контрольними ознаками.

^I Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

^{II} Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

З метою валідизації було обрано індекс ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна [Dermapova, 2002], який вимірюється через 20 тверджень (10 позитивних та 10 негативних): «Я спокійний», «Мені нічого не загрожує», «Я почуваю себе напружено», «Я відчуваю жаль», «Я почуваю себе вільно», «Я розчарований», «Мене хвилюють можливі невдачі», «Я почуваю себе відпочилим», «Я стурбований», «Я маю відчуття внутрішнього задоволення», «Я впевнений у собі», «Я нервую», «Я не знаходжу собі місця», «Я напружений», «Я не відчуваю скованості», «Я задоволений», «Я заклопотаний», «Я надто збуджений і мені не по собі», «Мені радісно», «Мені приємно». Для кожного з тверджень пропонується 4-бальна порядкова шкала: 1 бал – «Ні, це не так»; 2 бали – «Напевно, це так»; 3 бали – «Це вірно»; 4 бали – «Це дійсно вірно».

Індекс обраховується за формулою: *індекс ситуативної тривожності* = $\Sigma 1 - \Sigma 2 + 35$, де $\Sigma 1$ – сума значень за пунктами 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18; $\Sigma 2$ – сума значень за пунктами 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20. Діапазон значень індексу – від 20 до 80 балів.

Інтерпретація значень індексу [Ворона, Резнік, 2021: с. 28–31] наступна: до 30 балів – низька тривожність; від 31 до 46 балів – нормальна тривожність; від 47 до 50 балів – підвищена тривожність; від 51 до 60 балів – висока тривожність; понад 60 балів – гіпертривожність. Таким чином, індекс тривожності узагальнено характеризує загальний функціональний стан психічного здоров'я та свідчить про міру психологічної напруженості в суспільстві. Аналіз варіативності його значень дає змогу оцінювати тенденції соціальної адаптації населення України.

Окрім 20 тверджень, з яких складається індекс ситуативної тривожності, ми додали до інструментарію контрольні ознаки (стать, вік, район проживання, статус зайнятості, досвід міграції) з метою перевірки їхньої здатності диференціювати індекс ситуативної тривожності, а також пряме критеріальне питання, яке стосується тривожності – «Наскільки б Ви оцінили рівень своєї тривожності по шкалі від 0 до 5, (де 0 – не відчуваю тривоги, а 5 – мені дуже тривожно)?»).

Опитування проводилося серед мешканців Києва. Як процедуру рекрутингу респондентів ми застосовували метод «снігової кулі». Зрештою, до вибірки потрапили 111 мешканців міста Київ віком від 16 до 75 років: серед них 73 жінки та 38 чоловіків.

Критеріальна валідизація. Перш ніж валідизувати індекс, ми привели його до належного вигляду шляхом обрахунку за вказаною формулою. В інструментарій було додано пряму критеріальну змінну, яка втілювала вимірюваний концепт (тривожність) безпосередньо. Щоб зрозуміти, наскільки тісно пов'язані між собою індекс та критеріальна змінна, ми вдалися до аналізу кореляційної матриці. Варто зауважити, що до кореляційної матриці потрапило 3 змінні: критеріальна змінна, неперекодований індекс, 5-рівневий перекодований індекс (відповідає логіці, відображеній в теоретичній частині: низька тривожність, нормальна тривожність, підвищена тривожність, висока тривожність та гіпертривожність).

Згідно з кореляційною матрицею, кожен коефіцієнт кореляції відповідає вимозі статистичної значущості ($p \leq 0,05$) та має досить високе значення. Найкраще корелюють між собою неперекодований індекс тривожності та пряма критеріальна змінна – 0,71; дещо меншим є значення 5-рівневого індексу (0,64). Отже, ми можемо стверджувати, що індекс ситуативної тривожності відображає пряму критеріальну змінну.

Виділення одиниць конструкту. Перед нами поставала задача виокремити фактори, що утворюють індекс ситуативної тривожності, який застосовується в моніторингу «Українське суспільство». Щоб виокремити одиниці конструкту, ми застосували факторний аналіз для всіх 20 тверджень, з яких складається індекс. Перед цим нами було перекодовано змінні з позитивними твердженнями, оскільки попри те, що всі твердження мають стандартизовану шкалу, вони поділяються на позитивні та негативні, що зрештою поляризує напрямки шкал. Лише після того, як всі змінні були приведені у вигляд одновекторних, ми перейшли до етапу факторного аналізу, статистичні результати якого наведено в Додатку А.

Згідно з результатами факторного аналізу ми можемо виділити змістовних 5 факторів, які здатні пояснити 67,54% дисперсії (див. Додаток А, Таблиця 1) всіх ознак, залучених до аналізу. Змістовне наповнення факторів (див. Додаток А, Таблиця 2): 1) *стурбованість* (до фактора були віднесені змінні «Я нервую», «Я напружений», «Я стурбований», «Я не знаходжу собі місця», «Я перебуваю в напруженні», «Мене хвилюють можливі невдачі», «Я надто збуджений і мені не по собі», «Я розчарований», «Я відчуваю жаль», що по суті є негативними твердженнями, які спрямовані на вимірювання негативу; 2) *задоволеність* (до фактора були віднесені змінні «Мені приємно», «Мені радісно», «Я задоволений», «Я маю відчуття внутрішнього задоволення», які мають позитивне спрямування; вимірюють позитив); 3) *свобода* (до фактора були віднесені змінні «Я впевнений у собі», «Я не відчуваю скованості», «Я почуваю себе вільно», які об'єднує відчуття вільності та впевненості); 4) *спокій* (до фактора були віднесені змінні «Мені нічого не загрожує», «Я спокійний», які об'єднує відчуття душевного спокою та відсутність тривожності); 5) *зайнятість* (до фактора були віднесені змінні «Я заклопотаний», «Я відчуваю себе відпочилим», які є протилежними за своєю сутністю, але їх об'єднує концепт зайнятості).

Перевірка надійності індексу ситуативної тривожності. Згідно з отриманими результатами, α -Кронбаха для всіх 20 змінних був на високому рівні – 0,903 (див. Додаток Б, Таблиця 3). Кожен з елементів інструментарію суттєво впливав на результат, також цей показник суттєво не поліпшувався за умови виключення окремих питань. Єдина змінна, яка може бути виключена та якимось поліпшить показник надійності (0,904), – «Я заклопотаний». З кожним подальшим виключенням змінних α -Кронбаха залишається на тому ж рівні або зменшується.

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що для підвищення надійності вимірювання індексу ситуативної тривожності надалі варто виключати або переформулювати твердження «Я заклопотаний», щоб воно краще відповідало виділеному факторним рішенням концепту

«Зайнятість». Подібні зауваження можна приписати твердженню «Я почуваю себе вільним», проте його виключення, в принципі, не впливає на показник надійності α -Кронбаха.

Спроможність індексу ситуативної тривожності диференціюватися за контрольними ознаками. Задля перевірки гіпотези №1 (загальний індекс ситуативної тривожності у киян визначається як підвищений) виведемо середнє значення для неперекодованого індексу та 5-рівневого перекодованого індексу. Середнє значення для неперекодованого індексу ситуативної тривожності варіює від 35,05 до 39,2; для 5-рівневого індексу середнє значення варіює від 1,83 до 2,19 і визначається як «нормальна тривожність». Отже, наша гіпотеза №1 є спростованою.

Гіпотеза №2 передбачає диференціацію за ознакою статі (жінки мають вищу ситуативну тривожність, аніж чоловіки). За допомогою t-критерію для незалежних вибірок ми порівняли середні значення перекодованого 5-рівневого ситуативного індексу тривожності для чоловіків та жінок ($p = 0,009$). t-критерій встановив статистично значущу відмінність між значенням ситуативної тривожності у чоловіків та жінок: середній показник тривожності у чоловіків склав 1,68 (визначається як «дещо нижча за нормальну»), а в жінок – 2,18 (визначається як «нормальна»). Отже, гіпотеза №2 підтвердилася, оскільки значення індексу ситуативної тривожності у жінок виявилось вищим, аніж у чоловіків.

Для перевірки гіпотези №3 (з віком показник індексу ситуативної тривожності зменшується) застосовуємо однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA) для порівняння середніх значень індексу ситуативної тривожності в кожній віковій групі (перекодована змінна з віковими групами: 16-25, 26-40, 41+ років). За нашими даними немає статистично значущої відмінності дисперсії між групами ($p = 0,078$), тому ми можемо не переходити до попарного порівняння середніх. Тож гіпотеза про зменшення значення індексу ситуативної тривожності з віком є спростованою. Скоріше за все, наші емпіричні дані не дозволяють нам перевірити цю гіпотезу через незначний обсяг вибірки.

Гіпотеза №4 стверджувала, що показники ситуативної тривожності є найбільшими серед киян, які як працюють, так і навчаються, ніж серед інших категорій за статусом зайнятості. Для перевірки цієї гіпотези був застосований однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), який не встановив статистично значущої відмінності дисперсій між групами ($p = 0,121$), що свідчить про хибність гіпотези №4 для наших даних.

Гіпотеза №5 стосується наявності досвіду міграції у мешканців столиці: стверджується що люди, які покинули домівки внаслідок повномасштабного вторгнення, мають вищий показник індексу ситуативної тривожності, ніж люди, які залишалися вдома від початку вторгнення. Для перевірки гіпотези №5 ми застосували t-критерій для незалежних вибірок ($p = 0,033$). Середні значення за ознакою досвіду міграції склали: люди, які мають досвід міграції – 2,16 («нормальна»); люди, які не мають досвіду міграції – 1,76 («дещо нижча за нормальну»). Ми можемо зробити висновок про те, що гіпотеза №5 підтвердилася.

Гіпотеза №6 пов'язана з припущенням про те, що мешканці центральних районів Києва (Шевченківський, Подільський, Печерський) мають нижчий показник ситуативної тривожності через кращу захищеність засобами ППО, а також через віддаленість до бойових дій на початку повномасштабного вторгнення. Центральні райони порівнюються зі східними (Дарницький, Деснянський, Дніпровський) та західними (Голосіївський, Оболонський, Солом'янський, Святошинський). Для перевірки гіпотези застосовувався однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), який не показав статистично значущої відмінності дисперсій між виокремленими групами ($p = 0,376$), тому ми можемо не робити попарне порівняння середніх значень індексу. Таким чином, гіпотеза №6 спростована.

Висновок. Основною метою нашої роботи була критеріальна валідизація індексу ситуативної тривожності на емпіричних даних та виокремлення одиниць конструкту індексу ситуативної тривожності. Вищенаведені кроки реалізують процедури валідизації та перевірки надійності, встановлюють кореляцію та демонструють здатність індексу ситуативної тривожності диференціюватися за контрольними ознаками. Під час аналізу ми встановили, що індекс ситуативної тривожності складається з п'яťох концептів: *стурбованість, задоволеність, свобода, спокій та зайнятість*. Для підвищення надійності вимірювання індексу ситуативної тривожності (α -Кронбаха) надалі варто виключати або переформулювати твердження «Я заклопотаний», щоб воно краще відповідало виділеному факторним рішенням концепту «Зайнятість». Подібні зауваження можна приписати твердженню «Я почуваю себе вільним», яке належить до концепту «Свобода». Кореляційний аналіз дозволив встановити статистично значущий зв'язок між прямим концептуальним питанням та індексом ситуативної тривожності. В результаті перевірки гіпотез ми з'ясували, що середнє значення індексу ситуативної тривожності для мешканців Києва варіює від 35,05 до 39,2, що визначається як «нормальна тривожність»; індекс ситуативної тривожності також диференціюється за ознаками стать (жінки мають вищу тривожність за чоловіків) та досвід міграції (люди з досвідом міграції мають вищу тривожність, ніж люди, які не його не мають). Окрім цього, було спростовані гіпотези з приводу відмінностей значень індексу ситуативної тривожності між віковими групами, районами Києва та статусом зайнятості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dermanova I. B. Anxiety research (C. D. Spielberger, adaptation of Y. L. Khanin). Diagnostics of emotional and moral development. – SPb., 2002. – pp. 124–126.
2. Ворона В., Резнік В. Соціологічний моніторинг українського суспільства: методики спостережень, показники та виявлені соціальні тенденції 1992–2021 років [Електронний ресурс] / В. Ворона, В. Резнік // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. – 2021. – Т. 8. – № 22. – С.28–31. – Режим доступу до ресурсу: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/monitoring-2021-bez-dodatkov.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1. Результати факторного аналізу

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	7,305	36,523	36,523	7,305	36,523	36,523	4,618	23,090	23,090
2	2,264	11,322	47,845	2,264	11,322	47,845	3,261	16,307	39,397
3	1,462	7,311	55,157	1,462	7,311	55,157	2,085	10,424	49,821
4	1,349	6,743	61,900	1,349	6,743	61,900	1,906	9,529	59,350
5	1,128	5,639	67,539	1,128	5,639	67,539	1,638	8,189	67,539
6	,835	4,176	71,715						
7	,775	3,876	75,590						
8	,711	3,553	79,143						
9	,601	3,006	82,149						
10	,566	2,829	84,978						
11	,493	2,463	87,441						
12	,455	2,274	89,715						
13	,364	1,821	91,535						
14	,347	1,735	93,270						
15	,296	1,482	94,753						
16	,278	1,389	96,142						
17	,245	1,225	97,367						
18	,212	1,060	98,427						
19	,162	,810	99,237						
20	,153	,763	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Таблиця 2. Розподіл змінних за факторами

	Rotated Component Matrix ^a				
	Component				
	1	2	3	4	5
Я нервую	,808				
Я напружений	,807				
Я стурбований	,730			-,375	
Я не знаходжу собі місця	,705		-,415		
Я перебуваю в напруженні	,659			-,445	
Мене хвилюють можливі невдачі	,608				,351
Я надто збуджений і мені не по собі	,607		-,364		
Я розчарований	,593				
Я відчуваю жаль	,585				
Мені приємно		,840			
Мені радісно		,818			
Я задоволений		,793			
Я маю відчуття внутрішнього задоволення		,748			
Я впевнений у собі			,802		
Я не відчуваю скованості			,602		
Я почуваю себе вільно			,555	,411	
Мені нічого не загрожує				,763	
Я спокійний				,711	
Я заклопотаний					,822
Я відчуваю себе відпочилим					-,753

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 8 iterations.

Додаток Б

Таблиця 3. Перевірка надійності індексу за допомогою Альфа-Кронбаха

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,903	,903	20

Пересунько Тетяна, Сердюк Яна^I

Email:

t.peresunko@knu.ua,

yserdiuk4@knu.ua

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Зв'язок парадигмальної оптики й соціологічного дослідження

Наукові парадигми – це «правила мислення» у науковій царині. Парадигма відображає погляд дослідника на світ, його сприйняття природи досліджуваного світу, роль індивіда в цьому світі та спектр можливих взаємовідносин. Поняття досить абстрактне, тому, абстрагувавшись від власних бажань використовувати схожі мисленнєві шаблони як інструмент, а не більш придатну до парадигм – *оптику*, ми дійшли вищезазначеного висновку. Соціальні дослідники є частиною суспільства, а, отже, у певному сенсі, обмеженими власним культурним контекстом, індивідуальними інтеракціями та досвідом (не)знайомих людей, що за своє життя соціалізуються, інтерналізують правила, вчаться і перевчаються використовувати мисленнєві патерни. Цитата Аристотеля: «Людина поза суспільством – або Бог, або звір», – гарно вписується у контекст нашої тематики. «Правила мислення» є соціальним конструктом – тут давньогрецький філософ порушив би не лише питання взаємодії індивіда і суспільства, а й особистості з наукою, її впливу на розвиток знання.

Соціолог – продукт свого суспільства і свого часу. Загалом, у соціальних і поведінкових науках з парадигмами найцікавіше. Коли у математиці $2+2=4$, а мінусова і додатна нескінченність сходяться на нулі, це не дивує мозок. А от коли ми намагаємось розібратися, хто має більшу агентність у суспільстві – громади, організації, інститути, структури, індивіди, групи, об'єднання (суб'єктивісти vs об'єктивісти) чи хвостик свинки – тут виникає полеміка без шансу на розв'язання чи щось чітке, що закрило б гештальт.

Ідеєю підготовки саме цього напрацювання стало бажання досягнути й виміряти цінність не просто існування, а й врахування парадигмальної оптики при конструюванні наукового дослідження. Із якими ефектами ми як спільнота^{II} маємо справу, коли довірливо йдемо за «внутрішнім покликом» парадигмальної рамки? Як справедливо підмічає Томас Кун, парадигми задають традиційний характер, вони вміщують у собі ресурс для спрямування дослідження шляхом прямого моделювання, а також за допомогою абстрактних правил [Kuhn, 1962].

«Внутрішній поклик» парадигми – така метафора народилася як своєрідна реакція на прочитання окремих міркувань із праці Т. Куна

^I Студентки 1-го курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

^{II} Спільнота – мова буде йти виключно про наукову спільноту або наукові спільноти.

«Структура наукових революцій». Певна парадигмальна традиція не могла з'явитися сама по собі, а тим паче утвердитися у рамках спільноти і вважатися надійною для її інтегрування до інших наукових пошуків. Парадигма – це нагромаджений конструктор, певний набір уже традиційних процедур, ілюстрацій і філософських уявлень, з якими спільнота у певний момент часу погодилася й вирішила, що діяльнісний бік цієї рамки пояснює та вирішує існуючі протиріччя, допомагає якісно будувати моделі реакцій на існуючі соціальні проблеми. Таке прагнення до *узгодженості дослідницьких традицій* провокує нагромадження і культурного, і соціального капіталів, які можуть діяти на рівні людських відчуттів. Саме на такому рефлексивному підґрунті й стала можлива теза про «внутрішній поклик» парадигми. Адже науковці можуть працювати з певними моделями, набутими через освіту та подальше ознайомлення із літературою, часто не знаючи або навіть не потребуючи знати, які характеристики надали цим моделям статусу парадигм. Існує, так би мовити, правило за замовчуванням: «хтось уже так робив і робить, тому *повний* набір правил не потрібен». І коли існує така думка, що можна йти далі, не осягнувши повного концептуального змісту парадигмальної рамки – це і означає внутрішній поклик, коли дослідник ця покладається на власні відчуття, бо здається, що етапи і процедури це і так сама по собі зрозуміла річ.

Узгодженість дослідницької традиції не припускає існування базового набору правил і припущень. Не можна поставити знак рівності між словосполученнями «спільні парадигми» і «спільні правила». Квантова механіка, до прикладу, є парадигмою для багатьох наукових груп, та вона не є однаковою парадигмою для всіх них. Кожна спеціалізація має відмінний досвід, кожна академічна спільнота може на свій лад використовувати парадигми і може по-різному вчити, як їх застосовувати на практиці. Тут актуалізується не тільки важливість наукового діалогу між різними спільнотами, а й цінність уніфікації наукових процедур, яка може дати більше простору для критики і дискусій в академічних колах. Потенційна критика й обговорення мають потенціал для розвитку і продукування нового знання або удосконалення існуючого.

Парадигма як основний когнітивний шаблон або фундаментальний образ предмета вивчення визначає, які питання досліджуються, які методи використовуються і які відповіді розглядаються в межах певної наукової галузі. Соціальна природа нашої науки обґрунтовує її мультипарадигмальність. Парадигми виражають розбіжності в оптиках різних груп дослідників у межах певної наукової царини. Значущим аспектом соціологічних парадигм є те, що останні слугують концептуальними фреймами або моделями й формують методологію та методи дослідження суспільства, а також способи аналізу соціальних явищ. Соціологи використовують парадигми для структурування своїх досліджень і отримання більш глибокого розуміння соціальних процесів. Різноманітні соціологічні парадигми відображають різні теоретичні, ідеологічні та філософські (онтологічні, епістемологічні, гносеологічні) підходи до аналізу суспільства. Парадигма впливає на визначення методологічного підходу до вирішення

соціальних завдань та підходів до їх розв'язання. Парадигмальні оптики включають в себе відповідні теоретичні концепції, які слугують основою для обґрунтування методології та вибору методів дослідження. Кожна з них встановлює конкретний підхід дослідника до аналізу, інтерпретації і оцінки соціальних явищ і вимагає створення власної системи термінів та понять [Crotty, 1998].

У контексті нашої теми додатково хочемо зупинитися на статті «Інтелектуальна маргіналізація Африки: африканські ідентичності» Ф. Обенг-Одума [Obeng-Odoom, 2019] про епістемологічну нерівність у соціальних науках, що ілюструється систематичним ігноруванням дослідників Африки через монополію білих редакторів у наукових журналах. У ній аналізується, як впливати на визнання та інтеграцію африканських дослідників до глобальної наукової спільноти. Зокрема, Ф. Обенг-Одум критикує «Південну теорію» [Obeng-Odoom, 2019] – по суті, парадигму для соціології глобального Півдня, за якої визнання та підвищення цінності африканських знань відбувалося б через створення індексів цитування тільки африканських авторів, аналіз внеску асоціацій соціальних наук та інших організацій на підтримку досліджень, а також можливість залучення зовнішніх експертів для оцінювання вмісту журналів і створення авторитетних бібліографій Африки. Критика полягає в тому, що створення окремої парадигми з теорій Півдня не є ефективним рішенням, оскільки інферіоризація африканських досліджень відбувається не через їхню недостатню науковість, цілісність чи відповідність класичним парадигмам і теоретичним фреймам, а через упередження і нерівність у сфері знань, що відображають глибші економічні нерівності.

Парадигми – це не інструменти досягнення знання про суспільство. Їх не можна використати як щось допоміжне при аналізі даних. Вони пронизують та скеровують наукове сприйняття, впливають на наші припущення про суспільство і на те, які питання і задачі ми ставимо перед собою як дослідники. *«Парадигмальні уявлення є базовими в тому сенсі, що науковцям їх доводиться просто приймати – хоча почасти аргументовано, але зрештою – на підставі віри, бо немає можливості встановити їх остаточну істинність»* [Пилипенко, с.125].

ЛІТЕРАТУРА

1. Kuhn T. S. The structure of scientific revolutions. – Chicago, 1962. – pp. 43–51.
2. Crotty M. The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process. – SAGE Publications, 1998
3. Obeng-Odoom F. The intellectual marginalisation of Africa: African Identities / F. Obeng-Odoom // African identities. – 2019. – Vol. 17. – No. 3-4. – pp. 211–224. – <https://doi.org/10.1080/14725843.2019.1667223>
4. Пилипенко В. Постпозитивізм у мультипарадигмальному просторі соціальних та поведінкових наук / В. Пилипенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2022. – № 4. – pp. 121–142.

Бондаренко Микола¹
 Email: *nickybond@knu.ua*

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Плани на майбутнє, або Для чого соціологам знати стратегію

На практиці соціологія, зазвичай, не працює «сама для себе»: соціологічний підхід застосовують для збору реальної інформації (думок, вражень) та її опрацювання *з*адля аргументації і підвищення доцільності й ефективності проєктів – політичних, соціальних, маркетингових. В той же час, просування та життєдіяльність проєкту (не завжди, але у багатьох випадках) покладається на певну послідовність кроків для досягнення цілі – тобто на стратегію.

За словами відомого автора та професора зі стратегічних студій Коліна С. Грея, стратегія – це «напрям і використання засобів обраними способами *з*адля досягнення» бажаних цілей [Gray, 2013: р. 2]. До того ж, класик дисципліни Річард Румельт у своєму бестселері «Хороша стратегія, погана стратегія» зазначає, що розглядає «стратегію як дизайн» (попри популярний переклад цього важливого терміну як «планування»), що постає «вмілою конфігурацією ресурсів і дій, яка надає перевагу в складній ситуації» [Rumelt, 2011: р. 131-134].

Соціологам ці терміни також не чужі: залежно від наукової «традиції» маємо «стратегічний план» [Черниш, 2003: с. 440] або ж «дизайн» [Babbie, 2010: р. 90-91], що лягають в основу соціологічного дослідження. Так, опісля постановки «чітких, виважених» цілей [Mintzberg, 1991: р. 10-11], безпосередній аналіз (хай навіть у вигляді desk research) виступає первинним стратегічним етапом. Дійсно, в формулюванні «ядра стратегії», спершу відбувається своєрідна діагностика (постановка «діагнозу»), що спрощує розуміння й фокусування на конкретній задачі чи викликові завдяки «ідентифікації критично-важливих аспектів ситуації» [Rumelt, 2011: р. 77]. Так, навіть «рекламники» 1970-х років з JWT відзначали роль дослідження у стратегічному процесі, підкреслюючи, що воно виступає «стимулом» та «дедуктивною частиною» [Planning Guide, 1974: р. 24] процесу перевірки початкових гіпотез.

Відтак, говорячи про зв'язок соціології та стратегії, ми можемо водночас апелювати як до загального дизайн-плану (бізнес, маркетингової, бренд-стратегії) проєкту, так і до «стратегії в стратегії» – до планування первинного дослідження. Це означає, що ми маємо двояку, але з обох боків важливу ситуацію:

- Соціологічний підхід використовує стратегію;
- Соціологічний підхід є складовою стратегії.

¹ Доктор філософії (PhD) з соціології, асистент кафедри галузевої соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ця дихотомія і є визначальною для розуміння «відносин між дисциплінами». Співвіднесення їхніх позицій можна схарактеризувати так: стратегія функціонує і «всередині», і «навколо» соціології.

Якщо підсумувати, то відповідь на питання «Для чого ж соціологам знати (вивчати, використовувати та практикувати) стратегію?» доволі проста. Коротко: бо це база. Якщо детальніше: саме за допомогою стратегії соціологи планують свої дослідження, а їхні результати, своєю чергою, лягають в основу розлогішої, ширшої стратегії (проєкту, бізнесу, просування чи політики). Таким чином, *стратегія – це водночас і основа, і подальший розвиток соціологічного підходу до вивчення та вирішення проблем.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій / Н. Черниш. – Львів: Кальварія, 2003. – 543 с.
2. Babbie E. The practice of social research / E. Babbie. – 12th ed. – Belmont, CA: Wadsworth, 2010. – 530 p.
3. Gray C. S. Perspectives on strategy / C. S. Gray. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 229 p.
4. Mintzberg H. The Strategy Process: Concepts, Contexts, Cases / H. Mintzberg, J. B. Quinn. – London: Prentice-Hall, 1991. – 1083 p.
5. Planning Guide / JWT London [Електронний ресурс]. – JWT London, 1974. – 34 p. – Режим доступу до ресурсу: <https://plannersphere.pbworks.com/f/JWTPlanningGuide.pdf>
6. Rumelt R. Good Strategy/Bad Strategy: The difference and why it matters / R. Rumelt. – London: Profile Books, 2011. – 336 p

СЕКЦІЯ 5: СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Кирилова Анастасія¹
Email: nastiaILOVEDANCE@gmail.com

Феномен дигітальної революції: український контекст

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Для того, щоб розглянути феномен дигітальної революції в контексті України, треба для початку сформулювати значення самого терміну «дигітальна революція». Тож, це «своєрідний перехід від механічних, аналогових електронних технологій до цифрових, задля зберігання, передачі та використання інформації» [What is the digital revolution?]. Цей процес розпочався в другій половині XX століття, саме в той час, коли популяризувалися цифрові комп'ютери, у яких почали зберігати інформацію (перший комп'ютер зберігав до 5 МБ пам'яті, що на сьогодні для суспільства вже є недостатнім). Деякі науковці вважають, що дигітальна революція є третьою індустріальною революцією, яка включає в себе наукові та технологічні аспекти. У XXI столітті інтернет охоплює приблизно 25% населення світу, а мобільні пристрої є майже у 70% населення [Digital 2023: Global Overview Report].

Згідно з даними, у 2022 році 72% українців регулярно користувалися інтернетом, що пояснюється діджиталізацією в нашій країні [Думки і погляди населення]. Кожен день українці та українки читають новини, спілкуються зі своїми друзями, родичами, надсилають грошові перекази, які моментально надходять до іншої сторони, роблять онлайн-покупки, дивляться фільми та серіали та читають книжки. І це все робиться завдяки пристроям, які можуть вміститися в долоні людини. Не дарма кажуть, що телефон – це весь інформаційний світ у кишені.

Дигітальна революція принесла зміни у способи комунікації, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Розглянемо їх на прикладі українського суспільства. Завдяки розвиненим технологіям, люди можуть спілкуватися зі своїми родичами, які евакуювалися в інше місто або країну, закликати іноземців допомагати Україні, вивчати іноземні мови завдяки безлічі електронних платформ (наприклад, Duolingo), можуть, не наражаючи себе на небезпеку, записатися до лікарів онлайн, або, навіть отримати повноцінну консультацію, знаходячись у себе вдома. Серед негативних аспектів можна виокремити майже повну відсутність комунікативних

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

кордонів між країнами-агресорами (росією та білоруссю), через що дуже швидко розповсюджується конфіденційна інформація. Якщо прилетіла ракета – люди одразу починають фотографувати місце прильоту, чим допомагають терористам. Набагато швидше розповсюджується фейкова інформація, яка створена з маніпулятивними намірами, а деякі взагалі зраджують державі, надсилаючи координати та іншу важливу інформацію росіянам.

Розвиток технологій також має свої позитивні та негативні сторони. Завдяки НТР лікарі можуть використовувати нанотехнології для лікування пацієнтів, підприємці можуть підписувати документи онлайн, з'являються нові робочі місця та розширюються можливості працевлаштування, що призводить до економічного розвитку країни. Зворотнім боком розвитку технологій є створення та виготовлення зброї (наприклад, ракети та дрони).

Також дигітальна революція має психологічний вплив. Через цілодобову активність інформаційних каналів, ми маємо доступ до великої кількості інформації. Чим більше ми читаємо новини (в наш час, на жаль, більше негативних новин) – тим більш тривожними ми стаємо. У цьому випадку, доступ до всієї інформації в інтернеті працює не на благо, а навпаки – погіршує психічний, емоційний стан індивідів. Відчувається перенасичення, важкість після отриманої інформації, бо її занадто багато. Можливо, інколи людині краще не знати щось, заради збереження її психічного стану.

Завдяки еволюції технологій, уявлення щодо війни та воєнного стану сильно змінилось. З'явився «інформаційний фронт», «економічний фронт», «кіберфронт». Деякі люди не визнають ці «фронти» за справжню оборону, але вони також важливі. Якщо раніше інформація зберігалась у паперовому вигляді, то зараз майже весь обсяг інформації представлений у цифровому форматі. Російські хакери вже неодноразово намагалися зламати українські системи задля отримання воєнної, політичної інформації, але завдяки спеціалістам з кібербезпеки нам вдається стежити за збереженням важливих даних.

Коли згадується війна, люди здебільшого уявляють зруйновані міста, розвалену економіку та відчайдушну боротьбу за виживання. Однак, досвід України за останні півтора року доводить, що життя може тривати навіть за найскладніших обставин. Незважаючи на страждання і травми від довготривалого російського вторгнення, українці і далі відкривають нові підприємства, одружуються, платять податки і звертаються по фінансову допомогу до держави. Ця дивовижна стійкість стала можливою значною мірою завдяки дигітальній революції в Україні [Fedorov].

Такі додатки як «Uber», «Bolt», «Booking», «Glovo» тощо стали невід'ємною частиною буденного життя українців. Наприклад, коли у Києві оголошено повітряну тривогу, а метро не їздить на лівий берег міста – люди збираються в групи із 4 осіб для того, щоб «розшерити» поїздки, в результаті чого вона не буде такою дорогою, іншими словами, люди роблять каршерінг. Застосунок «Дія» став справжнім відкриттям та великою допомогою у зберіганні необхідних документів для ідентифікації. Окрім того, він дозволяє виконувати різноманітні операції, такі як сплата податків і штрафів,

отримання матеріальної допомоги для постраждалих від російської агресії, а також реєстрація власного бізнесу. Наразі навіть доступно отримання грантів для підтримки стартапів через цей застосунок. За даними міністра цифрової трансформації Михайла Федорова, понад 19,2 мільйона громадян України у 2023 році користуються «Дією», яка встановлена майже на 70% смартфонів у країні [Fedorov].

Треба зазначити, що не кожна країна може похизуватися таким рівнем цифрової інновації. Естонія, Чеська Республіка, Латинська Америка зараз активно працюють над створенням альтернатив до цього додатку. «Дію», справді, можна вважати гордістю нашої країни, яка зарекомендувала себе в найскладніші умови воєнного часу.

Тож, Україна насправді має гарні результати щодо діджиталізації. Соціальні мережі та технологічні відкриття розвиваються в геометричній прогресії, що надає неабияку свободу дій в просторах Інтернету для українців та українок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Digital 2023: Global Overview Report [Електронний ресурс] // Meltwater, We Are Social – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://datareportal.com/reports/digital-2023-global-overview-report>
2. What is the digital revolution? [Електронний ресурс] // MinnaLearn – Режим доступу до ресурсу: <https://courses.minnalearn.com/en/courses/digital-revolution/the-digital-revolution/what-is-the-digital-revolution/>
3. Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг [Електронний ресурс] // UNDP. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitichnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh>
4. Fedorov M. Ukraine's digital revolution is proving vital for the country's war effort. [Електронний ресурс] / Mykhailo Fedorov // Atlantic Council – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-digital-revolution-is-proving-vital-for-the-countrys-war-effort/>

Нечипоренко Марта¹

Email: marta.nechyporenko@knu.ua

Образ ветеранів в сучасному українському суспільстві: за результатами соціологічних досліджень

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Під поняттям «образ» ми розуміємо сукупність уявлень суспільства про певний об'єкт (в межах нашого дослідження – ветерани), включно з поглядами самого об'єкта дослідження. В Україні поняття «ветеран» довгий час асоціювалося з Другою світовою війною і лише після початку воєнних дій

¹ Студентка 1 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

на сході України та впровадження АТО і ООС питання трансформації образу ветеранів та відповідних соціальних змін набуло актуальності. Формування позитивного образу ветеранів відіграє важливу роль у створенні стратегії соціальної адаптації та реабілітації цієї групи населення, що є надзвичайно актуальним у наш час. Наразі можна говорити про понад 200 000 українців та українок, які несуть військову службу [Global Firepower] і перебувають у нетипових для цивільного життя соціальних умовах, що має великий вплив на побут, поведінку, соціальні настанови та психіку. Водночас, за даними дослідження «Образ ветеранів в українському суспільстві» Соціологічної групи «Рейтинг» [Соціологічна група «Рейтинг»] 65 % населення України мають близьких або рідних, які воювали чи воюють станом на 2023 рік. Відповідно, після припинення бойових дій та закінчення війни на території України ветерани будуть складати велику соціальну групу в суспільстві та впливати на функціонування суспільства та його основних сфер.

Це дослідження показує, що рівень довіри до військовослужбовців ЗСУ становить 61%, до ветеранів, які повернуться з війни, що відбувається зараз – 58% і до ветеранів, які воювали на Сході України з 2014 – 52% [Соціологічна група «Рейтинг»]. Порівняно, наприклад, з 2022 роком, де розподіл довіри був для військовослужбовців – 65%, для ветеранів російсько-української війни – 71%, а для ветеранів АТО – 60% бачимо тенденцію до зменшення довіри. Дослідниця О. Павлова пояснює це тим, що цивільне населення має значно більше соціальних контактів із ветеранами, ніж із військовослужбовцями, відповідно, більший ризик конфліктних ситуацій, які призводять до зменшення рівня довіри. Тому треба очікувати загострення цієї тенденції в поствоєнний період [Павлова, 2023: с. 20].

53% респондентів уявляють ветерана, як людину середнього віку, 80% опитаних не розділяють ветеранів за статтю і 47% вважають, що ветеран – це особа з інвалідністю. На думку респондентів, ветерани після повернення зіштовхнуться з такими явищами як психоемоційна нестабільність (81%^{II}), проблеми зі здоров'ям (69%), брак інклюзивного простору (67%), проблеми з оформленням пільг (66%), конфлікти у сім'ї (66%), відсутність роботи (64%). Щодо підтримання ветеранів державою, то рівень задоволення діями держави у сфері виконання зобов'язань перед ветеранами знизився і становить 33% на 2023 рік проти 69% у 2022 році. Також, на думку респондентів, знизився рівень поваги до ветеранів у суспільстві: якщо у 2022 відсоток людей, які вважали, що суспільство не поважає ветеранів становив 3%, то зараз ця цифра зросла до 18% [Соціологічна група «Рейтинг»].

Інше дослідження акцентувалося на впливі стресостійкості ветеранів АТО/ООС на їхню адаптацію. М. Марусинець та Є. Губська показали, що ветерани з тяжкими пораненнями схильні до високого рівня тривожності, фізичної агресії, образи та негативізму. Їм важко пристосуватися до цивільного життя та подолати негативні психологічні стани, які є довгостроковою реакцією на бойові травми. Для них є поширеною стратегія ескапізму в складних ситуаціях. Ветерани із зовнішніми ушкодженнями часто

^{II} Тут і далі % це сума відповідей «дуже імовірно» та «скоріш імовірно».

схильні до самоізоляції та ворожості. Приписування собі негативних особистісних властивостей говорить про нездатність самостійно впоратися з психотравмуючими чинниками та подолати стрес. Це також впливає на низький рівень мотивації та самооцінки, відстороненість від соціуму

[Марусинець, 2020]. Хоч дане дослідження і стосується ветеранів АТО/ООС, але не втрачає актуальності дотепер і є свідченням спільного досвіду, який переживають ветерани.

Подальші дослідження питань, пов'язаних зі статусом ветеранів у суспільстві та їхнє сприйняття громадянами, допоможе державі розробити дієві програми для їхньої реінтеграції, що будуть мати на меті не лише залучення ветеранів до активного суспільного життя, а й запобігти конфліктним комунікаціям, викривленого сприйняття військового досвіду. Громадяни зможуть сформувавши поважливе ставлення до ветеранів, розуміти їхню роль та значення в повоєнній відбудові України задля неповторення війни. Отже, питання ветеранів є не проблемою, а завданням консолідації українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Firepower: Comparison of Ukraine and Russia Military Strengths [Електронний ресурс] – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=ukraine&country2=russia>

2. Соціологічна група «Рейтинг», Загальнонаціональне опитування #24 Образ ветеранів в українському суспільстві [Електронний ресурс] – 2023 – Режим доступу до ресурсу:

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_veterans_1000_ua_092023.pdf

3. Павлова О. Соціологічний вимір соціального портрету ветерана бойових дій / Олена Павлова // Науково–теоретичний альманах Грані. – 2023. – 26(4). С. 18–23. <https://doi.org/10.15421/172369>

4. Марусинець М., Губська Є. Стресостійкість ветеранів АТО/ООС: Емпіричний контекст дослідження [Електронний ресурс] / Мар'яна Марусинець, Євгенія Губська // Актуальні проблеми психології – 2020. – Т.9, вип. 13. – С. 210-220. Режим доступу до ресурсу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v9/i13/22.pdf>

Дьяченко Іван^I, Марочканич Софія^{II}

Email: *ivan.diachenko@ukma.edu.ua*

Способи подолання кризи ідентичності ВПО в Україні

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Війна на території України призвела до появи соціальної категорії внутрішньо переміщених осіб. Через вимушену зміну місця проживання вони відчують невизначеність щодо того, з якою громадою себе ідентифікувати. Із початком повномасштабного вторгнення у 2022 році таких людей стало приблизно в 3 рази більше – число зросло з 1,5 млн до 4,9 млн осіб (станом на 2021 рік та вересень 2023 року відповідно) [В Україні налічується 4,9 мільйона внутрішніх переселенців].

Питання кризи ідентичності набуває актуальності через потребу громад у якісній інтеграції ВПО. Набуття індивідом нових статусів і виконання соціальних ролей спричиняє складність, якщо він перебуває в кризі ідентичності. Розуміння проявів цієї кризи допоможуть краще зрозуміти шляхи для соціальної інтеграції в нову групу. Так, О. Білецький зосереджує свою увагу на чинниках, що сприяють інтеграції ВПО, та наголошує на важливості формування культурної ідентичності в нових мешканців громад на основі національної та локальної єдності [Білецький, 2023: с.66]. Дослідники Ю. Пиголенко, І. Пиголенко та К. Кукса помічають, що в стані стресу, такому як війна, розуміння між громадою, що приймає та ВПО зменшується, і саме вивчення ідентичностей ВПО допоможе їхній якісній інтеграції [Пиголенко, 2023, с. 246].

У науковому світі ідентичність та криза, пов'язана зі зміною ролей, вивчається в психологічному, культурологічному, філософському та соціологічному теоретичних дискурсах. Серед соціологів першим поняття «ідентичності» та «кризи ідентичності» вивчали в парадигмі символічного інтеракціонізму. І. Гофман зосереджує увагу на ролі конфлікту віртуальної та реальної ідентичностей в утворенні стигми. Такий підхід не надає розуміння кризи ідентичності, проте інше важливе зауваження І. Гофмана, це властивість побудови ідентичності – той факт, що ми бачимо в людині лише те, що для нас важливо [Goffman, 2009: с. 21].

У соціально-конструктивістському підході П. Бергер і Т. Лукман звертають увагу на те, що ідентичність може формуватися лише всередині групи, що дає змогу розглядати як кризу момент зміни цих груп.

Дослідник ідентичності Е. Еріксон виділяє три основні ознаки ідентичності, серед яких відчуття тотожності та цілісності в часі, у просторі

^I Студент 3 курсу факультету соціальних наук та соціальних технологій, Національний університет "Києво-Могилянська академія"

^{II} Студентка 3 курсу факультету соціальних наук та соціальних технологій, Національний університет "Києво-Могилянська академія"

(внутрішня зумовленість власних дій), та соціальна значущість ідентичності й соціальних ролей для індивіда. Оскільки він був психологом, третю ознаку можемо взяти для пояснення кризи. Втрата соціальної значущості власної ідентичності може трактуватися як втрата важливості самоідентифікації [Аверіна, 2017: с. 4].

Інша характеристика ідентичності, а саме визначеність, може стати індикатором її кризи. На думку Н. Скотної, саме зниження цього показника свідчить про втрату ідентичності [Аверіна, 2017: с. 4].

Як прояв кризи ідентичності Г. Даніл'ян розглядає етнокультурну маргіналізацію, що визначається як перебування індивіда на межі різних етнокультурних груп, адже в процесі окремі складники ідентичності можуть перебувати в кризі [Даніл'ян, 2004: с. 4].

Тож, кризу ідентичності визначають як «особливу ситуацію свідомості, коли соціальні категорії, завдяки яким людина визначає себе і своє місце в суспільстві, втрачають межі й цінність» [Аверіна 2017: с. 4]. У нашому дослідженні криза ідентичності ВПО пов'язана, передусім, із локальною та національною ідентичностями.

Американський етносоціолог К. Додд, досліджуючи стратегії поведінки вимушених мігрантів, виділив чотири типи пристосування до нового середовища:

- Систематична ізоляція від чужого соціокультурного середовища;
- Етноцентризм;
- Сліпа Асиміляція (заперечення власних етнокультурних цінностей та безумовне прийняття традицій нової культури);
- Пошук соціального підкріплення (внесок у розвиток нової культури зі збереженням власної ідентичності).

Отже, за К. Доддом, вихід із кризи найефективніший без однозначного визначення власної ідентичності, а за допомогою синтезу з двох. Тому остання стратегія є найбільш успішною з погляду міжетнічної адаптації [Кучинова, 2023: с. 386].

Для визначення способів подолання кризи ідентичності внутрішньо переміщеними особами нами було проведено глибинні інтерв'ю з людьми, які були вимушені переїхати внаслідок повномасштабного вторгнення. Аналіз інтерв'ю дав змогу виявити таке. Прив'язаність до груп може бути корисною у подоланні кризи ідентичності. Що більше в людини соціальних зв'язків, тим краще проходить асиміляція. Р2 розповіла, що сім'я, той самий робітничий колектив, друзі в новому місті допомогли їй впоратися з переїздом.

Я намагаюсь адаптуватися ... чого не вистачає? ну, народитися в цьому місті. А так, то в мене тут є друзі, родичі, мені комфортно.

Р2

Так само як і Р2, Р1 згадує про важливість перебування в громаді певний час, для кращої адаптації і комфорту. На питання, що може зробити відчуття прив'язаності до нового місця сильнішим, відповідає:

Пожив би більше на Київщині, то було б навіть набагато краще, ніж у Попасній. Більше пізнаєш – більше притягуєшся, більше воно стає ріднішим.

P1

У разі знецінення однієї референтної групи люди починають цінувати та більше взаємодіяти з іншими. У результаті збільшуються цінність та сила зв'язків всередині професійних спільнот, що можна побачити на прикладі P2, яка зберегла та поглибила спілкування із колегами з роботи, та почала кооперуватися із ними для подолання спільних труднощів у переїзді.

Обидва респонденти певною мірою знецінюють попередні локальні ідентичності, проте в різний спосіб і з різних причин. P2 говорить про те, що Бердянськ зараз уже не той, із яким вона хотіла б себе асоціювати, а P1 часто не погоджувався із жителями попередньої громади в питаннях цінностей.

У мене була проукраїнська позиція завжди, я багато негативу бачив у людей до України, ну там, у Попасній.

P1

Не подобалася грубуватість місцевого народу, їхня вульгарність.

P1

Знецінення власного регіону також супроводжувалося позитивним уявленням про нові громади, а саме – центральні регіони України. Респонденти мали попередні позитивні уявлення про цей регіон, що допомогло їм краще інтегруватися в нього.

Я відчувала різницю між центральною частиною [України] і східною.

P2

Ми жили в тому суспільстві, де Україна була не за мовою, а за відчуттями, традиціями, за тими рушниками ... ми відчували, що це наші традиції. Ми їх поважали, хоча водночас усі розуміли, що українське це другорядне, другосортне. Ми жили, ми виховані були в тих радянських умовах.

P2

Висновки

Криза ідентичності є наразі актуальною проблемою для такої соціальної категорії, як внутрішньо переміщені особи, і важливо розуміти, як відбувається звикання до нового місця. Одними зі способів впоратися з переїздом, які були визначені завдяки цьому дослідженню, є належність до соціальних груп та категорій, набуття цінних та міцних соціальних зв'язків. Респонденти також згадували про факт народження в певній громаді як про важливий чинник локальної самоідентифікації. Помітне в респондентів і знецінення попередньої самоідентифікації, хоча й із різних причин. Натомість позитивні уявлення про регіон, у якому тепер перебуває кожен із респондентів, стали чинниками полегшення адаптації до нових умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні налічується 4,9 мільйона внутрішніх переселенців – Верещук // Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ». – 12.11.2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3785743-spacex-zapustilana-orbitu-desatki-minisuputnikiv-u-ramkah-misii-transporter-9.html>

2. Білецький О. Культурна ідентичність як умова соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу громаду / Остап Білецький // Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Біла Церква, 1 листопада 2023 р. Біла Церква. – 2023. – С. 66–67.

3. Пиголенко І., Пиголенко Ю., Кукса К. Вплив воєнного конфлікту на психічне здоров'я українців / Ігор Пиголенко, Юлія Пиголенко, Каріна Кукса // Соціальна психологія. Юридична психологія. – 2023. – № 45. – С. 243–248.

4. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. Simon & Schuster, Limited, 2009. 168 p.

5. Аверіна К. Сучасна криза ідентичності: Активність особистості чи шлях до сингулярності / Катерина Аверіна // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2017. – № 15. – С. 3–5.

6. Даніліян Г. Етнокультурна маргінальність як прояв кризи ідентичності особистості в добу глобалізації. [Електронний ресурс] / Галина Даніліян // Філософські обрії : наук.-теорет. часопис / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – К. ; Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2004. – Вип. 13. – 245. С. 1–6. – Режим доступу до ресурсу: <http://dpspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2123/1/G.Danilyan.pdf>

7. Кучинова Н., Ахмадова А. Психологічні особливості процесу адаптації тимчасово переміщених жінок під час війни / Наталя Кучинова, Ангеліна Ахмадова // Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Сан-Франциско, 27–30 черв. 2023 р. Сан-Франциско, США, 2023. С. 386–387.

Шклярчук Аліна¹

Email: alina.office23@gmail.com

Тероризм у контексті сучасних соціально-політичних трансформацій

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Тероризм як соціальне явище має давню історію та його сьогоденна актуалізація пов'язана із розвитком глобалізаційних процесів, новими можливостями та специфікою сучасних політичних процесів.

Поняттю «тероризм» притаманне різне значення залежно від історичного та соціокультурного контексту. Ці розмаїття значень використовуються в різних суспільних і наукових сферах, що залишає багато простору для їхнього тлумачення.

Термін «терор» (terror) перекладається з латини як «страх» або «жах». Уперше це поняття було введено до політичної лексики під час революційних подій у Франції XVIII століття за часів панування жирондистів і якобінців. Воно використовувалося для означення заходів, спрямованих на залякування підвладних із метою досягнення, власне, політичних цілей [Жулавська, 2015: с. 126].

На думку М. Хавронюка, який розглядає досліджуване явище в правовій площині, «тероризм — це політика і практика терору; кримінально-правове

¹ Студентка 1 курсу магістратури факультету соціальних і поведінкових наук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

явище» [Хавронюк, 2022]. З погляду М. Требіна, який визначає це явище крізь призму соціально-гуманітарних наук, «тероризм — це соціальне явище, яке ґрунтується на використанні чи загрозі використання насилля у вигляді терористичного акту, щоб наростити атмосферу страху та безвиході в суспільстві в ім'я досягнення цілей суб'єктів терористичної діяльності» [Требін, 2014: 668].

Прийнявши загалом вищезазначені характеристики тероризму, треба відмітити, що це явище характеризується неоднозначністю та достатньою складністю і у контексті сучасних соціально-політичних трансформацій зазнає еволюції, приймає нові форми та визначає специфічні тенденції соціально-політичного розвитку.

Сучасний тероризм, проявляючи ознаки організованості та транснаціональності, спричиняє катастрофічні наслідки, становить загрозу не лише певним країнам, але й загальній світовій безпеці. На сьогодні у більше як 70 країнах світу функціонує приблизно тисяча відомих груп і організацій, які використовують терористичні методи. Однією з тенденцій сучасного тероризму є зміцнення зв'язків між терористичними угрупованнями різних країн та координація їхньої діяльності через міжнародні терористичні центри [Бабенко, 2018: 8].

Серед причин тероризму називають нерозв'язані економічні, політичні, соціальні та релігійні проблеми, які мають значення для конкретної соціальної групи та визначають соціальний статус осіб. Це може виявитися в прагненні до перерозподілу життєво важливих ресурсів і природних багатств, або в складних економічних умовах, бідності, низькій якості медичного обслуговування, браку освіти та соціальної справедливості, що збільшує розрив між різними верствами суспільства. Також може сприяти поширенню тероризму не співпадіння етнічних та релігійних кордонів, вибух політичних, релігійних чи територіальних конфліктів, політична боротьба, яка використовує релігійний, національний або націоналістичний рух або ж ірраціональні прагнення недостатньо грамотного населення. Причиною також може бути політичне насилля влади, неможливість впливати на політичні рішення та обмежена політична свобода [Ahmad, 2016: 409; Тимошенко, 2023: с. 132].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку світових процесів свідчить про те, що багато країн виявляють недостатню здатність своєчасно реагувати на виклики глобалізації. У таких умовах вони не можуть конкурувати, а також витримати економічний тиск від глобальних фінансових ринків і транснаціональних монополій. Відтак ці країни розглядають можливості визначення власного шляху розвитку, спрямованого на збереження їхнього суверенітету й економічної самостійності. Зазначені загрози призводять до процесу радикалізації як на рівні держави, так і в суспільстві тих країн, які обстають проти ліберальної моделі глобалізації. У таких умовах вони не в змозі відповісти на глобальні виклики за допомогою традиційних методів і часто вдаються до екстремістських засобів, зокрема тероризму, який стає для них єдиним доступним інструментом у протистоянні з більш сильними супротивниками [Бараш, 2017: с. 24-25].

Терористичні групи найчастіше спрямовують свій вплив на суспільство (пересічних громадян), використовуючи терористичні дії для тиску на владу та стимулювання ухвалення конкретних рішень. Також, об'єктом впливу цих груп є політика та державний устрій, дискредитація влади в самій державі та на міжнародному рівні. Тероризм намагається створити перешкоди в боротьбі зі злочинністю, порушувати ефективність урядових заходів для розв'язання соціально-економічних завдань та знижувати довіру до демократичної системи. Його цілями є завдання суттєвої шкоди економіці, моралі та політиці, заподіяння вразливості суспільству та державі.

У сучасних умовах, безперечно, можна визнати тероризм як один із методів політичної боротьби. Спрямування політичного тероризму на народи та держави сьогодні реалізується завдяки добре організованим та технічно оснащеним державним і міжнародним корпораціям. Структура політичного тероризму змінилась, і тепер «влада» та тероризм взаємодіють задля впливу на відповідні об'єкти.

Боротьба з політичним тероризмом насамперед повинна спрямовуватися на зменшення його ресурсів (всіх матеріальних та нематеріальних засобів, які дають суб'єкту змогу впливати на об'єкт тероризму) [Канцір, 2015: с. 433].

Серед ефективних напрямів боротьби з тероризмом вітчизняні автори називають: підвищення рівня життя, забезпечення стабільності держави, створення механізмів подолання соціальних суперечностей, досягнення суспільного компромісу, дієвість влади та професійних служб, протидія формуванню особистості терориста, боротьба з корупцією та відновлення соціальної справедливості. Водночас слід звернути увагу, що проблема не обмежується лише запобіганням певним терористичним актам, важливим постає питання мінімізації можливості здійснення самої терористичної діяльності, що загрожує правам і свободам людини в умовах глобалізації, а також налагодження активної взаємодії поміж державою та громадянським суспільством [Тимошенко, 2023: с. 134].

Отже, боротьба з тероризмом вимагає комплексного підходу, оскільки це явище постійно змінюється та розвивається. Тільки через спільні зусилля можна ефективно протистояти цій загрозі та забезпечити безпеку та стабільність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулавська О. Дефінітивний аналіз імені концепту тероризм / Ольга Жулавська // Навчати вчитися перекладу: монографія / за заг. ред. С. О. Швачко. – Суми: Сумський державний університет, 2015. – 215 с. – С. 126–129.
2. Хавронюк М. Тероризм [Електронний ресурс] / Микола Хавронюк // Велика Українська Енциклопедія – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://vue.gov.ua/Тероризм>.
3. Требін М. Тероризм / Михайло Требін // Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації – Львів : «Новий Світ-2000», 2014. – 779 с. – С. 668–669.
4. Бабенко Т. Характеристика сучасного тероризму / Т. Бабенко, А. Шелехов // Протидія організованим злочинній діяльності: матеріали всеукраїнської науково-

практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 30 бер. 2018 р. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2018. – С. 6-9.

5. Ahmad N. Does Political Globalisation Impede Terrorism? [Електронний ресурс] / N. Ahmad, M. Majeed // A Regional Perspective. The Pakistan Development Review. – 2016. – Р. 409-423. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.jstor.org/stable/44986496>

6. Тимошенко В. Детермінанти сучасного тероризму / Віра Тимошенко // Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. – 2023. – Вип. 75: част.2. – С. 130-135.

7. Бараш Є. Тенденції прояву тероризму : аналіз сучасного стану, шляхів профілактики й попередження в Україні і світі / Євген Бараш, Анастасія Самосьонук // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – 2017. – № 2 (14) – С. 24-37.

8. Канцір В. Тероризм як метод політичної боротьби (політичний тероризм) / Василь Канцір // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» – 2015. – С. 430-435.

**Антонець Катерина, Смаглій Марія,
Фоміна Лада¹**

Email: mariia.smahlii@knu.ua

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали
XVI Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 17 листопада 2023
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Гендерована зумовленість одягу

У сучасному науковому дискурсі важливим є розмежування термінів «стать» та «гендер». Якщо стать – це концепція, що визначається біологічними аспектами, тобто це анатомія, гормони та фізіологія тощо, то гендер – це «соціальні ознаки, які приписують жінкам і чоловікам» [Марценюк]. Він конструюється психологічними, культурними та соціальними чинниками.

Гендер можна розглядати з різних точок зору. Соціокультурна парадигма акцентує увагу на конструюванні гендеру через соціалізацію, розподіл праці, системи гендерних ролей, засоби масової інформації. Згідно з іншою точкою зору, конструювання гендеру відбувається індивідами на рівні їхньої свідомості шляхом гендерної ідентифікації, тобто через інтеріоризацію заданих суспільством норм і цінностей і належність до певного гендеру виражається через одяг, зовнішність тощо.

Гендерні ролі можна схарактеризувати як набір шаблонів поведінки, що очікується та вимагається від індивіда як від представника(ці) конкретної статі [Шевченко, 2006: с. 66]. У разі невиконання своєї гендерної ролі, людина може стикнутися з негативними реакціями суспільства, такими, як соціальне виключення, осуд тощо.

У сучасному суспільстві є міф, що гендерна роль чоловіка як захисника сім'ї є домінантною щодо жінок і має «біологічне походження». У даному контексті варто згадати М. Кіммела та його працю «Гендероване суспільство». Він пише, що науковці роками проводили некомпетентні дослідження, що ніби-то доводили генетичну, розумову чи поведінкову зверхність чоловіків.

¹ Студентки 1 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Також, часто використовується аргумент про мисливсько-збиральницькі суспільства, щоби підтримати ідею про «природні» гендерні ролі. Проте за сучасними дослідженнями відомо, що в таких суспільствах не було чіткого розподілу праці за гендерним принципом, подібну роботу здійснювали як чоловіки, так і жінки [Кімел, 2003]. Отже, можна зробити висновки, що проведені дослідження намагалися довести вже сформовану думку, а не об'єктивно розглянути питання і не є легітимними в наш час.

Спираючись на дослідження племен південних морів антропологинею Маргарет Мід, яка порівнювала їхні гендерні ролі, Майкл Кімел зробив такі висновки: незважаючи на фізичні дані досліджуваних суспільств, вони мали абсолютно різні гендерні ролі та розподіл праці відповідно. А отже, гендерні ролі формуються під дією саме соціокультурних чинників, а не біологічних, як вважали раніше [Кімел].

Отже, існують загальні архетипи фемінності та маскулінності, але їх не можна назвати ні культурними універсаліями, ні незмінними сталими. Тобто, гендерні норми формуються залежно від конкретної культури, потреб суспільства та його соціальної структури.

Дослідження показують, що у віці приблизно 5 років діти розвивають чітке уявлення про свою стать і починають відтворювати статеві норми у своїй поведінці [Вовк, 2018: с. 61]. Це пов'язано з їхнім бажанням відповідати соціальним нормам та очікуванням своєї групи (у цьому випадку – статі). Наприклад, відоме правило «рожеве – для дівчат, блакитне – для хлопчиків» відображає ці соціальні уявлення.

Варто зазначити, що рожевий став «жіночим кольором» завдяки бізнесу й маркетологам, які намагалися збільшити продажі, чітко розмежовуючи товари для дівчат і хлопців. Це сталося ще у 80-х роках ХХ сторіччя. Однак, соціальне функціонування цього правила є досить однобоким, адже суспільство може спокійно реагувати на жінку в одязі синього кольору, але не завжди належним чином реагує на чоловіка в рожевому. Це свідчить про гендерну стереотипність кольору в одязі, що є вкоріненою у свідомості людства.

Опис

Костюм пілота

Чоловічий костюм пілота перетворює вас на капітана літака. Ідеально підходить для тематичних вечірок на тему професії.

Костюм пілота складається з двох частин. Темно-синій жакет із золотистими смужками на рукавах і плечах. Щоб ваша зовнішність мала більш солідний та авторитарний вигляд – зрештою ви командуєте в літаку – у куртку вшиті наплічники. Зліва є невелика кишеня, яка прикрашена золотою облямівкою й офіцерським значком. Куртка може бути застібнута так, що ви можете носити її в разі потреби. Штани мають зручну ґумку, тому їх зручно носити.

Капелюх авіатора, окуляри, аналогічна краватка та рукавички можна замовити окремо. Сорочка та взуття також не входять до комплекту постачання.

матеріал: 100% поліестер
Комплект постачання: куртка, штани.

Розміри S, M, L, XL, XXL.

Рисунок 1. Костюм «першого пілота»

У сфері сексуалізації можна спостерігати більшу увагу до сексуалізації гетеросексуальних жінок порівнюючи з гетеросексуальними чоловіками. Індустрія моди, косметики й сюжети у засобах масової інформації є тому доказом. Приміром, фотографії на обкладинках жіночих і чоловічих журналів виключно жіночі. Бренди зображають сексуалізованих жінок не лише тоді, коли продукт чи послуга мають певний зв'язок із тілом (як у випадку з тренажерними залами), а й тоді, коли продукт не мав нічого спільного з тілом.

Ця тенденція спостерігається і коли порівнюється жіночий та чоловічий одяг. Проаналізуємо це на прикладі костюмів для чоловіків та жінок на Геловін на сайті магазину «BeCreative» [Інтернет-магазин BeCreative]. На Рис. 1 бачимо, що чоловічий костюм «першого пілота» виглядає досить реалістично, у той час як жіночий костюм «другого пілота» не можна назвати уніформою (див. Рис. 2).

Опис

Комплект постачання: плаття, пояс, краватка, з шпилькою для краватки, рукавички, головний убір. Без панчів і туфель.

ПОРБУЙСТА, ЗВЕРНІТЬ УВАГА: цей костюм маленький (XS-S – XS, M-L – M)! Будь ласка, замовляйте на один розмір більше!

Цей сексуальний костюм пробуджує роботу мрії другого пілота в кожній жінці. Біле формоване плаття з еластичної бавовни має суцільну планку на ґудзиках, дартс, дві нагрудні кишені та дві маленькі кишені. Вишиті значки прикрашають рукави, кути коміра та спереду. Коротка краватка із золотою голкою дійсно стильна. Еполети та золотий плечовий шнур прикрашають уніформу. Рукавички та капелюх пілота завершують костюм другого пілота. Другий пілот пролітає над хмарами елегантно та сексуально.

Матеріал: 97% хлопок, 3% еластан.

Розміри XS-S; S-M; M-L

Рисунок 2. Костюм «другого пілота»

В описі до цих товарів також спостерігається відмінність. Для чоловічого костюму це: *«Чоловічий костюм пілота перетворює вас на капітана літака [...] щоб ваша зовнішність мала більш солідний та авторитарний вигляд»*. Тоді як для жіночого опис такий: *«Цей сексуальний костюм пробуджує роботу мрії [...] другий пілот пролітає над хмарами елегантно та сексуально»*.

Безумовно, стереотипи мають велику вагу у нашому житті, в тому числі, під час вибору одягу. На це впливають такі чинники, як: колір, сексуалізація, гендерні ролі. Проте, варто зауважити, що в сучасному суспільстві тенденція до строгого розділення за гендером поступово зменшується, а стереотипи постійно переглядаються та коригуються.

Сучасний світ усе більше прямує до гендерної нейтральності. Це відображається в різних аспектах, таких як унісекс одяг, головною рисою якого є повний брак ознак, що б вказували на стать людини, та збільшення можливостей для ідентифікації себе як небінарної людини. В Україні цю тенденцію відображають, наприклад, такі унісекс бренди як «Who is it» та «Your way».

Одяг є невід'ємною частиною самоідентифікації агендерних та небінарних людей, адже в них не існує сформованих гендерних норм, тому

такі люди активно експериментують зі своєю зовнішністю, шукаючи способи вираження своєї гендерної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марценюк Т. Гендер [Електронний ресурс] / Тамара Марценюк // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу до ресурсу: <https://vue.gov.ua/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80>
2. Шевченко З. Гендерна роль [Електронний ресурс] / Зоя Шевченко // Словник гендерних термінів. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. 2016. – 336 с. – Режим доступу до ресурсу: <http://a-z-gender.net/ua/wp-content/uploads/2018/05/Slovnnyk-gendernyh-terminiv.pdf>
3. Кімел М. Гендероване Суспільство / Майкл Кімел // Гендероване Суспільство / пер. з англ. – К.: Сфера, 2003. – с. 490.
4. Вовк Л. Специфіка становлення гендерної ідентичності дошкільників / Лілія Вовк // Humanities science current issues. 2019. Т. 18, № 18. С. 58–66.
5. Інтернет-магазин BeCreative. – Режим доступу до ресурсу: <https://becreative.kiev.ua/ua/>

Кравцова Анастасія¹

Email: nastkrav2323@gmail.com

Драматургічний Підхід І. Гоффмана у сучасному світі медіа на прикладі Instagram

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Ми живемо в еру розвинених технологій, коли спілкування за допомогою дистанційних способів комунікацій поступово замінює нам спілкування «наживо». Існує безліч соціальних мереж, що виконують одну й ту саму функцію — комунікація на велику відстань і можливість виставляти свої ідеї, життя, думки, а також роботи на загальний огляд мільйонів людей. Про концепт роботи та функції соціальних мереж можна говорити багато, проте в цій роботі ми розглянемо, як подібну зміну в соціальній комунікації можна розглядати за допомогою драматургічного підходу.

Американський соціолог Ірвінг Гоффман у своїй праці «Презентація себе в повсякденному житті» пропонує корисну основу для розуміння того, як люди контролюють те, як вони виглядають і поведуться в соціальних ситуаціях. Однак драматургічний підхід був розписаний на основі живого спілкування, коли індивід перебуває в безпосередній близькості до «публіки», перед якою він «грає». Однак, сучасні технології дають змогу переосмислити цей підхід, оскільки навіть попри дистанційний формат — люди використовують додаткові комунікативні функції для «театрального виступу».

І. Гоффман пише, що індивід під час соціальної комунікації починає «грати на публіку», створюючи певний образ, який він хоче спроектувати на свою аудиторію; образ, з яким публіка асоціюватиме його під час подальшої комунікації. Наприклад, людина, наймаючись на високооплачувану роботу,

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

поводитиметься, одягатиметься та розмовлятиме, підлаштовуючись під певний стереотип потенційного працівника, що буде корисним для компанії, у такий спосіб підвищуючи шанси бути прийнятою на посаду. Необов'язково, щоб індивід робив це усвідомлено, Гофман так само зауважує, що подібний феномен може відбуватися і без повноцінного продумування «персонажа», якого буде «грати» індивід.

У книзі Гофмана можна простежити певний процес «створення персонажа», звідки він з'являється і чому люди мають тенденцію «грати на публіку». Розглянемо більш детально кожен пункт його підходу з огляду використання соціальної мережі «Instagram» як медіаплатформи, у якій феномен «гри на публіку» І. Гофмана відбувається найчастіше через акцент на візуальний складник під час розміщення публікацій на цій платформі.

«Віра в партію, яку грає індивід». Щоб «зіграти» якийсь образ, ми маємо вірити в його реальність, у його релевантність щодо ситуації. Індивід має вірити в те, що він говорить і що він робить попри те, що це вигаданий образ, щоби публіка могла асоціювати представлений образ з уже наявними стереотипами. Звісно, навіть якщо індивід усвідомлює свою гру, він може вірити в те, що брехня йде на благо публіки, наприклад, рекомендація плацебо лікарями, щоб заспокоїти надто знервованих пацієнтів. У цьому випадку йде парадигма крайнощів «вір — не вір», де або індивід дійсно захоплюється своїми діями, або є циніком [Hancock]. У світі соціальних мереж подібний пункт поширюється не тільки на маркетинг, а також і на розважальний аспект. Найчастіше індивід відокремлює своє реальне життя від вигаданого образу, використовуюваного в медіа, створюючи якийсь «окремий світ» завдяки акаунту в соціальних мережах. Отже, соціальні мережі, з їхнім доступом до редагування та обмеження інформації, створюють «порожній аркуш», який індивід може заповнити так, як забажає за потрібне.

«Перед» — це виражальне спорядження стандартного вигляду, яке навмисно чи ненавмисно застосовуються індивідом під час його вистави [Naegele, 1956: с. 14]. Тобто це певний «фронт», «обкладинка», знаки, які ми використовуємо під час гри, щоби передати образ, який ми хочемо показати. У соціальних мережах «перед» набагато легше регулювати, завдяки величезній кількості функцій редагування. Так само, через те, що комунікація відбувається не «віч—на—віч», тобто під час листування і коментарів виключаються чинники міміки, жестикуляції та інтонації, підлаштувати свій образ стає набагато легше, завдяки чому рідко виникає конфлікт між «манерою» і «зовнішністю» в публіки.

«Ідеалізація». Як можна зрозуміти з назви, це схильність «виконавців» пропонувати своїм глядачам враження, яке є ідеалізованим [Naegele, 1956: с. 20]. Згадаймо, що під час відігравання певного образу ми прагнемо передати стереотипи, привласнені цьому образу в суспільстві. Отже, при створенні образу, ми ставимо собі основну мету, яку образ має виконати, тобто очікуваний результат від відігравання. Ідеалізація відіграє тут основну роль, оскільки для асоціації зі стереотипами, ми можемо передавати не тільки мінімальні натяки та знаки, а також гучні обриси «вищої планки» цього стереотипу [Hancock]. Наприклад, під час відігравання зайнятого бізнесмена,

ми будемо ідеалізовано показувати матеріальні багатства та стриманість, притаманну цьому образу. Ідеалізація може відігравати як позитивну, так і негативну роль, що так само простежується в медіа. Під час публікації фотографій чи текстових повідомлень, індивід може ідеалізувати образ, який він хоче передати, знову ж таки, за допомогою функцій редагування та обробки. Індивід може або підвищити планку очікувань у публіки, у такий спосіб демонструючи соціальну мобільність і бажання досягти високих постів, або ж зменшити очікування, у такий спосіб скидаючи соціальну відповідальність зі своєї персони.

«Збереження виражального контролю». Орієнтуючись на комунікацію «віч—на—віч», подібний пункт має на увазі місінтерпретацію знаків і символів, що індивід показує публіці. Коли зовнішність і манера не збігаються із загальним стереотипом, що має публіка, і «вуаль» обману спадає. У такі моменти індивіди або мають підлаштувати свій виступ під ситуацію, або повноцінно скинути свій образ. Однак подібні випадки є ситуативними, оскільки створення передбачає продумування зовнішності, знаків і міміки [Hancock]. У світі соціальних мереж подібний феномен навіть має повноцінну назву — «злив». Тобто, коли образ якогось індивіда виявляється зруйнованим завдяки інформації, що витекла. Що цікаво, у сфері медіа таке трапляється рідше, ніж у реальному житті, проте має набагато більш руйнівні наслідки. Якщо під час живого спілкування інформація про справжню натуру людини може передаватися у спосіб «зламаного телефону», що створює більш сприятливі умови для відновлення або перероблення образу, то в інтернеті позбутися інформації, що витекла, є нездійсненним завданням. Через це в медіаплатформах позбутися скептицизму публіки після «зливу» набагато складніше, ніж під час спілкування наживо.

«Місрєпрезентація». Цей пункт висвітлює ставлення публіки до індивіда, тобто початковий скептицизм, який проявляє аудиторія до індивіда, якщо його образ не відповідає їхнім очікуванням. Коли індивід відіграє роль, яку публіка із суб'єктивних або ж інших причин не може до нього прив'язати, вони починають сприймати індивіда як «самозванця». Подібний феномен не має «шокового» аспекту, як у попередньому пункті, оскільки публіка від самого початку має підозри щодо гри індивіда. Отже, публіка починає шукати тріщини в гри індивіда, очікуючи його неминучого провалу [Hancock]. Щодо соціальних мереж, ми можемо простежити подібну тенденцію у феномені «чорного піару», коли образ від самого початку створюється негативним і суперечливим для публіки, щоби привернути та сконцентрувати увагу людей на певному образі.

«Містифікація». Це створення соціальної дистанції між індивідом і публікою, завдяки приховуванню якихось чинників, або ж певних знаків. У такий спосіб публіка починає побожно схилитися перед індивідом, оскільки не має повноцінної інформації ні про образ, ні про натуру цього індивіда, підтримуючи інтригу й зацікавленість в образі [Lenz]. У соціальних мережах і так уже присутній величезний пласт соціальної дистанції, яку доводиться заповнювати для підтримання контакту, через що подібне замінюється

перероблюванням символів, знаків і поведінки, обмежуючи подану інформацію.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що, всупереч тому, що соціальні мережі є дистанційним варіантом комунікації, до них і досі можна застосувати теорії соціальної комунікації, проте у видозміненому вигляді, через різницю в кількості та якості розглянутих змінних під час аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hancock B., Garner R. Erving Goffman and “The New Normal”: Havoc and Containment in the Pandemic Era [Електронний ресурс] / Black Hancock, Roberta Garner // *Am Sociol.* – 2021. №52(3). – р. 548-578. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8316893/>

2. Naegele K., Goffman E. The presentation of self in everyday life. *American sociological review.* 1956. Т. 21, № 5. С. 631.

3. Lenz K. Do Goffman Studies Exist? [Електронний ресурс] / Karl Lenz // *Symbolic Interaction.* – Vol. 46 – Is. 4. – Nov. 2023. – P. 495-502. – Режим доступу до ресурсу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/symb.658>

Цілінченко Кіра¹

Email: kira.tsilinchenko@knu.ua

Суспільна думка про смертну кару: історія та сучасність

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XVI Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 17 листопада 2023 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2024. – 166 с.

Смертна кара як найвища міра покарання існувала в суспільстві протягом тисячоліть, і люди в різні періоди абсолютно по різному дивились на цей феномен. Цю динаміку можна розглядати з опорою на працю «Поділ праці в суспільстві» Еміля Дюркгейма. Він ввів два типи права: репресивне і реститутивне і вважав, що ці два типи права відображають дві різні функції правових норм і взаємодіють з різними соціальними умовами. Репресивне право визначається покаранням для тих, хто порушує основні норми та цінності суспільства та забезпечує механічну солідарність, оскільки воно покликане встановити та утримувати спільні норми, що об'єднують суспільство. А реститутивне право орієнтоване на відновлення порушеної рівноваги через компенсацію, відшкодування або відновлення пошкодженого стану, а отже сприяє органічній солідарності, оскільки воно спрямоване саме на відновлення гармонії після порушення, враховуючи різноманітність ролей у суспільстві. Різниця між ними є ключовою для розуміння соціальної солідарності в минулому та сучасному суспільстві [Durkheim].

У стародавніх суспільствах домінувало репресивне право, а смертна кара використовувалася як стримувальний засіб та покарання за важкі злочини. У Стародавньому Єгипті смертна кара застосовувалася для важких злочинів, таких як вбивства та зрада. Смертна кара відображала рішучість фараонського

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

правління та відданість порядку. В давньогрецькому суспільстві смертна кара також застосовувалася, але існували різні методи виконання, такі як отруєння, відірвання голови або вивішування. Але вже тоді з'являлись противники цього виду покарання. Наприклад, давньогрецькій філософ Сократ критикував використання смертної кари. В одному з діалогів, «Критон», він висловив сумніви щодо моральності смертної кари, стверджуючи, що вона не відповідає концепції справедливості. А в законах Хаммурапі широко застосовувався принцип «око за око»: порушник мав компенсувати втрати потерпілого і своїм життям відповідав за життя вільної людини, навіть якщо це не було навмисне вбивство.

В Середньовіччі репресивне право і смертна кара продовжували використовуватися для збереження порядку та влади, але згодом з'являються і реститутивні практики, такі як відшкодування постраждалим. У кінці Середньовіччя почали з'являтися деякі гуманні тенденції, які визнавали необхідність обмеження смертної кари. Зміни в етиці та правосудді сприяли появі перших критик смертної кари. В гуманістичному середовищі виникало прагнення до захисту прав людини, а також обговорення принципів справедливості та гуманного ставлення до злочинців. В 1516 році Томас Мор в праці «Утопія» описує ідеальне суспільство, де смертна кара відсутня.

Сучасні суспільства віддають перевагу реститутивному підходу, зокрема, в судових системах, де важлива роль відводиться відшкодуванню потерпілим та реінтеграції злочинців. Але насправді все не так однозначно. Звертаючись до статистики, 883 людини було страчено за 2022 рік, це антирекордна кількість за останні 5 років. Країнами антирекордсменами стали Китай, Іран, Саудівська Аравія, Єгипет, США та ін [Смертна кара].

Що стосується України, то до 2001 року в нашій державі діяв радянський Кримінальний кодекс, в якому найвищою мірою покарання була страта.

Питання її скасування стало зобов'язанням держави через вступ України до Ради Європи: членство в ній вимагає відсутності смертної кари в національному законодавстві. Не дивлячись на це, згідно з дослідженням соціологічної групи «Рейтинг» за 2021 рік 51% опитаних підтримують ідею відновлення смертної кари в Україні [Покоління незалежності]. Притому, що лише 8% довіряють судовій гілці влади [Оцінка громадянами ситуації]. Це означає, що люди готові довірити питання життя і смерті інституту, якому не довіряють. Говорячи далі про соціальні інститути, 70% (соціологічна служба Центру Разумкова, вересень-жовтень 2022) довіряють авторитету церкви [Оцінка громадянами ситуації], хоча усі християнські конфесії є противниками смертної кари.

У сучасному суспільстві існує 2 основних аргументи на захист смертної кари:

1. Смертна кара може бути менш витратною для суспільства, оскільки утримання в'язниць може вимагати значних ресурсів, а виконання смертної кари – дешевше.

2. Смертна кара може слугувати прикладом для інших та діяти як запобіжник, відлякуючи від вчинення важких злочинів через можливість суворого покарання.

В якості контраргументу, зазначимо, що після докладного аналізу витрат на виконання смертної кари, стає очевидним, що такі витрати значно перевищують вартість довічного ув'язнення, а зменшення цих витрат, ймовірно, призведе до збільшення кількості невинно засуджених до страти [Грудінін].

В якості контраргументу, зазначимо, що, існує ілюзія, що в країнах, де страти легітимізовані, злочинність є нижчою і з мораллю краще, ніж у «ліберальному світі». Але насправді, в атмосфері тотального страху злочинність може і збавляє оберти, але таке суспільство є злочинним саме по собі і кожен лояльний його член стає співучасником державного терору.

Отже, суспільна думка про найвищу міру покарання, смертну кару, в історії зазнавала значних змін. Якщо раніше вона була широко використовуваною та вважалася ефективним засобом стримування злочинності, то з розвитком ідей гуманізму та прав людини, багато країн сучасного світу переосмислюють та обмежують використання цього виду покарання. Проте, існують країни, де смертна кара залишається частиною судової системи, породжуючи глобальні дебати щодо її моральності та ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Durkheim E. The division of labor in society / Emile Durkheim // New York : Free press – 1984. – р. 306.
2. Смертна кара протягом 2022 року – доповідь Amnesty International [Електронний ресурс] / Amnesty International. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.amnesty.org.ua/smertna-kara-protyagom-2022-roku-dopovid-amnesty-international/>
3. Покоління незалежності: цінності та мотивації [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг» – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/pokolenie nezavisimosti cennosti i motivacii.html>
4. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень–жовтень 2022р.) [Електронний ресурс] // Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://razumkov.org.ua/pro-nas/istoriia-tsentru>
5. Грудінін Д. Чи справді смертна кара – дешеве й економічно доцільне покарання за злочини? [Електронний ресурс] / Дмитро Грудінін // UAInfo. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://uainfo.org/blognews/1569121245-chi-spravdi-smertna-kara-desheve-y-ekonomichno-dotsilne.html>

**СКЛАД
ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ,
АСПІРАНТІВ І МОЛОДИХ УЧЕНИХ
«СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ XVI»**

Голова оргкомітету – **Чепак Валентина**, д. соц. н., професорка, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник голови оргкомітету – **Дейнека Артемій**, к. соц. н., заступник декана факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Гацко Валентин, студент PhD-програми факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Голінько Златослава, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, технічна секретарка конференції, студентка 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Джус Марія, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 1-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Марта Нечипоренко, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 1-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Мороз Євгенія, к. соц. н., доцентка кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Москотіна Руслана, PhD в галузі соціології, асистентка кафедри методології та методів соціологічних досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Плахотник Анастасія, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, технічна секретарка конференції, студентка 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Сердюк Яна, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 1-го курсу магістратури факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Федоренко Ольга, к. соц. н., асистентка кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Хаврюченко Наталія, членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 1-го курсу магістратури факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Хелашвілі Аліна, студентка PhD-програми та голова Ради молодих вчених факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Шевченко Артем, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент 4-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Шелухін Володимир, к. соц. н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Секретарка оргкомітету – Пересунько Тетяна, голова Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 1-го курсу магістратури факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Технічні секретарки – Анастасія Плахотник, Златослава Голінько

Наукове видання

«СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ XVI»:
XVI Міжнародної конференції студентів,
аспірантів і молодих учених
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(17 листопада 2023 року, м. Київ)

Редактори:

к. соц. н. Євгенія Мороз,
Ph.D. Руслана Москотіна,
к. соц. н. Ольга Федоренко,
к. соц. н. Геннадій Черних,
к. соц. н. Володимир Шелухін,

Відповідальний
за випуск:

к. соц. н. Артемій Дейнека

Ум. др. арк. 9,65. Формат 60×84/16.

Наклад 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 2504/2024

Свідоцтво ДК 5941 від 11.01.2018 р.

Підписано до друку 25.04.2024 р.

Адреса редакції, видавця: 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8.

Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Видавництво «Наукова столиця»

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua